

Journal for Cypriot Studies

VOLUME
CİLT 3

ISSUE
SAYI 4

AUTUMN
SONBAHAR

YEAR
YIL 97

Kıbrıs
Araştırmaları
Dergisi

Kıbrıs Araştırmaları Merkezi

5.9.9

CENTRE FOR CYPRIOT STUDIES
KIBRIS ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

- I Publisher - Sahibi**
DAÜ-KAM

- I Board of Directors - Yönetim Kurulu**
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Prof. Dr. Emel DOĞRAMACI
Prof. Dr. Erdil R. TUNCER
Doç. Dr. Ayhan BİLSEL
Ali ATAKAN
Filiz ÇERMEN
Mehmet KANSU

- I Chief Editor - Genel Yayın Yönetmeni**
İsmail BOZKURT

- I Editorial Board - Yayın Kurulu**
Prof. Dr. Halil İNALCIK (**Honorary Chair** - Onursal Başkan)
İsmail BOZKURT (**Chair** - Başkan)
Doç. Dr. Hasan Ali BIÇAK
Doç. Dr. Netice YILDIZ
Yrd. Doç. Dr. Fikret TURAN
Dr. (h.c.) Zaim NECATİGİL
Oğuz YORGANCIOĞLU

- I Translation - Çeviri**
Sibel KAMBER
Johann PILLAI

- I Graphic Design - Grafik**
Ersev SARPER

- I Typesetting - Dizgi**
Nihal SAKARYA

Eastern Mediterranean University

Doğu Akdeniz Üniversitesi

Gazimağusa, KKTC

Tel: (392) 366 - 6588, Fax: (392) 366 1604

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Page/Sayfa 357

Nuri ÇEVİKEL

Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs'ı Fethinin (1570-71) Meşruiyeti Meselesi
The Issue of Legality of the Ottoman Turks' Conquest of Cyprus (1570-71)
(ABSTRACT)

Page/Sayfa 401

Hasan A. BIÇAK & Mustafa TÜMER

Productivity Comparisons Among Regions and Different Groups of Producers in Citrus Production in the Turkish Republic of Northern Cyprus
KKTC'deki Narenciye Üretiminin Bölgeler ve Değişik Gruplar İtibariyle Verimlilik Karşılaştırması (ÖZET)

Page/Sayfa 435

Oğuz YORGANCIOĞLU

1996-1997 Ders Yılı Eşanlımlı Yöntemle Yapılan Bir Araştırma Denemesi:
Kıbrıs-Türkiye Çocuk Dili Sözcükleri
Use of the Isochronical Method in Survey Words Used by Turkish and Turkish Cypriot Children (ABSTRACT)

Page/Sayfa 443

Taçgey DEBEŞ

Akdeniz Ülkeleri Uzmanı Ünlü Fransız Tarihçi Louis De Mas Latrie ve Kıbrıs Tarihi
Louis de Mas Latrie and Cyprus History (ABSTRACT)

Page/Sayfa 451

Feyyaz SAĞLAM

Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Köroğlu'ya Adanmış Bir Şiir Kitabı: Leylâ ile Köroğlu
A Poetry Book About Köroğlu: Leylâ and Köroğlu (ABSTRACT)

Page/Sayfa 465

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Cilt 3 (1997) Yazılar Dizini
Journal for Cypriot Studies Volume 3 (1997) Papers Index

Page/Sayfa 469

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Cilt 3 (1997) Yazarlar Dizini
Journal for Cypriot Studies Volume 3 (1997) Authors Index

LETTER FROM THE EDITOR

Dear Readers,

With the present issue, we complete the third year and third volume of our journal. This issue of the third volume (1997) includes indexes by (a) titles and (b) authors of all papers published in the volume. So we are thus able to provide a small bibliography for researchers and our participants.

We have published 24 papers in the third (1997) volume. This volume consists of 474 pages. The second (1996) volume consisted of 422 pages.

With the hope of getting together again in 1998, I wish you a wealthy, happy and successful year.

İsmail BOZKURT
Editor

EDİTÖRDEN

Değerli Okuyucu,

Dergimizin bu sayısı ile üçüncü yayın yılını ve üçüncü cildi tamamlamış bulunuyoruz.

3'üncü cildin ve 1997 yılının bu son sayısında, sözü edilen cilt ve yıl içinde yayımlanan tüm yazı ve yazarların alfabetik dizinlerini İngilizce ve Türkçe olarak vermiş bulunuyoruz. Böylece okur ve araştırmacılara, küçük bir bibliyografya da kazandırmış olduk.

1997 yılı (Cilt 3) içinde dergimizde 24 bilimsel makale yer aldı. Cildin sayfa sayısı 474 oldu. Bir önceki cildin (1996, cilt 2) sayfa sayısı 422 idi.

1998'de yeniden buluşmak ümidiyle saygılar sunar, yeni yılınızın sağlıklı, mutlu ve başarılı geçmesini dilerim.

İsmail BOZKURT
Editör

OSMANLI TÜRKLERİ'NİN KIBRIS'I FETHİNİN (1570-71) MEŞRÛİYETİ MESELESİ

Nuri ÇEVİKEL*

ÖZET

Bu makalenin konusu, XIX. yüzyılın önde gelen Alman Osmanlı-Türk tarihi uzmanı Joseph von Hammer Purgstall'a ait bir iddiadan kaynaklanan, 1570-71'de Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethinin meşrûiyeti meselesinin çözüme kavuşturulmasına yönelik bir araştırmadır. Bir yandan, Hammer, Almanca olarak kaleme aldığı Târih-i Devlet-i Osmânîye adlı önemli ve hacimli çalışmasında, zamanın Osmanlı hükümetinin, Kıbrıs'ı fethetmekle, Venedik ile daha önceden yapılmış olan "antlaşma"yı bozmuş, dolayısıyla da milletlerarası hukuk kurallarını ihlâl etmiş olduğunu öne sürerken, öte yandan, Türkler'in gözünde ise, herhangi bir mesele yoktu. Adanın zaptı zamanın diplomasi kurallarına göre icrâ edilmişti. Bu makalede mesele, tarihî, mantıkî ve hukukî kapsamı içerisinde, analitik olarak incelenmeye çalışılmıştır.

GİRİŞ

Özellikle onsekizinci yüzyıldan günümüze kadar olan süreç içerisinde, geçmişin gerçeğe en yakın şekilde tekrar kurulması, ya da sergilenebilmesi için yegâne faktörün ancak, sağlam bilimsel temellere dayandırılmış tarih disiplini olabileceği anlaşılmıştır¹. Böyle bir fikrî atmosfer içerisinde genel dünya tarihi, özel (millî) tarih ve tarih metodolojisi alanlarında şu ana kadar çok önemli çalışmalar üretilmiş, büyük mesafeler katedilmiş ve edilmektedir. Tarihçinin ümit ve şevk kaynağı olan bu olumlu gelişmelere rağmen, gerek genel, gerekse özel tarihin esas araştırma alanını teşkil eden mazinin maalesef hâlâ birçok önemli noktalarının karanlığın siyah perdesi

* Gaziosmanpaşa Üniversitesi Öğretim Görevlisi, Tokat.

arkasında kalmış olduğu da elbette inkâr edilemez. Acaba mâzî, yani geçmiş, olduğu gibi tekrar inşa edilebilecek midir? Bugüne kadar hiçbir tarihçi bunu savunmamıştır, ancak en fazla, ondokuzuncu yüzyılın ünlü Alman tarihçisi Ranke'nin yapmış olduğu gibi "gerçeğe en yakın şekilde", ya da "oluşma"ya en yakın" kaydı konulabilmiştir.

Şu an için mâziyi olduğu gibi yeniden oluşturmak mümkün gözüküyor ve tarihin birçok önemli noktaları gün ışığına çıkarılacağı zamanı bekliyor. Fakat bu, tarihçi için yapılacak bir şey kalmamış şekilde anlaşılmalıdır. Onu sınırlayan, materyal eksikliği gibi, maddî önemli engeller olmadıkça birlikte, birçok müphem noktalar da vardır ki, işte tarihçi onları, sahip olduğu kuvvetlerini (akıl, mantık, hayal gücü vs.), tarih disiplininin araştırma ve tenkit unsurlarını, yöntemlerini ve mümkün olan tarihî materyalleri, diğer yardımcı bilim dallarından da (sosyoloji, toplum psikolojisi, hukuk, iktisat vb.) faydalanarak çözüme kavuşturabilecektir. Böyle çözümü için ümit vaat eden müphem problemlere gerek genel, gerekse özel tarihlerde rastlamak için pek büyük bir çaba sarf edilmesine gerek olmadığı aşikârdır. Meselâ, elimizdeki çalışmanın konusu, XVI. yüzyılda Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs'ı fethi (1570-71) ve fethin meşrûyeti meselesinin tahlihi olacaktır. Zira bu mesele, eldeki imkânlar çerçevesinde çözüme kavuşturulabilecek, fakat hâlâ Osmanlı-Kıbrıs tarihinin müphem kalmış ve üstelik üzerine gidilmemiş bir noktasını oluşturmaktadır. Problemi biraz daha açmak gerekirse, ondokuzuncu yüzyılın en önemli Alman Osmanlı tarihi uzmanı Joseph von Hammer Purgstall'ın öncülük ettiği birçok yerli ve yabancı tarihçi ve yazara² göre, Osmanlı'lar, Venedikli'ler ile yapmış olduğu "uluslararası antlaşmayı (treaty)" ihlâl ederek Kıbrıs adasını fethetme kararı vermiş ve böylece de, uluslararası hukuk kurallarını çiğnemiş oluyordu. Selânikli³, Peçevi⁴, Kâtip Çelebi⁵ ve Hammer'in eserini Türkçe'ye tercüme eden Mehmet Atâ gibi Osmanlı tarihçilerine göre ise, Osmanlı Kıbrıs'ı fethetme kararı vermekle hukuk kurallarını ihlâl etmemiş ve bu sebeple de, Kıbrıs'ın fethi gayet meşrû idi. Hammer⁶ gibi, günümüzde bile Osmanlı tarihi için önemli bir temel kaynak olarak görülen bir eserin müellifinin, Osmanlı yöneticilerinin Kıbrıs'ın fethi için (1570) zamanın şeyhülislâmı Ebussuud Efendi'den almış olduğu fetvayı, uluslararası hukuka karşı "açık bir hıyanet âlâmetini hâiz" olarak tavsif etmesi ortada apaçık bir meselemin olduğunu göstermektedir.

Elimizdeki çalışmada bu problem çözüme kavuşturulmaya çalışılacak ve bu iş yapılırken de şöyle bir metod takip edilecektir; önce, problemin meydana geldiği tarihî, siyasi ve içtimâî ortam tanımlanmaya çalışılacaktır. Sonra, "ahidnâme" ve "uluslararası antlaşma (muahede-treaty)" gibi bazı kilit kavramlar, Osmanlı'da ve Batı'daki tarihî gelişimleri göz önünde bulundurulurken tanımlanmaya çalışılacak ve bunu takiben de, gerek

Hammer'in, eserini yazmış olduğu XIX. yüzyıl ve sonrası, gerekse olayın meydana geldiği XVI. yüzyılda ve öncesinde Türk'lerde (İslâm âlemi) ve Avrupa'da "uluslararası hukuk"un durumu ve mahiyeti incelenecektir. Bu işlemler tamamlandıktan sonra meselemin gerçek mâhiyeti ortaya çıkması olacaktır.

I. XVI. YÜZYILDA OSMANLI VE KIBRIS'IN FETHİ (1570-71)

1571'de gerçekleştirilen Kıbrıs'ın fethinin II. Selim'in saltanatına rastlaması, Hammer⁷ ve Shaw⁸ gibi tarihçilerin öne sürdükleri gibi, en başta, yeni sultanın "Kıbrıs'ın şaraplarına meraklı" oluşundan veya sultanın nedimlerinden Yahudi Yasef Nasi'nin şahsî ihtirasları doğrultusunda adanın fethine dair sultana yaptığı telkinatının bir neticesi olmamıştır. Kıbrıs'ın fethi, onaltıncı yüzyılın başlarından fethin öncesine kadar olan süreçte özellikle Akdeniz ve çevresindeki topraklarda kurulmuş olan Türk hâkimiyetinin doğal bir sonucu olmuştur. 1516-17'de Suriye ve Mısır topraklarının, 1522'de Rodos'un ve Barbaros Hayreddin'in Osmanlı hizmetine girmesinden hemen sonra Cezayir'e ilâveten Tunus'un da Osmanlı'ya katılmasıyla, Doğu Akdeniz'de birçok Avrupalı millete mensup korsanların bannabilecekleri yegâne sığınak durumuna gelmiş ve böylece Türk'lerin her türlü faaliyetlerinde bir ayak bağı olabilecek olan Kıbrıs'ın⁹ fethi, bu yüzyılın ikinci yarısında âdetâ kaçınılmaz olacaktı.

Kıbrıs'ın Türk'ler tarafından zapt edilmesi sonucunu doğuran bu gibi sebeplerden başka, Braudel'in¹⁰ "dikkatle ve erkenden saptanmış" şeklinde vasıflandırdığı o zamanki takip edilmekte olan Türk siyasetinin de önemli rolü olmuştu. Yine Braudel'in¹¹ tâbiri ile, Türk siyaseti "kendî merkezinde çok çeşitli" idi, yani çok yönlü ve farklı unsurlar içermekte idi. Venedik idaresi altındaki Kıbrıs çoktan beri Osmanlı Devleti için büyük sıkıntı kaynağı oluşturmaktaydı. Rodos'un 1522'de fethinden sonra Osmanlı aleyhinde Akdeniz'de faaliyet gösteren Latin ve diğer Batılı milletlere ait korsanlar kendilerine yeni üs olarak Kıbrıs'ı seçmişlerdi¹². Kıbrıs'ta bannan korsanlar özellikle Doğu Akdeniz ve Ege'de, Anadolu sahilleri ve Türk ticaret ve hac gemilerine musallat olmakta ve büyük zarar vermektedirler¹³. Kendi sularında Müslüman sahillerine yönelik Kıbrıs'ın korsanların göstermekte olduğu her türlü olumsuz faaliyet, zamanın Türk hükümetlerine kuşku ile takip edilmekte ve Venedik idaresi mesele hakkında tekrarla iltihar ve ikaz edilmekte idi¹⁴. Venedikli'ler ise, yapılan iltiharlara karşı olayların sorumluluğunu dahi üzerine almamakla birlikte¹⁵, Osmanlı Devleti'nin bu davranışını, onun acizine yorumlayıp faaliyetlerine

devam etmekteydiler¹⁶. Venedikli'lerin bu tavırları ile, Osmanlı sultanlarının kendilerine "ihlas ve sadâkat şartı" ile "inayet" buyurmuş olduğu¹⁷ "ahidnâme" veya "berat", "nakz-ı ahd" yapılmış olduğu için hükümsüz kılınmış oluyordu¹⁸. 1569'da Mısır Defterdarı'nın gemisinin Kıbrıs korsanlarca yağmalanması bardağı taşırın son damla olacaktı¹⁹.

Ashında, çoktandır Akdeniz'de ülkenin menfaatlerine ihmal edilemez derecede set çekmekte olan korsanların barınmakta olduğu Kıbrıs'ın fethi, Kanûnî devrinden beri Osmanlı hükümetlerinin gündeminde idi²⁰. Devlet bu işi 1570-71'den önce de çözüme kavuşturabilirdi. Ancak, Kıbrıs meselesi gibi mühim bir problemin nihâi olarak halledilebilmesi için, önce uygun bir siyasi ortamın oluşması gerekiyordu²¹. Zirâ, hem ülkenin doğu, batı ve kuzey cephelelerinde sulh ve sükûnetin temin edilmiş olması- ki, Kıbrıs'ın fethi gibi devâsâ bir projenin²² gerçekleştirilebilmesi, devletin bu işe bütün gücüyle yüklenebilmesine bağlı gözükmekteydi- hem de, teşebbüs edilecek işin meşrû dairede meydana gelmesi, zamanın Osmanlı hükümetlerinin ziyade hassasiyet gösterdikleri noktalardandı. Türk-İslâm âleminin liderliğini üstlenmiş bir devlet için elbette bu hususlar büyük önem taşıyacaktı.

1570'e gelindiğinde, Osmanlı devlet adamlarının beklemekte olduğu uygun zaman ve zemin fırsatı kendini göstermeye başlamıştı. Devletin doğu sınırları 1555'te Safevîler ile yapılan 25 yıllık anlaşma ile emniyete kavuşturulmuştu. Fetihden az zaman önce İstanbul'a gelen İran elçilik heyeti gayet hoş karşılanarak aradaki dostluk yenilenmişti²³. 1566 Macaristan Seferi'nden sonra Avusturya ile sekiz yıllık bir anlaşma yapılarak batıda da sulh ve sükûnet sağlanmıştı²⁴. Sonra, Venedik'e yardım edebilecek en güçlü rakip devlet İspanya ise, Alçak Ülkeler (Belçika-Hollanda) meselesi ve Granada'da Müslüman'ların çıkarılmış olduğu isyan ile meşgul idi²⁵. 1569'da Venedik tersanesinde meydana gelen büyük patlama ve yangın, 1562'de, Venedikliler'in adada uygulamakta olduğu feodal sistem altında son derece ezilmiş ve her türlü siyasî, iktisadî ve dinî haklarından mahrum bırakılmış olan adanın yerli Rum halkının, öğretmen Jacob Diassorin önderliğinde Venedik yönetimine karşı ayaklanmış olması²⁶, Diassorin'in Rum halkının isyanını yönlendirmekle kalmayıp, İstanbul hükümeti ile ilişkiye girip, adanın Müslümanlar tarafından fethini istemesi²⁷ ve nihayet 1570 yılının ilk başlarında Rum halkının İç-il Beyi'ne "adam ve mektup" gönderip "emniyet-i İslâm" talep etmeleri²⁸, zamanın Türk siyasetçilerini memnun edecek ve harekete geçirecek gelişmeler olacaktı.

Türk'ler açısından Kıbrıs'ın fethini gerektirecek yeterli şartlar meydana gelmiş olmasına rağmen, Vezir Lala Mustafa Paşa, Vezir Piyale Paşa ve Şeyhülislâm Efendü'nün oluşturduğu savaş yanlısı guruba karşı, Sadrazam Sokollu Mehmet Paşa'nın temsil ettiği savaş aleyhtarı bir cephe oluşmuştu. Sadrazam, Kıbrıs'ı fethetme girişiminin Avrupa'da Osmanlı'ya karşı

büyük bir koalisyon kurulma tehlikesini doğuracağı için adanın zaftına karşı çıkmakta idi. Padişah'ın da savaş yanlılarını desteklemesi üzerine Sadrazam muhalefetten çekilmek zorunda kalmıştı.

İstanbul'da savaş yanlısı grup ağır basmış olmasına rağmen Osmanlı hükümeti, meselenin diplomasi yoluyla meşrû dairede halli için birtakım girişimlerde bulunmuştu. Bir yandan Venedik'in İstanbul'daki Büyük Elçisi ile görüşmeler devam ettirilirken, bir yandan da, Venedik'e adam gönderilip, Venedikli korsanların Akdeniz ve Dalmaçya kıyılarındaki Osmanlı menfaatlarına menfekte olduğu zararlardan dolayı şikâyetle bulunmuştu. Bu teşebbüsün Venedik hükümeti nezdinde gerekli ilgiyi görmemesi üzerine, görevli olarak Kübad Çavuş tekrar Venedik'e gönderilip, adanın savasız Türkler'e teslim edilmesi, gerekçeleri ile birlikte karşı tarafa bildirildi. Yapılan suçlamaları kesinlikle reddetmekle kalmayıp karşı suçlamalarda bulunan ve Avrupa'dan gelecek Haçlı yardımına çok güvenmekte olan²⁹ Venedikliler, Kübad Çavuş'u senatolarına kabul etmişler, "fakat sahne önceden hazırladığı için delillerini geliştirmesine izin vermemiş" ve ona ağır sözler söylenmiştir. 220 oydan 199'unun lehete kullanılmasıyla Türk teklifleri reddedilmiştir. Venedik fiilen mücadele etmeye karar vermişti³⁰. Venedik hükümetinin bu tavırını, onyedinci yüzyıl İtalyan tarihçisi Graziani³¹, savaşın önlenmesi, ya da en azından ertelenmesi ihtimalinin ortadan kalkmasına sebep olduğu için sert bir dille eleştirmekten kendini alamayacaktı. Hattâ, İstanbul'da bulunan Venedik elçisi Mark Antoni Barbaro'nun, kendisi İstanbul'da savaşın önlenmesi için görüşmeleri devam ettirmeye çalışırken, Venedik hükümetinin görüşmeleri "kabaca" kesip atmasını yanlıslığını belirtip, hükümetini açıktan eleştirdiği kaydedilmektedir³².

Meselenin barış ve diplomasi yolu ile çözülmesi imkânını, takınımış olduğu olumsuz tavır ile ani olarak ortadan kaldırmış olan Venedik idaresi, derhal Avrupa'da Türk'ler aleyhinde bir Kutsal İttifak oluşturma yoluna gidecekti³³. Bu safhadan sonra her zaman olduğu gibi son söz silâhlara bırakılıyordu.

(Fetih ve sonrası ile ilgili bazı belgeler, metnin sonunda EK olarak verilmiştir.)

II. FETHİN MEŞRÛİYETİ MESELESİ

Osmanlı hükümeti, meselenin çözümünü için yapmış olduğu diplomatik teşebbüsler Venedik'in takınımış olduğu olumsuz tavrıdan dolayı neticesiz kalınca, Kur'an ve Sünnet'teki kesin hükümlerde ifadesini bulan İslâmî harp hukukunun³⁴ temel esaslarından olmak üzere, Kıbrıs'ın fethi için

zamanın merkez müftüsü Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'den, bir zamanlar Müslümanların eline geçmiş, fakat daha sonra tekrar "kâfirlerin" geri almış olduğu bir beldenin, bu beldeyi elinde tutanlara verilmiş olan "ahidnâme"nin zıddına olarak fethedilmesinin "şer'i'at-ı mutahharâyâ aslâ muğâyir" olmadığını belirten bir fetva³⁵ almıştı. Böylece, girişilecek işin Türk'ler açısından meşrûiyeti tescil olunmuş oluyordu. 10 ciltlik *Târih-i Devlet-i Osmâniye* yazarı Hammer³⁶ ise, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi'den alınan fetvanın "...açık bir hyânet âlâmetini hâiz olan vesîka..." olduğunu iddia etmektedir. Çünkü, ona göre, Müftü, bu fetvayı vermekle iki devlet arasındaki "uluslararası antlaşmayı" ihlâl edip, "hukûk-u beynelmilelin mebâdi-i evvelyesini pâ-i mâl", yani uluslararası hukukun en temel ilkelerini ayaklar altına almıştır.

Konunun siyasi ve tarihi içeriği ve gelişimi yukarıda ele alındıktan sonra, meselenin halli için, üzerine dikkat çekilmesi gereken şöyle önemli iki soruyla karşılaşmaktayız: Birincisi, Ebussuud Efendi'nin vermiş olduğu fetvada bahsedilen "ahidnâme" acaba, Hammer ve onun gibi düşünenlerin anladığı, ya da anlamak istedikleri gibi "uluslararası bir antlaşma" mıdır? İkincisi, 1570'lerde, bütün dünya milletlerini bağlayıcı kanunlar ihtivâ eden bir "hukûk-u beynelmilel"den söz edilebilir miydi? İşte bu sorulara cevap verildiği takdirde mevcut problemin çözümü bir bakıma kendiliğinden tahakkuk edecektir.

III. AHİDNÂME (BERAT, NİŞAN, FERMAN) VE ULUSLARARASI ANTLAŞMA (MUÂHEDE)

Osmanlı Devleti'nin yüzyıllarca takip ettiği uygulamalar göz önünde bulundurularak "ahidnâme" kavramı özetle şöyle tanımlanabilir: *Ahidnâme, doğrudan Osmanlı padişahları tarafından, "âmân" dileyen kişi veya milletlere, tek taraflı (unilateral) olarak, istenildiği zaman geri alınabilir, geçerliliği kendi saltanat müddetleriyle sınırlı olan, ihlas (iyi niyet) ve sadakat şartı ile bahşedilen ve çeşitli ticarî imtiyazlar³⁷ (ayrıcılıklar) tanıyan resmî belgedir³⁸. Birçok eserde³⁹, Osmanlı'larda, Batılı tüccar ve milletlere ticarî imtiyazlar tanıyan resmî belge (ahidnâme) verme geleneğinin ilk defa, Kanûnî'nin 1535'te Fransa'ya vermiş olduğu ferman (ahidnâme) ile başladığı ileri sürülmektedir. Fakat şu ana kadar tespit edilebildiği kadarıyla, Osmanlı'lar tarafından ilk imtiyazlar, kendilerine karşı, Rumeli'ye ilk çıkışlarında dostâne vaziyet sergileyen Cenevizli'lere verilmiş (1352), fakat imtiyaz belgesi bize ulaşmamıştır. Bize ulaşabilen ilk imtiyaz belgesi ise 1365'te I. Murat tarafından Ragusa (Dubrovnik) Cumhuriyeti'ne verilmiş olanıdır⁴⁰. Yukarıda "ahidnâme"nin tanımı yapılmazdan hemen önce*

"Osmanlı'daki uygulama" kaydının konulmasının sebebi, tanımda altı çizilen noktalara, Avrupalı'lara verilmiş olan ahidnâme, ya da diğer bir ifadeyle "nâme-i hümayûn"larda çok sık rastlanılmasındandır. Meselâ, 1563'te Venedik'e ticaret için giden Osmanlı ticaret gemilerinden birisine, "Venedik adamlarının musallat olması" ve "gümrük bahanesi" ile 20.000 filori tutarında mallarını gasbetmeleri üzerine, Venedik doğu Proflimo Priulî'ye yazılan "nâme-i hümayûn"da⁴¹ şöyle bir ikazda bulunulması konumuz açısından epey aydınlatıcı olacaktır:

Derğâh-ı sa'âdet destgâhına ilticâ eden gönüllü reislerin gemilerine ve fermân-ı şerifimle irsâl olunanlara deryâda bulunan gemileriniz hafiyen dahl eylemek dostluğa ve 'ahidnâme-i hümayûnumuza⁴² muhalif iken olvechile fesâd ve şene'ât zuhur eylemeğe sebep nedir[?] gerekdir ki derğâh-ı mu'allâm çavuşlarından kıdvetül- emâsil ve'l- akrân zide kadruhu varup vusûl buldukda yüce âsitânemiz ile olan dostluk muktezessınca inâyetim olan ahidnâme-i hümayûnumun mazmûn-u sa'âdet-i makrûni ile dâimâ 'amel edip deryâda bulunan gemilerinizi ve kara cânibinde olan âdemlerinizi onat zabtedip sadâkâta muhâlîf bevâsîl-ı şenâ'ata kimesneye ruhsat verilmeyüp...

Belgenin devamında, Müslüman gemisine zarar veren "Venedik beğleri ve kupudanlarını" buldurup verilen zararın tazmin edilmesinden başka, ayrıca "haklarından gelinmesi" ve aradaki dostluğa riâyet olunup, kendilerine tanınmış olan ahidâmeye muhalif hareketleri mutlaka önlemeleri sert bir dille emredilmektedir.

Osmanlı Devleti bu mahiyetteki ahidnâmeleri başlangıçtan 19. yüzyıla kadar Batılı milletlere tek taraflı olarak tanıyagelmisti. Devlet, bu imtiyâzât maddesinden, 16. yüzyıla kadar, Avrupalı'ların, Hindistan'a giden ve Afrika'nın batı ve güneyinden geçen deniz ticaret yolunu keşfetmeleriyle ehemmiyeti azalan Akdeniz ticaretini canlandırmak, kendilerine imtiyâz bahşedilen Batılı denizci milletlerden (Cenevizli'ler, Venedikli'ler vs.), merkezî hazineye önemli miktarda yıllık haraçlar sağlamak, bazen birisine bazen ötekisine birtakım imtiyâzlar verip, onları kendi aralarında rekabete sevk ederek, Batı'da kendisine karşı önemli bir koalisyon oluşturulmasına engel olmak ve ihtiyaç hissettigi yiyecek maddelerini ve bakır ve teneke gibi savaş âletleri yapımında kullanılan malzemeleri Batı'dan tedârik edebilmek gibi çeşitli siyasî ve iktisadî amaçlar için faydalanmıştır⁴³. 16. yüzyıldan sonra da bu neviden gayelerle Osmanlı devlet yöneticileri Avrupalı birçok millete çeşitli imtiyâzlar tanımayaya devam etmiş, hattâ eskiden verilen ticarî ayrıcalıkları daha da genişletmiştir.

Devletin hiçbir şekilde hükûmranlık haklarına zarar verecek bir mâhiyet

taşımayan⁴⁴ ve Batılı millet ve tacirlere, doğrudan doğruya ve tamamiyla Şeri'at'tan⁴⁵ [İslâm hukuku] mühlhem" olan⁴⁶ imtiyâzlar tanımış resmî belgeler olan ahidnâmelerin tek taraflı olarak Türkler tarafından tasarrufından doğan imtiyâzât müessesesi, ancak 1838 İngiliz-Osmanlı Balta Limanı Ticaret Antlaşması ve 1856 Paris Antlaşması neticesinde Osmanlı Devleti'nin kontrolünden çıkacak, yani inisiyatif Batılı'lara geçecekti. 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması gibi antlaşmalara bazı ticarî imtiyâzların dahil edilmesine rağmen, devlet, bu tarihten 1838 yılı arifesine kadar *serbest dış ticaret politikası* takip edebilmekte idi. Yani, imtiyâzât müessesesi, devleti bu işlevinden alıkoymamakta idi. Zirâ, devlet, bu müesseseden faydalanan yabancıların yerli ticaret ve endüstriye yapabileceği zararları göz önünde bulundurarak, istediği gibi, "yed-i vâhid (tekelcilik)" ve benzeri kısıtlayıcı uygulamalara bulunabilmekte idi⁴⁷. Ancak, 1838 Ticaret Antlaşması ile Osmanlı Devleti kendi gümrük vergilerinin miktarını Batılı devletlerle birlikte tesbit etmeyi bir prensip olarak kabul etmişti. Bununla da, bağımsız bir dış ticaret politikası takip edebilme hakkını kaybetmiş oluyordu⁴⁸. Bundan sonra da, ülke, kısa zamanda yabancıların "açık bir pazarı" haline gelecek⁴⁹, yani ülkenin iç ve dış ticareti tamamen yabancı ellere geçecekti⁵⁰.

1856 Paris Antlaşması ile Avrupalı'lar Osmanlı'nın imtiyâzât müessesesi açısından ne kazanmışlardı? Bu müessese, 19. asrın ortalarına kadar, "Osmanlı sisteminin dayandığı ilkelerin gerçeklerini değiştiren şartlar..." ortaya çıkmasıyla, Osmanlı politikasının temel bir unsurunu oluşturması bakımından⁵¹ ehemmiyetini yitirmesine rağmen, hâlâ eski geleneksel mâhiyetini, yani "tek taraflılığı", "ihlas ve sadakat" şartı ile verilmiş olması ve istenildiği zaman geri alınabilirliği gibi başlıca hususiyetlerini korumakta idi⁵². Osmanlı devlet yöneticileri çeşitli zamanlarda yapmış oldukları uygulamalarla bu durumu açık bir şekilde ispat etmekteydi. Bu durumdan en ziyade rahatsız olan Avrupalı devletler, kendilerine "tek taraflı olarak ve ihlas ve sadakat şartı" ile bahşedilmiş olan imtiyâzları artık "kapitülér hak" olarak telâkki etmekte⁵³ ve bu durumu çift taraflı bir antlaşma ile resmîyete geçirmek için fırsat kollamakta idi. Nihayet beklenen bu fırsat Kırım Harbi (1853-56) sonrasında Paris'te toplanan konferansda yapılan Paris Antlaşması ile doğdu. Zirâ, antlaşmanın 32. maddesine göre⁵⁴, bundan sonra eski zamanlardan beri Avrupalı devletlere tanınmış olan ayrıcalıkların (imtiyâzlar) değiştirilmesi veya yenilenmesi hususunda, Osmanlı Devleti, antlaşmada imzası olan devletlerin onayını almak zorunda olacaktı⁵⁵. Bu da, Batılı'ların "kapitülasyon" şeklinde isimlendirdikleri imtiyâzlar hususunda inisiyatifin kesin olarak Türk'lerden Avrupalı'lara geçmesi demektir.

Ahidnâme nedir, ne değildir, hukukî ve tarihî yönleriyle ele alınmaya çalışıldıktan sonra, şimdi de, antlaşma (muâhede) ne demektir sorusuna cevap aranacaktır.

Günümüzde uluslararası bir antlaşmadan (muâhede-treaty) ne anlaşılmaktadır? Doğrusu bugün bile antlaşmanın tanımı konusunda bütün dünya hukukçuları arasında tam bir mutabakat sağlanabilmiş değildir. Meselâ, 23 Mayıs 1969 tarihinde Birleşmiş Milletler Örgütü'nün öncülüğünde Viyana'da hazırlanıp imzalanmış olan "Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi" ancak 35 devlet tarafından onaylanmıştır. Türkiye'nin bile Aralık 1983'e kadar bu sözleşmeyi onaylamamakla sözleşmeye taraf olmaması olduğu kaydedilmektedir⁵⁶. Fakat biz yine de, yapılmış olan birçok tanımların ortak noktalarını göz önünde bulundurarak antlaşmayı şöyle tanımlayabiliriz:

Uluslararası bir antlaşma, Uluslararası hukukun bu yetkiyi tanıdığı kişileri arasında, bir hukuk ilişkisi kurmak, kurulmuş bir hukuk ilişkisini değiştirmek, ya da ortadan kaldırmak amacıyla yapılan hukukî işlemdir⁵⁷.

Antlaşmalar, genel olarak ikiye ayrılmaktadır: "Akit Antlaşma" (şahsî antlaşma) ve "Kanun Antlaşma" (hakkî antlaşma). Birincisi, iki devlet, ya da milletlerarası kişi arasında iki taraflı olarak yapılan antlaşmalardır. Şahsî antlaşma da denilen bu antlaşmanın özelliği "özel, subjektif, kişisel bağlantılar kurması ve ayrıca taraflardan her birinin iradesinin içeriği farklı olup, başka başka istek ve amaçlara yönelmiş olmalarıdır. İkincisi, yani Kanun Antlaşmalar ise "çok taraflı" olup, "genel, objektif, kişisel olmayan, soyut kurallar" meydana getirmesidir. Bu tür antlaşmalarda tarafların iradesinin içeriği aynıdır ve aynı istek ve amaçlara yönelmişlerdir. Genel olarak gerek Akit Antlaşma, gerekse Kanun Antlaşma arasında kesin bir ayırım yapılmamakla birlikte, ilke olarak, her ikisinin de, tarafların uymak zorunda bulunduğu hukuk kuralları koymaları açısından aynı karaktere sahip kabul edilmektedir⁵⁸. Tanımlanmaya çalışılan anlamda her iki tür antlaşma şekli de, daha çok XIX. yüzyıldan beri uluslararası hukuk alanında görülmeye başlanmıştır⁵⁹.

Kısaca buraya kadar, gerek "ahidnâme", gerekse uluslararası nitelikte bir "antlaşma" üzerinde konunun uzmanlarının görüşlerine dayanılarak yapılmaya çalışılan tahlillerden şöyle bir sonuç çıkmaktadır: Osmanlı'ların yüzyıllarca Batılı milletlere tek taraflı olarak ihlân etmiş olduğu ve çeşitli ticarî imtiyâzlar tanıyan berat, ya da ahidnâmelerin, milletler hukukunun "altın çağı"na yaşadığı⁶⁰ XIX. yüzyıldan günümüze kadar olan dönemde, milletler hukuku alanında meydana gelen anlayış ve gelişmeler çerçevesinde bakılacak olursa, yukarıda tanımlanmaya çalışılan anlamda "antlaşma" kabul edilmesi mümkün gözükmemektedir⁶¹. Bu noktada, XIX. yüzyılda Avrupa gelişip, dünyanın çok büyük bir kısmını etkisi altına alacak olan Avrupa kapitalizminin en büyük çağdaş muhalif tenkitçisi olan Karl Marx'ın⁶² bu konudaki şu değerlendirmelerini aktarmak çok yerinde olacaktır:

Bâ-ı âli tarafından çeşitli Avrupa devletlerine verilen birer imtiyâz beratı ve bağış(ıklık) belgesidir kapitülasyonlar. Söz konusu beratlar uyarınca bu devletlerin uyrukları, Müslüman ülkelere girmek oralarda iş tutup rahatça çalışmak ve kendi inançlarını koruyup özgürce ibadet etmek hakkını kazanıyorlardı... Kapitülasyonlar, hiçbir karşılıklı yükümlülük karakteri taşınamaları, ilgili taraflar arasında tartışılıp pazarlık edilmeksizin verilmeleri ve karşılıklı avantaj ve ödünlere dayanmamaları gibi son derece önemli farklarla, klasik antlaşmalardan ayrılmaktadır. Tam tersine kendiliğinden verilmiş ve bir çeşit başlanıp lütfedilmiş tek yönlü ayrıcalıklardır bunlar; dolayısıyla da veren hükümet tarafından her an geri alınabilirler... Nitekim Bâ-ı âli, tarih boyunca, şu ya da bu ulusa tanımış olduğu ayrıcalıklardan defalarca geri almış; buna karşılık başkalarına tanınmış ayrıcalıklardan genişletmiş ya da bunları toptan yok sayıp, yürürlükten kaldırmıştır...

şeklindeki değerlendirmesini Marx, şu şekilde sonuçlandırır:

Bu değişken ve tutarsız karakter, kapitülasyonları bitmez tükenmez bir anlaşmazlık kaynağı haline getirecek, elçilerin süreklî şikâyet ve tehditlerine yol açacak⁶³; yüzyıllar boyunca devam eden bir çelişik notlar ve her hükümdar değişikliğinde yenilenmesi gereken onaylar alış-verişi doğuracaktır.

Şimdiye kadar konuya terminolojik açıdan yaklaşılmaya çalışılmıştır. Bundan sonra, hukuk tarihi noktasından mesele ele alınacaktır.

IV. DOĞU'DA VE BATI'DA DEVLETLER HUKUKU'NUN TARİHİ GELİŞİMİ

İslâmiyet, milâdî yedinci asırda dinî, iktisadî, sosyal ve hukukî bütün müesseseleri ile birlikte çok kısa sürede doğup büyümüş ve Hz. Peygamber daha hayatta iken, bu kurumları tatbikat sahasına koymuştu. Hukuk dinden ayrı olarak telakkî edilmediği için, İslâm hukuku (şeri'at), harp ve barış hukuku ilkelerini de, daha ilk baştan itibaren ihtivâ etmekteydi⁶⁴. Yani, Devletler Hukuku, İslâm hukukunda "siyer", "mağâzi" ve "cihâd" başlıklarında incelenmekte ve devletler umumî-hususî hukuku ayrımları yapılmamaktadır⁶⁵. İslâm'ın daha ilk yüzyıllarında bugünkü anlamda devletler hukukunun en önemli meselelerinin inceden inceye ele alındığı İmam Ebu Abdullah Muhammed bin Hasen-ül Şeybânî'nin (804-852) *Siyer-*

i Kebîrî, İmam Ebu Yusuf'un *Kitâb-ül Haraçî* ve Bûrhaneddin Merginânî'nin *El-Hidâye*'si gibi eserler⁶⁶ yazılmıştır. İslâm'ın, Devletler Hukuku'nun temel meseleleri hakkında koymuş olduğu bazı ilkeler şöyle özetlenebilir: İslâm savaş haline hiçbir zaman devamlı bir hal olarak bakmaz. İslâm âlemi yabancılara açıktır ve onların statüleri hukuk kaideleri ile tespit edilmiştir. Elçiler taarruzdan korunmuştur. Konsolosluk müessesesi İslâmiyet sayesinde ortaya çıkmıştır. Antlaşmalar Hukuku'nun en temel ilkelerinden olan "Pacta sunt servanda", Kur'an'da "Efvü bi'l-ahd = Verdiginiz sözü tutunuz" şeklinde tespit edilmiştir. İslâmiyet anlaşmazlıkların barışçı yollarla halli için "tahkim müessesesi" ile, yani bin hakeme müracaat edilerek huzumun geciktirilmesi ilkesini kabul etmiştir. İslâm hukuku, fethi, anarşi yerine nazım ve istikrar getirmesi şartı ile kabul eder. Harbi ise "çirkin" bir şey olarak görür. Zirâ o, insanı telef edici, insanın bünyesini yıkıcı bir şeydir. Dolayısıyla cihadın gayesi barıştır⁶⁷. Crozat,⁶⁸ daha bunlar gibi Devletler Hukuku'nun birçok konularında İslâm hukukunun "ileri bir mahiyet arz ettiğini" kaydetmekte ve İslâm hukukunda tespit edilen kaidelerin -ahde vefa= sözüne sâdik kalma gibi- "ölü bir ibâre olarak kalmamış" ve Hz. Peygamber'in halefleri tarafından da tatbik edilmiş olduğunu ifade ettikten sonra konuyu özetle şöyle sonuçlandırır:

Yukarıdan beri hülâsa edebilmekte olduğumuz hususlar, İslâm hukukunda ve İslâm doktrininde, milletlerarası münâsebetlerin, Avrupa'dan çok daha evvel idrâk ve tatbik edildiğini göstermektedir.

Türkler, büyük kitleler halinde İslâmiyet'e girmeye başladıkları milâdî onuncu yüzyıldan itibaren, İslâm'ın bütün müesseselerini benimsemişler ve onlar için daha geniş tatbikat alanları bulmuşlardır. Dünyada *devletler hukuku alanında ilk yazılı eser* Karahanlılar devrinde Karahanlı Türk hukukçu Serahşî tarafından *Şerhu's- Siyeri'l Kebîr* adı altında ve beş cilt halinde telif etmiştir⁶⁹. Bu devirde ve daha sonra kurulan bütün Müslüman Türk devletlerinde, özellikle Osmanlı Devleti'nde İslâm hukuku, resmî hukuk kodu olarak kabul edilmiş ve uygulanmıştır. Dolayısıyla, milâdî XVI. yüzyıla gelindiğinde, Türkler'de, hukukun birçok alanında olduğu gibi devletler hukukunda da köklü bir geleneğin söz konusu olduğu aşîkârdır. Bununla birlikte, şu nokta da belirtilmelidir ki, Osmanlı Devleti, bu asra değin cihânşümül bir imparatorluğa dönüşmüş ve çağdaşı olan hiçbir devleti statü olarak kendisine muvâzi, yani denk görmemekteydi⁷⁰. Hattâ, Nihat Erim bu konuda şöyle bir not kaydetmiştir:

İmparatorluk o tarihlere o derece kuvvetliydi ki, yabancı devletlerle antlaşmaları (yani gerçek anlamda antlaşma niteliğinde olanları bile) Osmanlılar, tek taraflı olarak yazıyor

ve karşı tarafa tercümesini okuma fırsatı bile verilmeden imza ettiriliyordu⁷¹.

Bu durumun da gösterdiği gibi, Osmanlı Devleti, Avrupa'lı devletlerle olan ilişkisinde tek taraflı (unilateral) diplomasi uygulamaktaydı. Yani, Avrupalılar'la İstanbul'da daimi büyükelçi bulundurma iznini tanıran, kendisi onun yerine, ihtiyaç halinde Avrupa devletlerine geçici görevle bir memurunu, daha doğrusu bir "çavuş"unu göndermeyi uygun bulacaktı⁷². Avrupa ülkelerine "dâimî statüde büyükelçi" gönderme uygulaması III. Selim zamanında başlatılacak ve Avrupa ile olan ilişkisinde devletin çift taraflı (bilateral) diplomasiye geçmesi, ondokuzuncu yüzyılın ortalarında Mustafa Reşit Paşa ve onun haleflerinin gayretleri neticesinde gerçekleşecekti. Bu durum resmî olarak da, 1856 Paris Antlaşması'nın 7. maddesiyle tescil edilecekti -ki bu maddeye göre Osmanlı Devleti en azından prensipte de olsa Avrupa Kamu Hukuku'ndan istifade edebilecek, yani o da bir Avrupa Milletler Ailesi'nin üyesi sayılacaktı⁷³.

Hammer'in⁷⁴ "hukuk-u beyne'l-milel"inin tarihi gelişimi, Türkler'de yukarıda özetlenmeye çalışıldığı şekilde cereyan etmişken, Batı'daki gelişimi nasıl olmuştur? Özellikle Batı'da, milletlerarası hukuk, çağımıza kadar milletlerarası toplumun üyelerinin tutum ve davranışlarından oluşan örf ve adet (teamül) kuralları ve onların aralarında yapmış oldukları antlaşmalar neticesinde doğmuştur⁷⁵. Bu nedenle, milletlerarası hukuk, XIX. yüzyıla kadar Avrupa devletlerinin "tekelinde" kalmış olduğu için⁷⁶, ona "Avrupa Kamu Hukuku" denilmiştir. Avrupalılar, daha kuruluşundan itibaren sınırları Avrupa topraklarında hızla genişlemiş ve sonradan Orta Avrupa'ya kadar girmiş olduğu halde, Osmanlı Devleti'nin Avrupa Kamu Hukuku'ndan faydalanabilmesini, en azından prensipte de olsa, 1856 Paris Antlaşması ile "lûfen" kabul edeceklerdi⁷⁷.

Öte yandan, tarihi gelişimi açısından XIX. yüzyılda Avrupa'da "altın çağını" yaşamış olmasına rağmen, Avrupa Kamu Hukuku, bu dönemde bile "evrensel toplumun gerçeklerine uygun ve gereklerini karşılayan kuralları bütünü" olamamıştır. Zira:

Uluslararası yasama yetkisini ortaklaşa kullanan Avrupa devletleri çıkarlarının gerektirdiği yolda ve yönde davranmışlar, çıkarlarının birleştiği konularda bu çıkarları korumak, sürdürmek ve bunlara "meşrûyet" sağlamak amacıyla "sözde" hukuk kuralları meydana getirmişlerdir⁷⁸. Sözde Milletler Hukuku'nun oluşumunun altın çağı sayılan XIX. yüzyılın Avrupa'sında "siyasî istikrar"dan söz edilmektedir. Bu "istikrar" aslında hukukla değil, "güçler dengesi" yoluyla sağlanmaktaydı. Gerçekten bu yüzyıllarda (XVII.-XIX.) Avrupa devletlerinin ihtiyar kıt'a dışındaki politikaları ve bu politikanın doğrultusunda oluşturdukları sözde milletlerarası

hukuk emperyalist, merkantilist ve dinsel ilişkilere dayanmaktadır⁷⁹.

Değil Hammer'in eserini kaleme aldığı ve uluslararası hukukun gelişimi açısından "altın çağ" kabul edilen XIX. yüzyıl, hattâ XX. yüzyılın ilk yarısında bile, uluslararası hukukun durumu öncekinden farklı olmamıştır. Bu konuda Prof. Joseph-Barthelemy⁸⁰ 14 Nisan 1936 yılında durumu şöyle tasvir etmiştir:

...Bugün ar ve hayâ ölmüştür. Ölmüş ve defnedilmiştir. Muahedeler (antlaşmalar), daha mürekkepleri kurumadan, henüz mühürlerinin mumlari soğuyup salâbet kesbetmeden (katlaşmadan) yırtılıyor... Vecibeler (antlaşma hükümleri) artık mecburiyet altında tutmaz oldu.

Bir başka çağdaş hukukçu Jacques Bardoux⁸¹ ise, 21 Nisan 1936'da Le Temps gazetesinde durumdan şöyle yakınacaktı:

Milletlerarası mukaveleler zamânetten, teminattan mahrum bulunuyor. Genevre usul ve kaideleri müeyyidesizdir. Hukuk münazemesi eczasının irtibatlarını -bir makinenin aksamını birbirine mecburiyet halinde tutan demir kuşaklar gibi- temin eden bağlar bütün memullerin hilafı çıkıyor. Muahedelerde karar ve sebat olmaması medeniyetin gerilediğini teyit eder âlâmetlerdir⁸².

"Altın çağ"ını yaşadığı kabul edilen XIX. yüzyıl ve sonrasında, Devletler Hukuku (Avrupa Kamu Hukuku) acaba Avrupa'da ne zaman ve nasıl doğmuş ve gelişmiştir? Bilindiği üzere, XVI. yüzyılda, başta Lutheranism, ya da Protestanlığın doğuşu ile sonuçlanan mezhep savaşlarının çıkması ile Avrupa kıtasını hâkimiyeti altında tutan Hıristiyanlığın birliği, dolayısıyla Papalığın cihanşümül hâkimiyeti de yıkılacaktı. Bundan böyle, halkların kendi aralarındaki ilişkileri, en üst hakem ve Hıristiyanlığın şefi olan Kilise idaresinin otoritesi, ya da iradesine tâbi olmayacak idi. Milletlerarası münasebetlerin tamamıyla devletlerin kendi yetki alanına girmesi ile Protestan devletler gittikçe kuvvetlenip, yeni "millî devletler" ortaya çıkacaktı⁸³. Bunun neticesinde de, Avrupa milletler câmiasını etkisi altında bulunduran ve Kilise'nin şefi, yani Papa'nın etkin bir rol oynadığı hukuk düzeni, birbirlerine eşit hukuk düzenleri şeklinde bir bölünmeye maruz kalmıştı.

Böylesine büyük hadiselerin meydana geldiği XVI. yüzyıl Avrupa'sı aynı zamanda, insan iradesi dışında bir esasa dayanan ve bütün prensiplerin tâbi bulunduğu hâkim bir kâidenin varlığı fikri, yani Devletler Hukuku'nun doğuşuna şahit olacaktı⁸⁴. Avrupa Milletler veya Devletler Hukuku'nun temelini, İtalyan hukuk Profesörü Alberico Gentili (1552-1680) 1588'de

yazdığı *De Jure Belli (Harp Hukuku)* adlı eseri ile atmıştır⁸⁵. Gentili'den başka bu asrda, Avrupa Devletler Hukuku'nun, en azından fikri bazda oluşmasına, Francisco Victoria (1483-1546), Vasques de Menchaca (1512-1569), Baltazar de Ayla (1548-1584), Francisco Suarez (1548-1617), Machiavel (1469-1527) ve Jean Bodin (1530-1596) büyük katkıda bulunmuş olan önemli Batılı filozof hukukçulardır⁸⁶. Bu hukukçuların çabalarının, maalesef çağdaş Avrupa devletlerinin kendi aralarındaki ve diğer milletlerle olan ilişkileri üzerinde önemli ölçüde etkili oldukları söylenemez. İslâm'ın Devletler Hukuku'nda, milletlerarası hukukun savaş, barış, elçilik, esirlik, anlaşma vs. gibi meseleleri üzerinde, yüzyıllar öncesinden, uygulamada da büyük etkisi görülmüş olan temel kâideler tespit edilmiş iken⁸⁷, bu devirde, yukarıda adı geçen Batılı hukukçular⁸⁸, evrensel, yani herkesin riayet edeceği milletlerarası hukuk kuralları ortaya koyamamışlar, ancak, teorik mâhiyette, fakat kendi içerisinde tutarlı bir sistem oluşturmayan görüşler öne sürebilmişlerdi. Bununla birlikte, bu hukukçuların, ya da filozofların ortaya koymuş oldukları fikirler, kendi zamanları için olmasa da, daha sonraki dönemlerde Avrupa Kamu Hukuku'nun gelişmesi açısından önem arz edecektir. XVII. yüzyıldan XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan dönemde, W. Penn, Rahip Saint-Pierre, Kant ve Bentham gibi filozoflar tarafından, ihtilafın barışçı yollarla çözülmesi için tasarlanmış ve daha önce Grotius (ö. 1645) tarafından teklif edilmiş olan "tahkim" (hakem tayin etme) fikrine uygun bir muhtevaya sahip "milletlerarası teşkilatlanma projeleri" de ölü birer ibâre olarak kalacaktır. Bu zamanda, yani XVII. yüzyıl Avrupa'sında Milletlerarası Hukuk'un durumunu Crozat⁸⁹ şöyle değerlendirir:

1648'den itibaren, dünyada ilk defa olarak *Devletler Hukuku'nun* ortaya çıktığı ve cihanşümül bir vicdanın teessüs ettiği kanaatinde bulunan *Redslob'un aksine olarak biz, bu tarihlerde milletlerarası bir zihniyet mevcut olmadığı fikrindeyiz. Muvazene prensibinin* ampirik bir mâhiyeti vardı; devletler mutlaka hâkimiyetlerini muhafaza ediyorlardı. Üstelik Avrupa'nın bu prensibi tatbik ederek yaşadığı asırlar, muvazene nazariyesinin devletler arasında müşterek bir hayat için sağlam bir temel olmadığını ispat etmektedirler. Muvazene, istikrarı idâme ettiren organik bir prensip değildi. Münasebetler sahasında tamamen mukavelenin hâkim olduğu bir merhalede kaldı.

Buraya kadar yapılmış olan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere XVI. yüzyılda bütün dünya milletlerinin tâbi olduğu evrensel hukuk kâidelerin müteşkil bir Milletlerarası Hukuk'tan söz edilemezdi. Gerçi, aynı durum XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın ilk yarısı için de geçerli olduğu daha önce

belirtmişti. O halde, gerek bu yüzyılda (XX.), gerekse daha önceki dönemlerde Avrupa milletlerinin kendi aralarındaki ve Müslümanlar başta olmak üzere diğer milletlerle olan ilişkilerine yön veren, belirleyici rol oynayan ne gibi faktörler vardı? Bu tespit edilmesi gereken önemli bir noktadır. Bahsi geçen dönemlerde Avrupa'da milletlerarası ilişkilerde en önemli rolü Hıristiyan Kilisesi oynamış denilebilir. Bilindiği kadıyla Hıristiyan Batı dünyasının orta çağlarında, başlangıçta, Hıristiyanlığın her çeşit şiddet hareketini ve dolayısıyla savaşını mutlak şekilde reddettiği kabul olunmakla birlikte, milâdi IV. asırdan itibaren Saint-Athanas, Augustinus (Saint-Augustin), Ambroisus (Saint-Ambroise), Isidore de Seville gibi Kilise Babaları (Church Fathers), ya da doktorları "prensip olarak tasvip etmedikleri harbin bazı istisnâî hallerde meşrûyet kazanabileceğini" kabul edeceklerdi⁹⁰. Bunlardan sonra gelen XIV. yüzyıl büyük Hıristiyan din adamı Saint Thomas D'aquin (1225-1274) de, esas olarak Saint Augustinus'a dayanmakta ve savaş-barış konularında birtakım görüş öne sürmüştü. Temel olarak, harbin Prens'in izni ile olabileceğini, haklı bir sebebi (justa causa) olduğu takdirde meşrû olacağını ve savaşın "iyiliği" gerçekleştirmek, ya da "kötülüğü" defetmek gayesini gütmesi gerektiğini savunmaktaydı⁹¹.

Yine bu devirde, Papa'nın ruhânî ve cismânî iktidarı elinde tuttuğunu, ruhânî iktidarı doğrudan doğruya kullandığını ve cismânî iktidarı ise imparatora emanet etmiş olduğunu, bu yüzden imparatorun da diğer prensler gibi Papa'ya tâbi olması gerektiğini ve otoritesini Papa'dan almaya hiçbir şefin iktidarının meşrû olamayacağını savunanlar da çıkmıştır. Bu teoriler gerçekten, Papa'nın bütün Hıristiyan halk ve prensler (imparator da dahil) üzerinde otoritesini kuvvetlendirmişti. Papalığın da, Hıristiyanların, özellikle Müslümanlarla olan ilişkilerini tayin eden bazı ilkeleri vardı. Meselâ, Papalık, Müslümanlarla devamlı bir barış antlaşması yapılmasını çoğunlukla yasakladı; "kâfirler"le savaş halindeyken Hıristiyanların, hal ve zaman icap eder, zorlar veya belli şartlarda çıkarılan gerekçelerle ancak kısa süreli mütârekeler imza etmelerine izin verirdi⁹². İspanya'da Endülüslüler, Kudüs'te Salâhaddin Eyyûbi ve daha sonra Osmanlılar döneminde Türkler'le, karşılıklı olarak İncil'e el basarak antlaşma yaptıkları halde, fırsatını yakaladıklarında, Papazlar'ın İncil'e dayanarak kendilerine verdikleri "*kâfirlere verilen sözün asla geçerli olmayacağını*" beyan ve telkinleri sebep göstererek birçok antlaşmayı bozmuşlardı⁹³. Zirâ, onaltıncı yüzyıl Avrupa'sı âme hukukunun bir esas kâidesine göre "Papa'nın tasvip etmediği bir mütâreke (yani musâlahâ) hükümünü mer'iyet mevkiinde tutmak mecburiyeti olmaması" idi⁹⁴. Kendilerinin dâimâ "ahidlerin koruyucusu" olduğunu ve ruhânî kazâ hakkını hâiz olmak haysiyetiyle muâhedeleri nakzedenleri cezalandırmak salâhiyetine mâlik" bulduklarını öne süren, fakat bu yetkisini çoğunlukla suistimâl eden⁹⁵ papaların, *yemin bozmayı* hukukta,

özellikle milletler hukukunda bir "düstur haysiyetinde ikâme" etmeleri, herhalde, gerek o zamanda, gerekse daha sonraki zamanlarda Müslüman'larla Hristiyan'lar arasında köklü bir barışın kurulması ve devam etmesini sağlayacak niteliklere sahip bir milletlerarası hukuk düzeninin oluşmasına büyük bir engel teşkil edecekti⁹⁶. Bir Batılı hukukçunun⁹⁷ kaydetmiş olduğu şu not konumuz açısından oldukça düşündürücüdür:

XVI. asrın sonunda Fransa Kralı'na bir Papa, hükümdan, hikmet-i hükümet muktezasına teba'an ve takbîhe lâyük olmaksızın, muâhedeler yapmak, onlardan dönmek, ittifaqlar akdetmek ve onları terkeylemek, yalan söylemek, ihânet etmek ve bunlara benzer bütün diğer şeyleri yapmak hususunda kudret ve salâhiyet sahibi olduklarını söylemeğe cesaret etmiştir.

Böylece buraya kadar, Osmanlı'ları Kıbrıs'a fethetme kararını vermekle "hukuk-u beynelmilel kâidelerini ihlâl" etmekle suçlayan Hammer'in⁹⁸, gerek eserini telif ettiği XIX. yüzyılda, gerekse Kıbrıs'ın Türkler tarafından fethinin gerçekleştirildiği XVI. altıncı yüzyıl ve öncesinde devletler, ya da milletler hukukunun tarihi gelişimi ana hatlarıyla tasvir edilmeye çalışıldı. Burada bir noktanın tekrar belirtilmesinde yarar gözükmektedir: XVI. yüzyılda evrensel bir milletlerarası hukuk düzeninden söz edilemezdi. Fakat böyle bir düzenin bazı ilkeleri hususunda, en azından fikrî bazda da olsa, ciddi olarak tartışmalar başlamıştı. Bu yüzyılda milletlerarası hukukun savaş-barış gibi temel konuları üzerinde Victoria, Menchaca, Ayala, Machiavel ve Gentili gibi büyük filozof hukukçular önemli görüşler ortaya koymuştu. İşin dikkat edilecek yönlerinden birisi de konumuz açısından en önemlisi, bu hukukçuların, savaş ve denizlerde seyrüsefer konularında ortaya koydukları düşüncelerinin, Osmanlı Türkleri'ni, Kıbrıs'ın fethi için gösterdikleri sebepler cihetinden destekliyor olmasıdır. Örneğin, Victoria'ya (1483-1546) göre, harp ilânını meşrû kılan yegâne sebep, maruz kalınan bir tecâvüzdür ve harbin neticesi barışın temini olmalıdır⁹⁹. Konuya bu açıdan bakıldığında, Osmanlı'ların, Kıbrıs'ın fethinden çok zaman öncesinden beri adada barınan Venedikli ve Kıbrıslı korsanların, çeşitli şekillerde kendilerine vermiş olduğu zararlardan yakınmaları ve Venedik idaresine bu konuda farklı zamanlarda ihtar ve ikazlarda bulunmuş olmalarına karşılık, Venedikli'lerin bu ihtar ve ikazlara kulak vermeme ve bu durumun da Türk'leri fethetme, yani harbe sevk ettiği eldeki mevcut belge ve kaynaklardan anlaşılmaktadır¹⁰⁰. Kıbrıs'ta barınan Kıbrıslı, Venedikli ve diğer milletlere mensup korsanların faaliyetleri sonucunda barış ve sükûnet yalnızca Akdeniz'de ortadan kalkmış değildi. Bizzat Kıbrıs dahilinde de huzur ve güven ortamından söz edilemezdi. Çünkü, Venedik'in uyguladığı askerî sömürge rejimi altında ezilen yerli halk olan Rumlar isyan edip, Türkler'i adayı *fethetme* çağıracaktı¹⁰¹.

Elimizdeki bu araştırmanın bize gösterdiği önemli başka bir husus, Batı'da milletler hukuku konusunda ilk ciddi felsefi tartışmalar XVI. yüzyılda başlamışken, Türkler'de ise, bu konuda, daha X. yüzyılda Karahanlılar döneminde beş ciltlik eser telif edilmiş ve İslâm'ın, devletler hukuku çerçevesinde koymuş olduğu ve çağımızın önemli Batılı hukuk âlimlerinden Charless Crozat'ın ifadesiyle "*ileri bir mâhiyeti hâiz*" olup "*ölü ibâreler*" olarak kalmamış olan, temel kâide ve ilkeleri tatbik edilmiştir.

Victoria'dan başka, yine onaltıncı yüzyılda Batı'da milletlerarası hukukun doğmasına, en azından fikrî bazda, öncülük eden hukukçulardan Menchaca'ya göre de, herhangi bir devlet tarafından müşterek şeylere, meselâ denizlerde seyrüsefere engel olunması tabii hukuka, milletlerarası hukuka muhalif bir davranış olacaktı¹⁰². Osmanlı Devleti, XVI. yüzyılda Akdeniz'in büyük bir kısmını kontrol altına almıştı. Fakat Türkler'in hâkimiyeti, diğer milletleri bu sularından barışçı yollarla istifadeden alıkoymamakta, aksine korsanlık faaliyetlerine engel olmakla, emniyet içerisinde seyrüsefer yapılmasını temin etmekteydi. Zirâ, Kıbrıslı, Venedikli ve daha başka Latin milletlere mensup korsanlar, başta Türk ticaret ve hacı gemileri olmak üzere, diğer devletlere ait ticaret gemilerinin de, güven ve huzur dahilinde Akdeniz'de seyrüseferlerine engel olmaktadırlar.

V. SONUÇ

Bu çalışma sonucunda, Osmanlı Türkleri'nin, 1570-71'de Kıbrıs'ı fethetme kararı ile ondokuzuncu yüzyılın Batılı büyük tarihçisi Hammer'in öne sürdüğü gibi, "hukuk-u beynelmilel" kurallarını şu iki noktadan dolayı ihlâl etmemiş olduğu anlaşılmıştır. Birincisi; ne XVI. yüzyılda, ne de Hammer'in yaşamış olduğu XIX. yüzyıla kadar olan dönemde, dünyanın hiçbir yerinde evrensel nitelikte olup, bütün dünya milletlerince kabul görmüş milletlerarası bir hukuk düzeninden söz edilemezdi. XVI.-XIX. yüzyıllar arasında Avrupalıların özellikle Türk'lerle olan ilişkilerinde en önemli belirleyici faktör, Papa ve onun ruhânî irâdesi ve tasvibi olacaktı. Yalnız Avrupa'da, XIX. yüzyılda, Avrupalıların "tekelinde" doğup gelişmiş olan bir Avrupa Kamu Hukuku söz konusu olacaktı. Bu hukuk düzeninin de en önemli özelliği "*emperyalist, merkantilist ve dinsel ilişkilere dayalı*" olmasıydı. Yüzyıllardan beri Batılılarla çok sıkı ilişki içerisinde olmasına rağmen, Osmanlı Devleti, bu hukuk düzenine bile, yine Batılı devletlerin çıkarları gereği, nihâyet 1856'da, sözde de olsa, Paris Antlaşması ile "lütfen" kabul edilecekti. Türkler bu tarihten sonra Avrupa devletleriyle olan ilişkilerinde iki taraflı (reciprocal) diplomasi usulüne geçecekti. Bu nedenle, Venedikli'ler ile Türk'ler arasında, fethin meydana geldiği devirde her iki tarafı da

bağlayıcı hükümler ihtivâ eden milletlerarası bir antlaşmanın varlığını öne sürmek hukuken ve mantıken mümkün gözüküyor. İkincisi ise, Hammer ve başkaları, bahsi geçen iddiâyı öne sürerlerken, "milletlerarası antlaşma" ve "ahidnâme" kavramlarının tanımlarını ve geçmişteki uygulamalarına dikkat etmemiş veya göz ardı etmiş, dolayısıyla da ikisini birbirine iltibâs etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Dikkat edilebilseydi milletlerarası antlaşmaların en önemli özelliğinin, tarafların güç seviyeleri nasıl olursa olsun, *eşitlik ilkesine* dayalı ve iki tarafı da bağlayıcı olup, antlaşmayı ihlâl eden taraf için müeyyide ile, istenilen kişi veya millete, *ihlâs (iyi niyet)* ve *sadâkat şartı* ile, istenildiğinde geri alınmak ve belli sürelerde geçerli olmak üzere ihsân veya bahşedilmiş resmî belge demek olduğu anlaşılabilir. Bu durumda da olay, Türkler'in, Kıbrıs'ı zapt ederken daha önceden iki taraf arasında eşit şartlarda yapılmış bir uluslararası antlaşmayı ihlâlleri değil, fakat Venedik'in teşvik ettiği veya görmezlikten geldiği, Kıbrıs'ı ve Venedik'i korsanların ada ve çevresinde sergilemiş olduğu korsanlık faaliyetleri neticesinde, daha önceden Venedikliler'e *"ihlâs (iyi niyet)* ve *sadâkat"* karşılığında verilmiş olan ahidnâmenin, karakteri gereği, kendiliğinden hükümsüz kalmasından ibâret kalacaktır.

En son olarak bu araştırma ile, Kıbrıs tarihi de dahil, genel Türk tarihine ait meselelerin çözümünde, yerli kaynakların olduğu gibi, özellikle yabancı kaynakların gayet dikkatle ve titizlikle ele alınıp, değerlendirilmesi gereği bir kez daha anlaşılmıştır. Ancak bu şekilde, diğer bilim dallarından da faydalanarak, tarihin, karanlıkta kalmış, ya da bilerek veya bilmeyerek yapılan önemli yanlış ve yanlışlar sonucunda ortaya çıkan birçok önemli meseleleri, çözüme kavuşturulabilecektir. Bu yapıldığı takdirde *tarih* de, bir disiplin, bir beşeri bilim dalı olarak sağlam bir zemine oturmuş olacaktır. Ondan sonra, tarihin, toplumsal meselelerin çözümünde nasıl etkili bir araç olduğuna şahit olunacaktır.

EK (BELGELER)

Belgeler

Bu kısımda fethin hazırlık, fethin, fethin sonrası adada teşkilatlanma, âşâyışın temini, yerli halka adaletle muamele edilmesi ve adanın yeniden imâr gibi konulara dair *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM., 12 Numaralı Mühimme Defteri'nden (978-979/1570-72)* bazı belgelerin hüküm özetleri ve fotokopileri

verilmektedir (Bu defter T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 1996 yılında Ankara'da yayınlanmıştır: Divân-ı Humâyûn Sicilleri Dizisi: IV, Yayın Nu: 33). 12 Numaralı Mühimme Defteri'nin ilk 32 sayfasında, Hicri 977 tarihli, toplam 60 hüküm ihtivâ eden *932 Numaralı Mühimme Defteri (A. DVN. MHM.) Cüzü* bulunmaktadır. Belgeler kronolojik sıraya göre verilmiştir. Bununla birlikte, hükümlerin asıl sıra numaralarının yanında, özetleri ile karşılaştırılmaları kolay olsun diye ayrıca bir kez daha numaralandırılmaları uygun görülmüştür. Bazı hükümlerin tarihi, asıllarında da yoktur. Fakat içerikleri ve bir önceki ile bir sonraki hükümlerin tarihleri göz önünde bulundurularak onlara da yaklaşık bir tarih verilmeye çalışılmıştır.

I. Hüküm Özetleri

1. Kıbrıs adasının fethi için düzenlenecek sefer nedeniyle sefer güzergâhı üzerindeki çeşitli kazalardan belirlenen cins ve miktarlarda zahirenin tedarik edilerek tayin olunan konaklara ulaştırılması. 17 Şevvâl 977, s. 1-3.
2. İçel beyinin, Kestel adlı yaylağı asker için konaklamaya hazır hale getirmesi, mevcut barutu güzel bir şekilde muhafaza etmesi ve yaylakta bulunan hamamın tamire muhtaç yerlerini tamir ettirmesi. 10 Zil-ka'de 977, s. 13.
3. Kıbrıs'ın fethi için düzenlenen seferde ordunun zahire ihtiyacını karşılamak üzere Mirza Çavuş yetkili kılındığından zahire toplamak üzere uğradığı kazaların kadımların halktan para ile tedarik edip hazır bекlettikleri gıda maddelerini adı geçene teslim etmeleri. 12 Zil-ka'de 977, s. 15.
4. Padişah Kıbrıs seferine bizzat çıktığı takdirde şehzâdenin Edirne muhafazasına varması gerekeceğinden yol hazırlıklarına şimdiden başlaması. 16 Zil-ka'de 977, s. 20.
5. Kıbrıs fethi için sefere çıkan askerler Teke'den gemilere bineceğinden zahire sıkıntısı çekmemeleri için Teke'de yeterli kadar erzak tedarik edilmesi. 18 Zil-ka'de 977, s. 27.
6. İçel beyinin Kıbrıs halkına; Osmanlı Devleti'ne yönelindikleri takdirde, fetihten sonra kendilerine dokunulmayacağı, mallarına el konulmayacağı, sadece ziraat etdikleri yerlerin öşürünü (yıllık vergisini) verecekleri yolunda istimallet verip (gönüllerinin alınması) aksi takdirde, düşmanla birlik olurlarsa kendilerine merhamet edilmeyeceği şeklinde tenbihte bulunması. 18 Şevvâl-1-Mükerrem 977, s. 16.
7. Düşman donanmasından yirmi iki kadırga ile dört parçanın Kıbrıs'a giderek Mağusa Limanı'na girmesi üzerine Rodos ve İskenderiyye beylerine yanlarındaki gemilerle Kıbrıs'a gitmeleri emredildiğinden, Midilli beyinin de gemilerini tam tekmil hazırlayarak Rodos'a gidip hizmette bulunması. 17 Ramazan 978, s. 384.
8. Rodos ve İskenderiyye beylerini emrinde derya muhafazasında olan Donanma-

bağlayıcı hükümler ihtivâ eden milletlerarası bir antlaşmanın varlığını öne sürmek hukuken ve mantıken mümkün gözüküyor. İkincisi ise, Ham-sürmer ve başkaları, bahsi geçen iddiâyı öne sürerlerken, "milletlerarası antlaşma" ve "ahidnâme" kavramlarının tanımlarını ve geçmişteki uygulamalarına dikkat etmemiş veya göz ardı etmiş, dolayısıyla da ikisini birbirine iltibâs etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Dikkat edilebilseydi milletlerarası antlaşmaların en önemli özelliğinin, tarafların güc seviyeleri nasıl olursa olsun, *eşitlik ilkesine* dayalı ve iki tarafı da bağlayıcı olup, antlaşmayı ihlâl eden taraf için müeyyide iktizâ etmesi olduğu ve ahidnâmenin ise, *tek taraflı* olarak Sultan tarafından, istenilen kişi veya millete, *ihlâs (iyi niyet) ve sadâkat şartı* ile, istenildiğinde geri alınmak ve belli sürelerde geçerli olmak üzere ihân veya bahşedilmiş resmî belge demek olduğu anlaşılabilir. Bu durumda da olay, Türkler'in, Kıbrıs'ı zapt ederken daha önceden iki taraf arasında eşit şartlarda yapılmış bir uluslararası antlaşmayı ihlâlleri değil, fakat Venedik'in teşvik ettiği veya görmezlikten geldiği, Kıbrıslı ve Venedikli korsanların ada ve çevresinde sergilemiş olduğu korsanlık faaliyetleri neticesinde, daha önceden Venedikliler'e *"ihlâs (iyi niyet) ve sadâkat"* karşılığında verilmiş olan ahidnâmenin, karakteri gereği, kendiliğinden hükümsüz kalmasından ibâret kalacaktır.

En son olarak bu araştırma ile, Kıbrıs tarihi de dahil, genel Türk tarihine ait meselelerin çözümünde, yerli kaynakların olduğu gibi, özellikle yabancı kaynakların gayet dikkatle ve titizlikle ele alınıp, değerlendirilmesi gereği bir kez daha anlaşılmıştır. Ancak bu şekilde, diğer bilim dallarından da faydalanılarak, tarihin, karanlıkta kalmış, ya da bilerek veya bilmeyerek yapılan önemli yanlışla ve yanıltmalar sonucunda ortaya çıkan birçok önemli meseleleri, çözüme kavuşturulabilecektir. Bu yapıldığı takdirde *tarih* de, bir disiplin, bir beşerî bilim dalı olarak sağlam bir zemine oturtulmuş olacaktır. Ondan sonra, tarihin, toplumsal meselelerin çözümünde nasıl etkili bir araç olduğuna şahit olunacaktır.

EK (BELGELER)

Belgeler

Bu kısımda fethetme hazırlık, fetih, fetih sonrası adada teşkilatlanma, âsâyişin temini, yerli halka adaletle muamele edilmesi ve adanın yeniden imârî gibi konulara dair *Başbakanlık Osmanlı Arşivi, A. DVN. MHM., 12 Numaralı Mühimme Defteri'nden (978-979/1570-72)* bazı belgelerin hüküm özetleri ve fotokopileri

verilmektedir (Bu defter T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı tarafından 1996 yılında Ankara'da yayınlanmıştır: Divân-ı Hümayûn Sicilleri Dizisi: IV. Yayın Nu: 33). 12 Numaralı Mühimme Defteri'nin ilk 32 sayfasında, Hicrî 977 tarihli, toplam 60 hüküm ihtivâ eden *932 Numaralı Mühimme Defteri (A. DVN. MHM.) Cüzü* bulunmaktadır. Belgeler kronolojik sıraya göre verilmiştir. Bununla birlikte, hükümlerin asıl sıra numaralarının yanında, özetleri ile karşılaştırılmaları kolay olsun diye ayrıca bir kez daha numaralandırılmaları uygun görülmüştür. Bazı hükümlerin tarihi, asıllarında da yoktur. Fakat içerikleri ve bir önceki ile bir sonraki hükümlerin tarihleri göz önünde bulundurularak onlara da yaklaşık bir tarih verilmeye çalışılmıştır.

I. Hüküm Özetleri

1. Kıbrıs adasının fethi için düzenlenecek sefer nedeniyle sefer güzergâhı üzerindeki çeşitli kazalardan belirtilen cins ve miktarlarda zahirenin tedarik edilerek tayin olunan konaklara ulaştırılması. 17 Şevvâl 977, s. 1-3.
2. İçel beyinin, Kestel adlı yaylağı asker için konaklamaya hazır hale getirmesi, mevcut barutu güzel bir şekilde muhafaza etmesi ve yaylakta bulunan hamamın tamire muhtaç yerlerini tamir ettirmesi. 10 Zîl-ka'de 977, s. 13.
3. Kıbrıs'ın fethi için düzenlenen seferde ordunun zahire ihtiyacını karşılamak üzere Mirza Çavuş yetkili kılındığından zahire toplamak üzere uğradığı kazaların kadılarının halktan para ile tedarik edip hazır beklettikleri gıda maddelerini adı geçene teslim etmeleri. 12 Zîl-ka'de 977, s. 15.
4. Padişah Kıbrıs seferine bizzat çıktığı takdirde şehzâdenin Edirne muhafazasına varması gerekeceğinden yol hazırlıklarına şimdiden başlaması. 16 Zîl-ka'de 977, s. 20.
5. Kıbrıs fethi için sefere çıkan askerler Teke'den gemilere bineceğinden zahire sıkıntısı çekmemeleri için Teke'de yeterli kadar erzak tedarik edilmesi. 18 Zîl-ka'de 977, s. 27.
6. İçel beyinin Kıbrıs halkına; Osmanlı Devleti'ne yönedikleri takdirde, fetihten sonra kendilerine dokunulmayacağı, mallarına el konulmayacağı, sadece ziraat ettikleri yerlerin öşrünü (yıllık vergisini) verecekleri yolunda istimâlet verip (gönüllerinin alınması) aksi takdirde, düşmanla birlik olurlarsa kendilerine merhamet edilmeyeceği şeklinde tenbihte bulunması. 18 Şevvâli'l-Mükerrrem 977, s. 16.
7. Düşman donanmasından yirmi iki kadırğa ile dört parçanın Kıbrıs'a giderek Mağusa Limanı'na girmesi üzerine Rodos ve İskenderiyye beylerine yanlarındaki gemilerle Kıbrıs'a gitmeleri emredildiğinden, Midilli beyinin de gemilerini tam tekmil hazırlayarak Rodos'a gidip hizmette bulunması. 17 Ramazan 978, s. 384.
8. Rodos ve İskenderiyye beylerini emrinde derya muhafazasında olan Donanma-

- i Hümâyûn gemileri için Aydın, Saruhan ve Menteşe sancaklarından istenen kûrekçi ve âletçilerin âcilen gönderilmesi. 17 Ramazan, s. 384.
9. Emrindeki gemilerle âcilen Rodos'a gimesi hakkında Midilli beyine yazılan hüküm Sakız beyinin mahalline ulaşması; kendisinin de İzmir'de bulunan iki parçayı kalafat ettirip Rodos'a gönderdikten sonra Kıbrıs'a giderek hizmette bulunması. 17 Ramazan 978, s. 385.
10. Düşman gemilerinin Kıbrıs'a varıp Mağusa Limanı'na ulaştıkları haber alındığından Midilli, Sığla ve Sakız beylerinin emirlerindeki gemilerle âcilen Kıbrıs'a hareket ederek düşman gemilerine gerekli mukavemette bulunmaları. 17 Ramazan 978, s. 385.
11. Kıbrıs'ta görevlendirilmek üzere Sivas ve Tokat kazâlarından istenen lağımçıların âcilen ihrac edilip Silifke İskelesi'ne gönderilmesi. 19 Ramazan 978, s. 402.
12. Kış mevsiminin gelmesiyle Rodos'taki silâh ve gemilerin tamir edilerek Kıbrıs'a gönderilmesi ve düşman gemilerinin Kıbrıs'a yaklaşmalarına mâni olmak için muhafazada kalmaları hakkında Rodos, Menteşe ve Alâiye beylerine defalarca emirler gönderildiği halde asker ve silâh yüklü düşman gemilerinin Mağusa Limanı'na kadar geldikleri, takviye kuvvet gönderilmediği takdirde fethin tamamlanamayacağı hususlarında mektuplar gelmesi üzerine adı geçen beylere tekrar hüküm gönderildiği, ayrıca tersane kethüdâsına da gemileri donatarak yardıma göndermesi hakkında emir verildiği, Vezir Mustafa Paşa'nın da emrindeki kuvvetlerle donanma gelinceye kadar gereken her türlü gayreti göstermesi ve düşman saldırılarını önlemeye çalışması. 22 Ramazan 978, s. 17.
13. Vezir Mustafa Paşa'nın düşman gemilerinin çok miktarda cenkçi, zahire ve silâh getirerek Mağusa Kalesi'ne koyduğu vs. hususlara dair gönderdiği mektubun alındığı, Vezir Mustafa Paşa'nın kendisine gönderilen takviye kuvvetler gelene kadar Kıbrıs'taki fethedilmiş bölgeleri muhafazada gerekli gayreti göstermesi; takviye kuvvetler geldikten sonra da düşman gemilerini ele geçirmeye ve Mağusa Kalesi'nin fethine çalışması. 18 Şevvâli'l-mükerrerem 978, s. 9.
14. *Bugün kapudân paşa Donanma-yı Hümâyûn'la teveccüh eylemişlerdür* (Kıbrıs'a doğru). 19 Şevvâl 978, s. 84.
15. Kaptan paşanın Mağusa Kalesi'nin fethi amacıyla Donanma-i Hümâyûn'a başbuğ tayin olunduğu; emrine verilen gemilerle yola çıkıp Rodos, İskenderiyye ve Kocaeli beyleri ile gönderilen gemilerle birleşerek ihtiyaç duyulan silâh ve mühimmâtı münasip olan mahallerden tedarik edip Kıbrıs'a götürüp Vezir Mustafa Paşa'ya teslim etmesi; saldırıların önüne geçilmesi, kendisinin de karada görevlendirilen askerlerle muhasara hizmetinde kalması; Mağusa Kalesi muhasarasında görevlendirilen yeniçerileri uygun hizmetlerde görevlendirmesi ve muhafaza konusunda her türlü gayreti göstermesi. 19 Şevvâli'l-mükerrerem 978, s. 84.
16. Adam öldürme ve rüşvet alma suçları isnad edilen Girne Kalesi Dizdârı Ahmed'in teftiş edilmesi; suçu sabit olursa hapsedilip durumun arz edilmesi. 2-3 (?) Rebî'u'l-evvel 979, s. 487.
- Yazıldı.
Vezir Mustafa Paşa'ya hüküm ki:*
- Südde-i Sa'âdetüm'e mektub gönderüp; "mukaddemâ Dergâh-ı Mu'allâm silahdârlarından iken Girne Kal'ası Dizdârı olan Ahmed için; "Vasil nâm zimmî(yi) katıldıp ve fisk idüp zindânda olan kanlı ve hırsuzlardan üç neferün rüşvetin alup salıvırmışdır." demekle sancağı beği ve kâdisi şer'le teftiş idüp üzerine sâbit olan mevâddı sicill idüp sûret-i sicillerin getirüp fesâdda bile olanlar habsolunup sûret-i sicillerin gönderdiğünüz" ilâm eylemişsin. İmdi; buyurdum ki:*
- Vusûl buldukdâ, bu husus hakk üzere teftiş eyleyüp göresin; kazıyye arz olunduğu gibi ise -ki, şer'le sâbit ola- fesâdda bile olanları küreğe koyup ve mezbûr dizdârların ahvâlin örf-i ma'rûf ile görüp fi'l-vâkı7 mezbûr zimmî(yi) katleydedüğü sâbit olursa habşeyleyüp vukû'i üzere arz eylesesin.*
17. Kıbrıs Beylerbeyliği'ne ilhâk olunan Sis, Tarsus, İçel ve Alâiye sancaklarının atık ve cedid icmâl ve mufassal defterlerinin Kıbrıs beylerbeyine gönderilmesi. 9-16 (?) Rebî'u'l-âhır 979, s. 413.
18. İçel sancağı Kıbrıs Beylerbeyliği'ne ilhak olunduğundan sancağın atık ve cedid icmâl ve mufassal defterlerinin Kıbrıs Beylerbeyi Sinan Paşa'ya gönderilmesi. 18 Rebî'u'l-âhır 979, s. 447.
19. Kıbrıs'ta muhafaza hizmetinde olan gurebâ-i yemin cemaatine izin verildiği; onların yerlerine atılı sipahilerin muhafazada kalmaları. 4 Zil'ka'de 979, s. 556.
20. Kıbrıs'ın eskiden olduğu gibi yeniden mamur hale gelmesi için beylerbeyi, kadı ve defterdar tarafından hukukun uygulanmasında, mirî hizmetlerde ve vergi vs. tahsilinde adalet üzere olunması, tefrika çıkartacak işlerden kaçınılması ve reyânın refah ve güvenliği için gerekli gayretin gösterilmesi.
- Yazıldı.
Kıbrıs çavuşlarından Alî'ye virildi. Fi 23 Zil-hicce, sen: 979*
- Kıbrıs beğlerbeğisine ve kâdisına ve defterdârna hüküm ki:*
- Cezîre-i Kıbrıs kuvvet-i kâhire-i husrevânem ile yenile fetholunmuş memleket olup re'âyâsına dahî nev'an za'l târî olup cezîre-i mezbûre re'âyâsına zulm ü te'addi olunmayup adâlet olunup eğer icrâ-i şer'i şer'ide ve eğer tahsil-i emvâl-i Beytül-mâl'de ve eğer şâyir tekâlif-i örfiyye ve avâriz-i divâniyyede humâyet ü siyânet olunup takviyet virilmekle memleket ü vilâyet eski hâli üzere ma'mûr ü âbâdân olmak*

- Osmanlı Tarihi*, III. cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1988 Baskısı, s. 10; ÇEVİKEL, a.g.e., s. 22-23.
14. Kıbrıs'lı korsanların Türkler'e vermiş olduğu zararlardan ötürü Venedik dojunu yazılmış çeşitli "hükümler" için bkz. GÖKBİLGIN, M.Tayyib. "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe Belgeler Koleksiyonu ve Bizimle İlgili Belgeler" *Belgeler*, V-VIII 9-12, 1968-1971, vesika numaraları: 193 (1563 tarihli), 198 (1564) ve 199 (1566).
15. KÂTİP ÇELEBİ, a.g.e., s.132.
16. SAFFET, "Kıbrıs'ın Fethi Üzerine Vesikalar." *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, IV/19-24, 1329, s. 1177; BORAK, Sadı; "Kıbrıs'lı Rumları Nasıl Koruduk." *Tarih Mecmuası*, X-XI/52-53, 1966, s. 52.
17. SAUSA, Nasim: *The Capitulatory Regime of Turkey: Its History, Origin and Nature*, The John Hopkins Press, Baltimore, 1953, s. 279-280. İNALCIK, Halil; "İmtiyâzât." *Encyclopedia of Islam*, III, 2.Edition, Leiden, 1971. *Uluslararası İlişkiler Tarihi I* (Haz. SSCB Bilimler Akademisi Üyeleri) (Çev. Atilla TOKATLI), May Yayınları, İstanbul, 1977, s. 224-225 (Bundan sonra *ULUSLAR* şeklinde geçecektir.). DOĞAN, Cahit; "Kapitülasyonların Siyasî ve İktisadî Sebepleri," *Türk Dünyası Araştırmaları*, II/7, Ağustos1980, s. 129.
18. Venedik'e, "ihlas ve sadakat şartı ile" bahşedilmiş olan ahidnâmelere aykırı hareket etmelerinden dolayı gönderilmiş olan ve eğer Akdeniz'de cereyan etmekte olan korsanlık faaliyetleri önlenmezse, kendilerine verilmiş olan ahidnâmenin geçersiz kabul edileceğini gösteren hükümler için bkz. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü (Ankara), Mühimme Defterleri Katalog Özetleri, 7 nolu defterde; 26, 78, 104, 2747 numaralı hükümler (Bundan sonra *MÜHİMME DEFTERİ* şeklinde geçecektir.)
19. KÂTİP ÇELEBİ, a.g.e., s. 132; GAZİOĞLU, A. Cemal, *Kıbrıs'ta Türkler*, Cyrep, Lefkoşa, 1994, s. 15.
20. BRAUDEL, a.g.e., s. 484.
21. ÇEVİKEL, a.g.e., s. 22.
22. Kıbrıs'ın Türkler tarafından zaptı II. Selim döneminin en önemli hadisesi olacaktır. PARRY, V. J. ve DİĞERLERİ, *A History of the Ottoman Empire to 1730*, Cambridge, 1976, s. 108.
23. SELÂNİKİ, a.g.e., s. 93. TURAN, Şerafettin; "Lala Mustafa Paşa Hakkında Notlar ve Vesikalar," *Belleten*, XXII/88, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1958, s.574. UZUNÇARŞILI, a.g.e., III. Cilt, II Kısım, s. 244.
24. BRAUDEL, a.g.e., s. 453; ITZKOWITZ, Norman. *Osmanlı İmparatorluğu ve İslâmî Gelenek* (Çev. İsmet ÖZEL), Çıdam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 61-62.
25. BRAUDEL, a.g.e., s. 452-482.
26. HILL, H. George; *A History of Cyprus*, Vol. III, Cambridge University Press, Cambridge, 1952, s. 839-841. MAIER, F. Georg, *Cyprus from Earliest Time to the Present Day* (Translated from the German by Peter GEORG), Fleck Books Ltd., London, 1968, s.106. PURCELL, H.D., *Cyprus*, New York, Frederic A. Praeger, Publisher, 1969, s. 149-150. VOLKAN, Vamık D., *A Psycho-analytic History of Two Ethnic Groups in Conflict*, University of Virginia, Charlottesville, 1979, s. 5.
27. COBHAM, C.D.; *Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus*, Cambridge, 1908, s. 92. HILL, a.g.e., s. 840-841. PURCELL, a.g.e., s.107.
28. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (İstanbul), A. DVN. MHM. (9 Numaralı Mühimme Defteri) (Bundan sonra Mühimme Def. diye geçecek), Hüküm No:78; SAFFET, a.g.m., s. 1181-1182.
29. PARRY, a.g.e., s. 109.
30. BRAUDEL, a.g.e., s. 489-490.
31. GAZİOĞLU, A.C. *Kıbrıs'ta Türkler*, Cyrep, Lefkoşa, 1994, s. 109.
32. HILL, a.g.e., s. 891.
33. BRAUDEL, a.g.e., s. 490; PARRY, a.g.e., s. 109; ÇEVİKEL, a.g.e., s. 24.
34. TURNAGİL, A. Reşid. *İslâmiyet ve Milletler Hukuku*, Kenan Matbaası, İstanbul, 1944, s. 64 ve devamı.
35. Fetva sureti için bkz. PEÇEVİ, a.g.e., s. 486-487.
36. HAMMER, a.g.e., s. 243-244.
37. Batılılar bu terime, kendi terminolojilerinde en uygun karşılık olarak "capitulations (kapitülasyonlar)" demektedirler. Bunda mazur sayılabilirler. Çünkü, yabancı bir kelimenin kendi dillerinde tam karşılığını bulmak elbette mümkün değildir. Fakat aslında, Batı tarihinde, Eski Roma dönemine kadar uzanan kökene sahip olan kapitülasyon teriminin, çeşitli dönemlerde taşınmış olduğu anlamları göz önünde bulundurulacak olursa- meselâ, bir devre, Mukaddes Roma-Germen İmparatorlarının, kendilerini imparatorluğa seçen prenslerin hükümlerlik hakları ve prenslik yetkilerine aslâ dokunmayacaklarına dair vermiş oldukları yeminli belgeler şeklinde kullanılmıştır (DOĞAN, a.g.m., s. 133). Bu terimin, "ahidnâme" ile, birilerine, yukarıda belirtilen şartlarda tamnan ticarî imtiyazları ifade etmek için tam karşılığıymış gibi, rahatlıkla kullanılmayacağı aşîkârdır.
38. SAUSA, a.g.e., s. 279-280; İNALCIK, a.g.m., s. 1170; *ULUSLAR*, a.g.e., s. 224-225; DOĞAN, a.g.m., s. 129.
39. Meselâ, *ULUSLAR*, a.g.e. ve TURNAGİL, a.g.e. gibi.

40. DOĞAN, a.g.m., s. 134.
41. GÖKBİLGİN, a.g.m., vesika numarası: 122-123.
42. Bahsi geçen ahidnâme, büyük olasılıkla Venedikliler'e ilk defa Fatih Sultan Mehmet tarafından 1454'te verilmiş olup, Kanûnî devrinde 1540 senesinde yenilenmiş olan berat olmalıdır. SAUSA, a.g.e., s. 50-52.
43. İNALCIK, a.g.m., s. 272; DOĞAN, a.g.m., s. 150, 158, 162-163.
44. TIMUR, Taner. "Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya: 1838 Ticaret Anlaşmasını Doğru Değerlendirebildik mi?", *Yapıt*, X, Nisan/Mayıs 1985, s. 10.
45. Osmanlılar gerek bu imtiyazât müessesesi, gerekse diğer hukukî düzenlemeleriyle (kanunnâmeler) İslâm hukukunu (Şer'iât) zedelemek bir yana, o çeşit uygulamaları ona yeni tatbikat sahaları bularak dinamizmine kuvvet vermişlerdi. KHADDURİ, M., *War and Peace in the Law of Islam*, Baltimore, 1955, s. 272.
46. TURNAGİL, a.g.e., s. 61.
47. ÖNSOY, Rifat. (a) *Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1988, s. 5-6.
48. ÖNSOY, Rifat. (b) "Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı İlk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umûmî-i Osmânî, 1863 İstanbul Sergisi.", *Bellekten*, XLVII, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1983, s. 206. PAMUK, Şevket; "150. Yılında Baltık Limanı Ticaret Anlaşması", *Tarih ve Toplum*, X/60, Aralık 1988, s. 38.
49. ÖNSOY (a), a.g.e., s. 5.
50. MARDİN, Şerif. *Türkiye'de İktisadî Düşüncenin Gelişimi (1838-1918)*, Ankara, 1962, s. 14.
51. GENÇ, Mehmet. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Devlet ve Ekonomi", *V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi (21-25 Ağustos 1989) Tebliğler* (Düzenleyen: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990, s. 19-21.
52. İNALCIK, a.g.m., s. 1186.
53. DOĞAN, a.g.m., s. 164.
54. Bu madde, antlaşmaya, Osmanlı temsilcilerinin itirazlarına karşı Avrupa'lı devletlerin temsilcilerinin büyük ısrarları ile dedecilecekti.
55. SAUSA, a.g.e.
56. ÇELİK, a.g.e., s. 55.
57. ÇELİK, a.g.e., s. 60; DOĞAN, a.g.m., s.129. Önemli bir Batılı milletlerarası hukuk âlimi olan Crozat ise, bu tanıma çok yakin bir yorumla antlaşmayı şöyle tanımlar: "Antlaşma iki veya daha fazla sayda Devletler Hukuku süjesi arasında (binaenaleyh iki veya çok taraflı) bir hukukî münasebet kurmak, mevcut münasebeti tadil veya ilgâ etmek hususunda yapılan bir antlaşmadır." Bknz. CROZAT, Charless, *Devletler Umumi Hukuku, I (Umumi Prensipler ve Tarihçe)*, (Çev. Edip F. Çelik), Akün Matbaası, İstanbul, 1950, s. 123.
58. DOĞAN, a.g.m., s. 129; ÇELİK, a.g.e., s. 59-60.
59. CROZAT, a.g.e., s. 124.
60. ÇELİK, a.g.e., s. 3.
61. ERİM, a.g.e., s. 6; DOĞAN, a.g.m., s. 131.
62. ULUSLAR, (17 nolu sonnotta adı geçen eser) s. 224-225.
63. Batılı devletler, ahidnâmelerin uluslararası antlaşma özelliklerine tamamen zıt mâhiyetinden kaynaklanan bu duruma, daha önce de değinildiği gibi, 1856 Paris Antlaşması'nın 32. maddesi ile son vermeye çalışacaklardı.
64. Devletler hukukunun birçok önemli prensiplerini gayet açık bir şekilde ifade eden Kur'an âyetleri, hadisler ve bunların bir bakıma yorumu sayılabilecek olan açıklamalar için bknz. TURNAGİL, a.g.e. ve CROZAT, a.g.e..
65. CİN, Halil ve A. AKGÜNDÜZ. *Türk-İslâm Hukuk Tarihi*, I-II, İstanbul, Timaş Yayınları, 1990, s. 337; CROZAT, a.g.e., s.199.
66. Bunlardan başka daha birçok eserin isimlerini ve kısaca muhtevasını aktaran Crozat (a.g.e., s. 64), bu eserler hakkında şöyle bir değerlendirmede bulunur: "Bütün bu eserler Müslüman müellifler tarafından Avrupalı Hıristiyanlar'dan çok evvel yazılmış ve devletler hukuku meseleleri incelenmiştir."
67. TURNAGİL, a.g.e., s. 51-71; CROZAT, a.g.e., s. 200-201; CİN-AKGÜNDÜZ, a.g.e., s. 337-368.
68. CROZAT, a.g.e., s. 200-202.
69. CİN-AKGÜNDÜZ, a.g.e., s. 337.
70. DOĞAN, a.g.m., s. 130.
71. ERİM, a.g.e., s. 6. Erim'in (a.g.e., s. 7), Hammer'in kitabının Fransızca tercümesinden naklettiğine göre, Osmanlılar, antlaşma metninin tercümesini okuma fırsatını verme geleneğini ilk defa olarak 1606'da Avusturya ile yapılan Zivatorok Antlaşması'nın hazırlanması esnasında başlatacağı. Bu ve benzeri Osmanlı'nın Batılılar'la yapmış olduğu çift taraflı bağlayıcı niteliğe sahip milletlerarası antlaşma denebilecek muahedeler ve bunların hazırlanışı hakkında bknz. *Muâhadât Mecmuası*, I-V, 1877-1880.
72. DOĞAN, a.g.m., s. 130.
73. HUREWITZ, J., "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century" *Bellekten*, XXV/

97-100, 1961, S.464-466.

74. HAMMER, a.g.e., s. 243-244.

75. ÇELİK, a.g.e., s. 2.

76. XX. yüzyılın ikinci yarısında, milletlerarası toplum, daha öncekilerden farklı olarak, değişik siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yapılarıdaki devletlerden oluşacak ve böylece de, Avrupalı milletler kanun koyma tekelini ellerinden kaçırmış olacaktır. ÇELİK, a.g.e., s.6.

77. HUREWITZ, a.g.e., s. 464.

78. Oral Sander'e göre de, Avrupa'lı devletlerin baş rolü oynadıkları ondokuzuncu yüzyıldaki uluslararası ilişkilerde "realpolitik", yani yalnızca ulusal çıkarın geliştirilmesi ilkesine dayanan genişlemeci dış politika ilkesi hakim olmuş ve bu durumu Darwin'in "evrim teorisi"nin sosyal ve siyasal alanlarda da kullanılmaya başlanması sonucunda ortaya çıkacaktır. Bkz.: SANDER, Oral; *Siyasi Tarih. İlkçağlardan 1918'e*, İmge Kitabevi, Ankara, 1989, s. 163.

79. ÇELİK, a.g.e., s. 2-3.

80. TURNAGİL, a.g.e., s. 75.

81. TURNAGİL, a.g.e., s. 75-76.

82. Durum, özellikle küçük, yani zayıf devletler açısından o kadar vahim olmuştur ki, Nisan 1937'de Luxemburg Başbakanı ve Dışişleri Bakanı da (TURNAGİL, a.g.e., s. 77) şöyle serzenişte bulunacaktır: "Ahde sadakat, zayıfların kuvvetidir".

83. SANDER, a.g.e., s. 48-69.

84. CROZAT, a.g.e., s. 202-204.

85. TURNAGİL, a.g.e., s. 52.

86. CROZAT, a.g.e., s. 204-221.

87. TURNAGİL, a.g.e.

88. Bunlardan, Devletler Hukuku'nu inkâr eden Machiavel'in, uygulama alanında belki de en etkili olduğu öne sürülebilir. Zira, onun prensiplerini benimseyen devlet başkanlarının sayısı az değildir. Bismarck, Mussolini, Hitler, Mazarin, Frederic II bunlardan bazıları olmakla birlikte, Treischke, Hegel ve Nietzsche de Machiavel hayranı yazarlardan bir kısmı idi. Bkz.: CROZAT, a.g.e., s. 214.

89. CROZAT, a.g.e., s. 227-228.

90. CROZAT, a.g.e., s. 194.

91. CROZAT, a.g.e., s. 196-197.

92. TURNAGİL, a.g.e., s. 53.

93. TURNAGİL, a.g.e., s. 71-73.

398

94. DARU, *Histoire de la Republique de Venise*, c. IV, s. 34. (Zikreden: TURNAGİL, a.g.e., s. 74).95. R. REDSLOP, *Histoire des Grands Principes du Droit des Gens*, s. 123. (Zikreden: TURNAGİL, a.g.e., s. 75).

96. TURNAGİL, a.g.e., s. 74.

97. PINTOR, Sioto. "Nature et principes essentielle du droit international public et prive" *L'Egypte Contemporaine*, c. XXVI, (Kahire, 1935), s. 239. (Zikreden: TURNAGİL, a.g.e., s. 75).

98. HAMMER, a.g.e.

99. CROZAT, a.g.e., s. 207.

100. GÖKBİLGİN, a.g.m., vesika numaraları: 193, 198 ve 199.

101. Muhimme Def., Hüküm No: 78; SAFFET, a.g.m., s. 1181-1182; COBHAM, a.g.e., s. 92; HILL, a.g.e., s. 840-841; PURCELL, a.g.e., s. 107.

102. CROZAT, a.g.e., s. 210.

THE ISSUE OF LEGALITY OF THE OTTOMAN TURKS' CONQUEST OF CYPRUS (1570-571)

ABSTRACT

This article is about an attempt to solve the issue of legality of the Turkish conquest of Cyprus in 1570-1571, emerges from a claim of the prominent XIX. century German specialist of the Ottoman Turkish history, Joseph von Hammer Purgstall. On the one hand, Hammer urges in his important work (in German), *The History of the Ottoman State* that the then Ottoman government violated the principles of the "international law" by unacting the agreement acted before between Venice and themselves. On the other hand, in the eyes of the Turks there wasn't any kind of problem. The capture had been carried out in accordance with the diplomatic principles of the time. In the paper, the issue was tried to be examined analitically in its historical, legal and logical context.

PRODUCTIVITY COMPARISONS AMONG REGIONS AND DIFFERENT GROUPS OF PRODUCERS IN CITRUS PRODUCTION IN THE TURKISH REPUBLIC OF NORTHERN CYPRUS

Hasan Ali BIÇAK and Mustafa TÜMER*

ABSTRACT

The aim of the study is to highlight the importance of citrus production to the Northern Cyprus, compare the productivities of the three regions, Güzelyurt, Gazi Mağusa and Girne in citrus production and find out which type of citrus production is more productive. The types of citrus production are confined, advanced payment and unreserved purchase.

Statistical tests were applied in order to reach the specified aim above. To compare the productivity results of Güzelyurt, Gazimağusa and Girne Analysis of Variance Test was carried out. On the other hand, chi-square test and Analysis of Variance tests were carried out to find out which type of citrus production is more productive.

Analysis of variance tests showed us that Güzelyurt region has significantly higher average productivity between 1985-1991, than the other two regions Gazi Mağusa and Girne.

Analysis of Variance test carried out among the three groups of farmers, advanced payment, confined and unreserved showed no significant difference in their average productivities. On the other hand, advanced payment farmers are found to be significantly producing a higher proportion of first class citrus (valencia) than the other two groups, while unreserved farmers had more first class citrus proportion than the confined farmers.

* BIÇAK, H., Head of the Department of Economics, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.

TÜMER, M., PhD candidate, Uludağ University, Bursa, and Part-Time Lecturer at the Department of Business, Eastern Mediterranean University, Gazimağusa, North Cyprus.

1. INTRODUCTION

There has been a great deal of discussion on the development strategy of North Cyprus. Some interested parties argued that service sectors (tourism, banking and finance, and education) should be the leading sector, while the other sectors would be secondary sectors.¹ The contribution of the overseas students studying in five universities to the national income of North Cyprus was calculated to be 8% of the gross national product (GNP) in 1993-94 academic year.² In contradiction to this argument, industrialists and representatives of farmers cited that their sectors are as important as the services sector to the development of the economy and there should not be any leading sector approach to the economic development of North Cyprus.

Obviously, one cannot underestimate the importance of the agricultural sector for the economy of North Cyprus. Agricultural sector provides food to labor force, inputs to other industries and foreign exchange to the economy.³ Agriculture is one of the key sectors of the North Cyprus economy contributing about 10% to the gross national product of North Cyprus and ranking in the fifth place with this contribution among the other sectors.⁴ It provides the highest employment in the economy with 26.8% of the total labor force. It is important to note that about 50% of the exports consist of agricultural products. In agricultural sector, citrus is the main product that puts agricultural sector to front lines. Citrus utilizes 40% of the total irrigated land. With an increase in the use of second class citrus in industry in making fruit juice, its significance increased quite substantially in recent years. Thus, all these figures show the significance of agricultural sector to the North Cyprus economy.

In this study importance of the citrus production to the North Cyprus economy will be analyzed. Production in three regions, Güzelyurt, Girne, Gazi-Mağusa, will be examined and their productivities will be determined, for every citrus product on which data is available. Regional productivities will be compared for each citrus product to find out which region has the highest productivity. In this analysis both time series and cross sectional data will be used.

Beside the regional productivity analysis, a micro level productivity analysis will be carried out between the three groups of farmers. These three groups of farmers are distinguished with respect to the way they sell their products to the exporting companies. The first group of farmers are those who sell their products to the company by confining their products. The second group of farmers are those who take their money in advance and the third group of farmers have no reservations on their products

(unreserved). These three groups of farmers first will be compared with respect to their respective productivities in citrus production and then will be tested for a significance difference in their proportions of first class citrus production.

In this study two basic research methods are used and they are the *analysis of variance* (ANOVA) and the *chi-square tests*. Analysis of variance test is used to test the existence of a significant difference in the productivity of the three regions as well as the three groups of farmers. This test is preferred to the "difference of means test" as it enables testing a significance difference among more than two categories. On the other hand, chi-square test will be used to test the existence of a significant difference in the proportions of first class citrus production among the three groups of farmers.

In the next section the main economic indicators of the North Cyprus economy will be examined and the significance of the agricultural sector with the citrus production will be specified. Productivity analysis in citrus production among Güzelyurt, Gazimağusa, and Girne regions will be carried out in the following sections. The fourth section compares the three groups of farmers with respect to their productivities and their proportion of first class citrus production. The study is concluded with policy implications to improve the citrus production in North Cyprus.

2. AGRICULTURAL SECTOR AND CITRUS PRODUCTION IN TRNC

2.1 Economic Indicators of North Cyprus

In analyzing the main economic indicators of the North Cyprus Economy, the contributions of each sector to the gross national product (GNP) is examined for the last three years and the statistics are given in **Table 1** in the Appendix.

It is seen that the public sector with an average 1,266.1 m.TL (fixed prices of 1977) (19.0%) contribution ranks in the first place, trade sector in the second place with 1,244.4 m.TL. (18.7%), industry in the third place with 928.3 m.TL. (14.0%) and transportation and communication in the fourth place with 740.3 m.TL. (11.1%). The contribution of agricultural sector to GNP is 643.1 m.TL. (9.6%) and it ranks in the fifth position.⁵

Similar analysis for 1991 with current prices trade sector contributes to GNP by 464.2 b.TL. (20.8%), public 435.1 b.TL. (19.5%), industry 305.5

b.TL. (13.6%), transport and communications 190 b.TL. (8.5%) and agricultural sector 188.0 b.TL. (8.4%).

For the period under consideration GNP increased from 6,603.0 m.TL. (fixed prices) in 1989 to 6,977.4 m.TL. in 1990 and to 6,549.3 m.TL. in 1991. The growth rates for 1990 and for 1991 had been 5.7% and -6.1% respectively. The negative growth rate in 1991 can be attributed to Gulf War, and Poly Peck International (PPI) crises.⁶

Examining the balance of payments table of North Cyprus between 1989 and 1991, (Table 2 in the Appendix) it is seen that the economy has an average trade deficit of \$ 257.3 m. This deficit is substantially covered by an average surplus of \$ 218.1 m. in the invisible trade sector. Thus the average current account deficit turns out to be \$ 15.8 m.

Further examination of trade relations of North Cyprus shows that North Cyprus imports about \$ 136.3 m. (43.5%) of its total imports from Turkey (Table 3 in the Appendix). UK and EC take the second and third places in North Cyprus' imports with \$ 54.2 m. (17.2%) and \$ 52.1 m. (16.6%) respectively. Total average imports for the concerned years is \$ 315 m. On the other hand UK with 66.2%, and Turkey with 14% take the first and second places in North Cyprus' exports (table 4 in the appendix). The total export of North Cyprus for the concerned years has been about \$ 577 m.

Examining the employment statistics it is seen that the agricultural sector provides on the average 19,095 (26.8%) employment for the economically active population (Table 5 in the Appendix). Public services sector ranks in the second place with employing an average of 15,868 (22.4%) people. Average total active population is 71,691 persons, for the period 1989-1991. Although it does not reflect the actual unemployment in North Cyprus Economy, the average registered unemployment rate is recorded as 1.2%.⁸

Changes in the consumer price indices show that a high rate of inflation has been prevailing in the TRNC. Inflation rate which was 43% in 1987 increased up to 69.41% and 46.33 in 1990 and 1991 respectively.⁹ TRNC has been using mostly Turkish Lira and the Central Bank does not have any control over the money supply. It is generally believed that the high inflation is mostly imported from Turkey.

2.2 Agricultural Sector and Citrus Production

As in the case of most of the developing economies, the agricultural sector has a significant place in the economy of North Cyprus. It contributed an

average of 643.1 m.TL. (1989-1991) with fixed prices and constituted 9.6% of the GNP. This makes agricultural sector the fifth largest sector in contribution to the GNP of North Cyprus. In current values, agricultural production was 188.0 b.TL. in 1991.¹⁰

Agricultural sector consistently provided about 19,000 (27%) employment of the economically active population (71,000). This is quite a big contribution, specially when industry contributes only 8,005 (11%), construction 7,546 (10.6%) and tourism sector 6,812 (9.6%).¹⁰

Agricultural sector also contributes a substantial amount to the exports of the North Cyprus economy. About 50% of the exports is agricultural products and live animals. In 1991, with \$ 27.0 m., agricultural sector occupied 51.4% of the total exports which was \$52.5 m. (Table 6 in the Appendix). In comparison with its exports, agricultural products (food and live animals) imported to North Cyprus is about 10% of the total imports. In 1991 North Cyprus imported \$ 41.9 m. (13.9%) worth of agricultural products, out of its total imports which was \$301.1 m.¹¹

In line with its importance to the North Cyprus economy, agricultural sector is supported by the government, and a number of incentives are given to the farmers. An indication to this policy is the amount credits given to the agricultural sector. Almost 17% of the total credits is channeled to this sector.

Citrus production has an important place in the agricultural sector and contributes significantly to the economic growth of North Cyprus economy. Value added of plant production for the concerned period on the average has been 416.5 m.TL., with fixed prices of 1977 and this constituted 64.8% of the total value added by the agricultural sector. Of course within the plant production the contribution of citrus is quite significant. Next to plant production husbandry products ranks second with a value added of 177.9 m.TL., which is 27.6% of the total value added by the agricultural sector. The rest of the value added (7.1%) is contributed by forestry and water products.¹²

In North Cyprus cultivable (agricultural) land area is 1,398,123 donums, whose 65% (904,016 don.) is under cultivation and 35% (494,107 don.) is not in under cultivation (table 7 in the appendix). This cultivable land is only 57% of the total land of North Cyprus, which is 2,465,552 don. A closer look at the distribution of cultivated land shows that 66.4% (600,021/904,016) is used for cereal production, 6.4% (57,910/904,016) is used for fruit production. Citrus production occupies the third place with an area of 54,315 don., 6.0% of the total cultivated land.¹²

It is also important to analyse the available irrigated land for North Cyprus, as citrus production is carried out on irrigated land. The total

irrigated land available to North Cyprus with respect to regions and their citrus cultivation is given in **Table 8** in the Appendix. Total irrigated land in North Cyprus is 77,405 don. 54,315 don. (70.17%) of this irrigated land is used for citrus production, and 46,250 don. (85.15%) is in Güzelyurt district. The total amount of citrus production in North Cyprus in 1991-92 was 156,017 tons, where 137,914 tons (88.35%) were harvested in Güzelyurt district. These figures clearly show the importance of Güzelyurt district in the citrus production.¹²

Examining the total production of citrus (lemon, grapefruit, orange, clementines and others) it is seen that it increased steadily from 162,324 tons in 1987-88 up to 190,360 tons in 1990-91 season (table 9 in the appendix). In the previous seasons (1989-90) production was maximum with 240,640 tons. It is important to note that the increase in the production of citrus was due to the increase in the amount of citrus used in the industry. The amount of citrus used in the industry in 1987-88 was 25,451 tons and increased up to 57,340 tons in 1990-91 season. On the other hand, the amount of exports and domestic use almost did not change. Exports were between 103,440 - 116,175 tons and domestic consumption were between 20,698 - 21,503 tons for the concerned years.

The increase in the industrial use of citrus is due to by the Sunzest company's investments in the discard citrus products. Industrial use of citrus refers to the use of the discard citrus products in cosmetics and juice industries. Thus officials do not see a real increase in citrus production during the mentioned years, because the farmers who used to leave their discard citrus products under the trees started to bring these citrus to Sunzest for industrial use.

Citrus is also an important source of foreign currency revenue to North Cyprus economy. As can be seen in **Table 6** in the Appendix, agricultural sector exports about 50-55% of the total exports of the economy. In this category citrus occupies 40% of the total exports. In 1991, total agricultural products export was \$ 27.0 m. and the citrus exports were \$ 21.6 m. (41.1%), in the total exports of \$ 52.5 m.¹¹

Trade relations of North Cyprus is mainly with Turkey and European countries, specifically with United Kingdom (UK). As mentioned previously, North Cyprus imported 47.5% (\$ 143.0 m.) of its total imports (\$ 301.1 m.) from Turkey, and exported 67% (\$ 35.4 m.) of its total exports (\$ 52.5 m.) to UK in 1991.

The EC countries take the first place with 60 - 70% share of total citrus exports of North Cyprus. In 1991, North Cyprus exported 68,485 tons (61%) of citrus to European Countries, 21,822 tons (20%) to Eastern European Countries with a total citrus exports of 11,517 tons (**Table 10** in the

appendix).¹²

Citrus in North Cyprus is purchased and exported mainly by two companies, Cypfruvex Ltd. and Sunzest Ltd. Sunzest is a private company and Cypfruvex Ltd. is a state economic enterprise. For the last consecutive seasons, Sunzest exported 61.5% (63,637 tons), 71.9% (81,120 tons) and 46.1% (51,379 tons) of the total exports. Cypfruvex, on the other hand took the second place and exported 30.3% (31,314 tons), 18.7% (21,106 tons) and 36.7% (40,544 tons) of the total citrus exports in the concerned years.¹³

3. PRODUCTIVITY COMPARISONS AMONG THE REGIONS

3.1 Citrus Production (1985-1991) (Times Series Data)

For three regions, Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa regional production and productivities during the period 1985-1991 for citrus products of yafa, valencia, lemon, grapefruit and clementines are given in table 11 in the appendix. This data is summarised by taking the averages of the citrus production for the years 1985 - 1991 and it is given in **Table 1**. On the average Güzelyurt produces 85.7% (128,640/150,070) of the total citrus production while Gazi Mağusa and Girne produce 8.5% (12,715/150,070) and 5.8% (8,715/150,070) of the total citrus production respectively.

Table 1
Average Citrus Production for Three Regions with Product Percentages (1985-1991) (tons)

	Güzelyurt	%*	%**	Girne	%*	%**	G. Mağusa	%*	%**	TOTAL
1.Yafa	8,819	6.9	65.1	22	0.2	0.2	4,708	37.0	34.7	13,549
2.Valencia	75,980	59.1	94.5	641	7.4	0.8	3,782	29.8	4.7	80,403
3.Lemon	10,729	8.3	57.8	7,705	88.4	41.5	124	0.9	0.7	18,558
4.Grapefruit	32,557	25.3	88.1	331	3.7	0.8	4,059	31.9	11.1	36,947
5.Clementine	555	0.4	90.5	16	0.3	2.6	42	0.4	6.9	613
TOTAL	128,640	100.		85.75	100.	5.8	12,715	100.	8.5	150,070

* Percentages for column totals

** Percentages for row totals

Average output and productivities for Yafa, Valencia, Lemon, Grapefruit and Clementines for the three regions are given in Table 2. On the average for the years (1985-91) Güzelyurt has a 2.7 tons/don. productivity for Yafa, while this is 1.4 tons/don. and 2.7 tons/don. for Girne and Gazi Mağusa, respectively.

In Valencia, productivity of Gazi Mağusa has the highest average productivity with 3.7 tons/don., Girne ranks second with 2.8 tons/don. and Güzelyurt produces 2.4 tons/don. Productivity in lemon puts Güzelyurt in the first, Gazi Mağusa in the second and Girne in the third positions with 3.7 tons/don., 2.0 tons/don. and 1.9 tons/don. average productivities, respectively, for the concerned years. In grapefruit, average productivities in Güzelyurt and in Gazi Mağusa are almost the same, with 3.8 and 3.9 tons/don. respectively. Girne region in grapefruit has 2.0 tons/don. productivity. In clementine, average productivity of Gazi Mağusa appears to be well ahead of Güzelyurt and Girne regions with 4.2 tons/don. productivity. Güzelyurt and Girne have 2.6 and 1.3 tons/don. average productivities for the concerned years, 1985-1991.

Table 2
Average Outputs and Productivities in Various Citrus Products (1985-1991)

	Güzelyurt		Girne		Gazimağusa	
	Output	Productivities	Output	Productivities	Output	Productivities
Yafa	8819	2.7	22	1.4	4708	2.7
Valencia	75980	2.4	641	2.8	3782	3.7
Lemon	10729	3.7	7705	1.9	124	2.0
Grapefruit	32557	3.8	331	2.0	4059	3.9
Clementines	555	2.6	16	1.3	42	4.2

3.2 Citrus Production 1991-92 Season (Cross Sectional Data)

In comparing the productivities of Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa for 1991-92 season a number of villages have been selected and their average productivities are taken as representing the regional average productivity. In Güzelyurt region 17 villages, in Gazi Mağusa 31 villages and in Girne

19 villages have been selected for analysis. The names of these villages are given at the bottom of **Table 12** in the Appendix. Unavailability of data permitted to compare the three regions only in yafa, valencia and lemon production. Output and productivities for every village are given in **Tables 12, 13, 14** in the Appendix.

For yafa, Girne region is left outside the analysis as it does not produce enough yafa. Güzelyurt, with the statistics obtained from 17 villages has an average productivity of 3.6 tons/don., and Gazi Mağusa, with statistics obtained from its 31 villages has an average productivity of 2.6 tons/don. For valencia production Güzelyurt region has an average productivity of 3.1 tons/don., Girne 2.7 tons/don. and Gazi Mağusa has 2.7 tons/don. Average productivities for lemon are 3.2, 1.3 and 1.8 tons/don. for Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa regions respectively. A summary of the average productivities of yafa, valencia and lemon production in Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa for 1991-92 season is given in **Table 3**.

	Güzelyurt		Girne		Gazimağusa	
	Output	Productivities	Output	Productivities	Output	Productivities
Yafa	442	3.6	71.5	2.6	—	—
Valencia	4714	3.1	321.6	2.9	146.0	2.7
Lemon	409	3.2	13.3	1.8	246.0	1.3

3.3 Results of the Productivity Comparisons

As mentioned in the previous section, Güzelyurt area is the main source of citrus production. About 85% of the citrus land is in this area. Besides Güzelyurt, Gazi Mağusa also contributes to citrus production significantly. Girne is the third region producing citrus, mainly lemons. These three areas will be compared with respect to their productivities in all citrus products. These citrus products under consideration are: oranges (yafa, valencia, washington), lemon, grapefruit and clementine. The productivity analysis among the three regions will be carried out through time series (1985-1991), and cross sectional data (1991).

3.3.1 Productivity Through Time (1985-1991)

Productivities obtained by dividing the total output by donums of land are given in **Table 11** in the appendix for all three regions for yafa, valencia, lemon, grapefruit and clementine between the years 1985-91. Average productivities for these years for all the three regions are summarised in **Table 2**. Comparison of productivities and the results of the ANOVA tests are given in **Table 4**. The numbers in parenthesis are the average productivities for the concerned years.

For yafa, Güzelyurt with an average productivity of 2.73 tons/don. has significantly higher average productivity than Girne (1.44 tons/don.). Average productivities of Güzelyurt and Gazi Mağusa (2.74 tons/don.) are not significantly different.

Table 4
Results of ANOVA Tests Among Three Regions Through Time (1985-1991)

KIND	Güzelyurt	Girne	Gazimağusa	F Value	Test Result
Yafa	(2.73)	(1.44)		12.16	Yes
	(2.73)		(2.74)	0.00	No
		(1.44)	(2.74)	26.34	Yes
	(2.73)	(1.44)	(2.74)	10.56	Yes
Valencia	(2.44)	(2.83)		3.39	No
	(2.44)		(3.73)	20.84	Yes
		(2.83)	(3.73)	3.51	No
	(2.44)	(2.83)	(3.73)	7.76	Yes
Lemon	(3.67)	(1.91)		82.54	Yes
	(3.67)		(2.01)	166.22	Yes
		(1.91)	(2.01)	2.70	No
	(3.67)	(1.91)	(2.01)	68.48	Yes
Grapefruit	(3.80)	(1.99)		118.31	Yes
	(3.80)		(3.89)	0.25	No
		(1.99)	(3.89)	161.79	Yes
	(3.80)	(1.99)	(3.89)	86.51	Yes

KIND	Güzelyurt	Girne	Gazimağusa	F Value	Test Result
Clementine	(2.57)	(1.34)		58.25	Yes
	(2.57)		(4.20)	9.39	No
		(1.34)	(4.20)	37.31	Yes
	(2.57)	(1.34)	(4.20)	24.96	Yes

Critical table values for $F(0.05) = 4.41$

For valencia, although there is no significant difference between Güzelyurt (2.44 tons/don.) and Girne (2.83 tons/don.), Gazi Mağusa with 3.73 tons/don. has a higher average productivity than Güzelyurt. Still there is no significant difference in the productivities of Gazi Mağusa and Girne.

For lemon Güzelyurt with 3.67 tons/don. has the highest productivity. Its productivity is significantly higher than Gazi Mağusa (2.01 tons/don.) and Girne (1.91 tons/don.). On the other hand there is no significant difference in the productivities of Gazi Mağusa and Girne.

For grapefruit both Güzelyurt (3.80 tons/don.) and Gazi Mağusa (3.89 tons/don.) have significantly higher productivities than Girne (1.99 tons/don.). The productivity of Güzelyurt and Gazi Mağusa are not significantly different.

For clementine same results are obtained as in the case of grapefruit. Both Güzelyurt (2.57 tons/don.) and Gazi Mağusa (4.20 tons/don.) have higher than Girne (1.34 tons/don.) and their productivities are not significantly different.

3.3.2 Productivity in Time (1991)

Productivity analysis carried out among the three regions (a cross sectional analysis), uses the statistics provided in Tables 12, 13, 14 in the Appendix. Results of ANOVA tests are given in Table 5. The fact that not all citrus products are widely grown in all three regions and the unavailability of statistics, did not enable the comparison of the productivities in all citrus products in the three regions.

For Yafa, Güzelyurt (3.62 tons/don.) is found to have a significantly higher productivity than Gazi Mağusa (2.61 tons/don.). In valencia there is no significant difference between Güzelyurt (3.06 tons/don.) and Gazi Mağusa (2.14 tons/don.).

KIND	Güzelyurt	Girne	Gazimağusa	F Value	Test Result
Yafa	(3.62)	----	(2.61)	36.01	Yes
Valencia	(3.06)	----	(2.95)	0.16	No
Lemon	(3.18)	(1.45)		73.98	Yes
	(3.18)		(2.14)	2.05	No
		(1.45)	(2.14)	5.39	No
	(3.18)	(1.45)	(2.14)	14.84	Yes

Critical value for $F(0.05) = 3.23$

For lemon, average productivity of Güzelyurt (3.18 tons/don.) is significantly higher than Girne (1.45 tons/don.), while it is not significantly different than Gazi Mağusa (2.14 tons/don.). Besides, there is no significant productivity difference between Gazi Mağusa and Girne.

4. PRODUCTIVITY COMPARISONS AMONG THE GROUPS OF FARMERS

4.1 Purchasing Scheme of Citrus

Two big companies, one private (Sunzest Ltd.) and the other State Economic Enterprise (Cypfruvex Ltd.) export about 80% of the total exports of the citrus. When it is examined they carry out their purchase in three ways.¹⁴ Cypfruvex used to buy citrus products in two ways:

1. Advanced Payment
2. Unreserved purchasing.

Sunzest on the other hand, in addition to above mentioned ways of purchasing, has a third way of purchasing scheme which is confined purchasing. These three ways of purchasing can be explained briefly as follows:

1. Confined Purchasing (Kapatma)

The company rents the land and the trees for at least five years and in some cases for ten years. All the necessary

implementations are carried out by the company and the rent is paid to the owner in advance.

2. Advanced Payment Purchasing (Avans)

A representative from the Sunzest visits the farm land and decides how good the harvest is going to be for the following season and nearly one third of the harvest money is given to the farmer. The rest is given after the products are sold in the foreign market.

3. Unreserved Purchase (Serbest)

In this way of purchasing the company has no responsibility with the farmland. The citrus producer comes to the company and sells his products.

4.2 Productivity Analysis

With respect to the three ways of purchasing explained in the previous section by Sunzest / Cypfruvex, farmers could be categorised into three groups. Unfortunately data were available only for Sunzest purchasers, on valencia, and thus 25 farmers from each group have been compared for their productiveness in 1991-92 season. **Table 6** gives the production and the productivities of 25 farmers in each group of the three different ways of purchasing. The average productivity of the unconfined farmers is 5.50 tons/don., putting this category to the first place. Confined group farmers have an average productivity of 4.94 tons/don. and advanced payment group 4.87 tons/don. In order to see if there is any significant in the average productivity levels of these three groups of farmers, analysis of variance test is applied and the results are given in **Table 7**.

Table 6
Output and the Productivities of 25 Sunzest Farmers from each category (1991-92).

	CONFINED		ADVANCE		UNRESERVED	
	Kg	Ton/Don	Kg	Ton/Dön	Kg	Ton /Dön
1	92,070	5.75	32,315	3.23	51,370	5.71
2	633,775	6.04	68,020	4.00	27,155	6.79
3	918,806	6.56	31,540	5.26	43,400	5.43
4	979,494	5.16	60,275	4.02	25,885	6.47
5	737,685	4.10	41,905	3.49	45,530	5.06
6	95,560	2.58	105,7100	3.52	32,650	5.44
7	63,515	4.12	87,229	5.13	48,370	4.84
8	120,421	7.53	61,620	4.11	31,405	5.71
9	125,765	5.24	65,270	6.53	29,680	5.94
10	120,000	6.00	17,820	4.46	40,510	5.06
11	100,990	3.81	67,670	3.38	36,485	6.08
12	73,430	3.97	63,196	4.51	63,845	5.32
13	164,190	7.14	61,505	5.59	35,780	5.96
14	275,075	6.11	77,105	7.71	47,885	5.99
15	192,410	5.06	39,200	2.61	30,710	6.14
16	132,705	3.59	79,500	4.42	44,035	5.50
17	90,770	4.13	112,730	2.82	32,330	4.04
18	119,540	4.27	64,785	8.10	58,015	3.87
19	91,720	5.10	105,470	10.54	35,145	4.39
20	129,365	2.87	83,715	6.44	47,350	4.74
21	185,245	5.29	69,931	3.89	39,710	4.96
22	104,915	5.67	53,850	3.85	36,150	5.16
23	80,685	2.52	72,710	3.16	38,505	6.42
24	134,615	4.49	62,325	4.79	55,195	6.90
25	253,025	6.33	75,585	6.30	45,290	5.66
Total	235,227	-----	66,439	-----	40,895	-----
Avg.	-----	4.94	-----	4.87	-----	5.50

Analysis of variance test¹⁵ carried out among the average productivities of the three groups of farmers pair wise and altogether showed that there is no significant productivity difference among these three groups of farmers.

Table 7
Anova Test Among the Three groups of Farmers

Advance	Confined	Unreserved	F-value	Result
(4.08)		(4.94)	0.02	No
(4.08)		(5.50)	2.39	No
	(4.94)	(5.50)	3.28	No
(4.08)	(4.94)	(5.50)	1.51	No

4.3 First Class Citrus Production Analysis

As much as the productivity in citrus production, the percentage of first class production in the total production is important. As the data permitted these three groups of farmers were analyzed with respect to the percentage of their first class citrus production. **Table 8** gives the percentages of the first class citrus production of the three groups of farmers.

Table 8
First Class Product Percentages for the Three Groups of Farmers

Confined	Advance	Unreserved	Confined	Advance	Unreserved
39.85%	38.60%	41.70%	41.76%	61.91%	46.02%
33.44%	44.14%	51.21%	34.93%	52.59%	44.41%
38.43%	44.93%	38.47%	30.48%	42.48%	38.15%
41.53%	47.74%	50.11%	32.85%	60.61%	56.13%
35.37%	41.46%	36.50%	42.28%	51.21%	43.65%
34.08%	52.14%	42.11%	32.00%	50.68%	17.26%
41.37%	56.59%	39.99%	34.41%	54.05%	37.44%
34.65%	62.02%	30.64%	33.52%	63.27%	59.57%
30.20%	52.32%	36.23%	42.37%	58.75%	58.79%
45.53%	47.50%	39.97%	41.98%	42.64%	60.33%

Table 8 (Continued)

Confined	Advance	Unreserved	Confined	Advance	Unreserved
42.29%	44.88%	68.77%	36.05%	53.56%	63.37%
32.27%	64.54%	47.10%	35.62%	46.07%	65.01%
34.37%	47.79%	30.23%			
AVERAGE			36.75%	51.30%	45.73%

Using the percentage of first class citrus production by the three groups of farmers **Table 9** is prepared. Frequency distributions are obtained for each group of farmers with respect to their production of more than 40% and 50% of first class citrus.

Examining **Table 9**, it looks that "advance" group has a greater frequency with 24 of its 25 farmers producing more than 40% first class products. Unreserved farmers rank in the second position (15 out of 25) and confined farmers in the third position (8 out of 25) with their percentage of first class citrus production.

When these three groups of farmers are analysed with 50% first class citrus production criteria, "advance purchase" farmers still rank in the first position (14 out of 25), unreserved farmers (9 out of 25) and confined farmers (0 out of 25) follows.

In testing whether there is a significant difference between the three groups of farmers with respect to their percentage of first class citrus production, *chi-square* test is the appropriate test. Test results are given in **Tables 10 and 11**.

Table 9
Frequencies of the Three Groups of Farmers With
Respect to First Class Citrus Production (1991).

	Confined	Advance	Unreserved	Total
Less than 40%	17	1	10	28
More than 40%	8	24	15	47
Total	25	25	25	75

Table 9 (Continued)

Less than 40%	25	11	16	52
More than 40%	0	14	9	23
Total	25	25	25	75

Table 10
Chi-square Test Results with 40% Criteria.

Confined	Advance	Unreserved	Calculated Chi-sq. Value	Significance Level for Sig. Difference
(8)	(24)		22.22	0.001
	(24)	(15)	9.44	0.01
(8)		(15)	3.95	0.05
(8)	(24)	(15)	22.00	0.001

Critical Value for *Chi-square* (2,0.05) = 3.841

The numbers in the parenthesis shows the frequencies of farmers having first class output more than 40% of their outputs.

For the 40% criterion *chi-square* test results shows that advanced payment farmers produces significantly more first class valencia oranges than the other two groups of farmers. In case of advanced farmers and confined farmers, advanced farmers are significantly producing a higher percentage of first class citrus even at 0.001 significance level, while the significant level is 0.01 against the unreserved farmers. Unreserved farmers are significantly producing more first class valencia than confined farmers at 0.05 significance level.

After repeating the above analysis by using a 50% criterion of first class proportion, the results obtained are given in table 11. Results show that advanced payment and unreserved farmers are definitely (at 0.001 significance level) producing more first class valencia than confined farmers. Advanced payment farmers can only produce more first class valencia at 0.20 significance level or alternatively one can conclude no difference as well.

Above results show that although there is no significant productivity difference among the three groups of farmers, advanced payment farmers

are producing more first class valencia than the other two groups of farmers and unreserved farmers are producing more of first class valencia than confined farmers. This is because of the motivation that the farmers get when they have their advanced payments before their products are sold. As soon as they get their advanced payments from the company they start to invest in their lands. On the other hand it is seen that the company does not make agreements with the producers who has low quality, old trees. The reason that the quality for confined farmers is the lowest one, is the owners' behaviour. In confined case the producer get his money in advance for at least five years. So in a way the land and the trees belong to the company. This makes the producer not to look after the citrus yard.

Table 11
Chi-square Test^a Results with 50% criteria.

Confined	Advance	Unreserved	Calculated Chi-sq. Value	Significance Level for Sig. Difference
(0)	(14)		14.10	0.001
	(14)	(9)	2.01	0.01
(0)		(9)	23.53	0.05
(0)	(14)	(9)	23.56	0.001

Critical value for *chi-square* (1,0.5) = 3.841

The numbers in the parenthesis show the frequencies of farmers having first class output more than 50% of their outputs.

5. Conclusions and Suggestions

The aim of the study was to highlight the importance of citrus production to the Northern Cyprus, and compare the productivities of the three regions, Güzelyurt, Gazi Mağusa and Girne in citrus production.

Analysis of variance tests showed us that Güzelyurt region has significantly higher average productivity between 1985-1991, than the other two regions Gazi Mağusa and Girne. In valencia orange Gazi Mağusa has the greatest average productivity. In other products of citrus, (yafa, grapefruit and dementine), there is no difference between the productivities of Güzelyurt and Gazi Mağusa, but both had significantly higher productivities than Girne.

In cross sectional analysis, limited number of tests carried out due to lack of data, showed that in 1991, Güzelyurt had significantly higher average productivity than Gazi Mağusa in yafa. While there is no significant difference in valencia among the two regions, Güzelyurt in lemon has the highest average productivity. ANOVA test carried out among the three groups of farmers, advanced payment, confined and unreserved showed no significant difference in their average productivities. On the other hand, advanced payment farmers are found to be significantly producing a higher proportion of first class citrus (valencia) than the other two groups, while unreserved farmers had more first class citrus proportion than the confined farmers.

Policy implications that can be derived from the findings of the study can be stated as follows:

Güzelyurt region is the main area of citrus production in North Cyprus with the highest productivities in a number of citrus products. Government should pay more care and provide more help to the farmers in this region.

Government should take the required measures to prevent the salinity of water, both in Güzelyurt and in Gazi Mağusa, as this effects the productivities substantially.

Government could provide the technical assistance to the farmers which are producing relatively lower proportions of first class. This is even a more important issue than having higher productivities.

Government could built industrial factories to use the second class citrus, to prevent the waste.

State farms should be established to carry out tests and demonstrations in order to enlighten the farmers. Without such tests, the contribution of each factor (ie fertiliser use) can not be seen clearly.

A further study can be carried out to find out the factors that contributed the productivity differences in citrus production among the three regions and among the different groups of farmer. A superficial study showed that the following factors can affect the productivity of citrus production:

1. Proper and timely irrigation
2. No salinity in water used
3. Suitable weather conditions (no frost)
4. Proper and timely use of fertilisers
5. Proper and timely pruning of the trees

6. Proper and timely ploughing
7. Age of the trees

Research has to be carried out to find out the degree of the effects of the application of the above factors to the productivity of citrus as well as the number of farmers that apply these factors, and the extend of the application of these factors.

APPENDIX

List of Tables in the Appendix

Table 1	Distribution of Gross National Product (fixed Prices)
Table 2	Balance of Payments
Table 3	Imports From Main Countries
Table 4	Exports To Main Countries
Table 5	Sectoral Employment Population and Unemployment
Table 6	Exports by Commodities
Table 7	Distribution of Agricultural Land
Table 8	Distribution of Irrigated Land According to the Districts (1991 figures)
Table 9	Production and Marketing of Citrus Products
Table 10	Citrus Export to the Main Countries
Table 11.	Production and Productivity of Citrus Production
Table 12	Average Productivities of Güzelyurt in Yafa Production (1991-1992)
Table 13	Average Productivities of Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa in Valencia Production (1991-1992).
Table 14	Average Productivities of Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa in Lemon Production (1991-1992).

Table 1
Distribution of Gross National Product (fixed prices of 1977, m.TL.)

Sector	1989		1990		1991		1992		Average	
	Value	%	Value	%	Value	%	Value	%	Value	%
1. Agriculture	709.1	639.7	580.4	821.0	643.1					
2. Industry	912.3	947.3	925.3	949.6	928.3					
3. Construction	501.3	506.3	540.4	561.7	516.0					
4. Trade	1207.0	1334.1	1192.0	1276.7	1244.4					
5. Transport & Com.	753.8	791.8	675.3	686.4	740.3					
6. Financial Inst.	287.5	310.0	326.0	327.8	307.8					
7. Ownership of Dwelling	369.4	377.3	386.1	394.6	377.6					
8. Prof. & Other Services	235.7	259.3	263.1	285.9	252.7					
9. Public Services	1227.7	1278.1	1292.6	1303.0	1266.1					
CUSTOMS DUTY	312.1	491.7	314.2	292.9	372.7					
GDP (market price)	6515.9	6935.8	6495.1	6899.6	6648.9					
NFI from Abroad	87.1	41.6	54.2	127.1	61.0					
GNP (market price)	6603.0		6549.3	7026.7	6709.9					

Table 2
Balance of Payments Table (m.US.\$).

	1989	1990	1991	1992	Average
I. Current Account					
A. Foreign Trade					
1. Exports (Fob)	55.2	65.5	52.5	61.6	57.7
2. Imports (Cif)	262.5	-381.5	-301.1	-390.2	-315.0
Trade Balance	-207.3	-316.0	-248.6	-328.6	-257.3
B. Invisibles Account					
1. Tourism Revenues (Net)	154.9	224.8	153.6	160.8	177.8
2. Other Invisibles (Net)	-47.9	74.8	68.4	151.2	63.7
Invisibles Account Balance	202.8	229.6	222.0	312.0	218.1
CURRENT ACCOUNT BALANCE	-4.5	-16.4	-26.6	-16.6	-15.8
II. NET CAPITAL MOVEMENTS	36.1	25.2	58.4	45.7	39.9
Overall Balance	31.6	8.8	31.8	29.1	24.1

Table 3
Imports From Main Countries (m.US.\$).

Country	1989		1990		1991		Average	
	Import	%	Import	%	Import	%	Import	%
1. Turkey	112.5	42.9	153.5	40.2	143.0	47.5	136.3	43.5
2. UK	49.6	18.9	67.1	17.6	45.7	15.2	54.2	17.2
3. EU	45.1	17.2	64.0	16.8	47.2	15.7	52.1	16.6
4. Far East	29.5	11.2	52.3	13.7	32.4	10.7	38.1	11.9
5. Others	25.7	9.8	44.6	11.7	32.8	10.9	34.4	10.8
TOTAL	262.4	100.0	381.5	100.0	301.1	100.0	315.0	100.0

Table 4
Exports To Main Countries (m. US \$).

Country	1989		1990		1991		Average	
	Export	%	Export	%	Export	%	Export	%
1. Turkey	9.2	16.7	7.9	12.1	7.3	13.9	8.1	14.0
2. UK	35.2	63.8	44.0	67.2	35.4	67.4	38.2	66.2
3. EU	5.0	9.0	7.0	10.6	6.6	12.5	6.2	10.1
4. Others	5.8	10.8	6.6	10.1	3.2	6.2	5.2	9.0
TOTAL	55.2	100.0	65.5	100.0	52.5	100.0	57.7	100.0

Table 5
Sectoral Employment Population and Unemployment.

Sectors	1989	%	1990	%	1991	%	1992	%	Avr.	%
1. Agriculture	19,345	27.6	19,094	26.7	18,846	26.2	18,690	25.8	19,095	26.8
2. Industry	7,919	11.3	8,034	11.3	8,062	11.2	8,231	11.2	8,005	11.2
3. Construction	7,396	10.5	7,451	10.4	7,820	10.9	7,862	10.7	7,546	10.6
4. Tourism	6,552	9.4	6,942	9.7	6,942	9.6	7,185	9.8	6,812	9.6
5. Transf. & Com.	5,538	7.9	5,728	8.0	5,728	8.0	5,913	8.0	5,665	7.9
6. Financial Inst.	1,866	2.7	1,968	2.8	2,040	2.8	2,092	2.8	1,958	2.8
7. Prof. & Other Serv.	5,904	8.4	6,329	8.8	6,397	8.9	7,025	9.6	6,210	8.7
8. Public Services	15,521	22.2	15,979	22.3	16,106	22.4	26,267	22.1	15,868	22.4
9. Total Econ.										
Active Pop.	70,041	100.	71,525	100.	71,941	100	73,535	100.	71,169	100.
10. Unemployed	778	1.1	849	1.2	1,027	1.4	800	1.1	884	1.2
11. Labour Force	70,819	—	72,374	—	72,968	—	74,335	—	72,054	—
12. Total Population	169,272	—	171,469	—	173,756	—	176,127	—	171,499	—

Table 6
Exports By Commodities (m.US.\$).

Group	1989	%	1990	%	1991	%	Aver.	%
1. AGRICULTURAL	30.2	54.7	29.8	45.5	27.0	51.4	29.0	50.5
a. Citrus	21.6	39.1	24.5	37.4	21.6	41.1	22.5	39.2
b. Others*	8.6	15.6	5.3	8.1	5.4	10.3	6.4	11.3
2. INDUSTRIAL								
PROD. & MINERIAS	25.0	45.3	35.7	54.5	25.5	48.6	28.7	49.5
TOTAL	55.2	100.	65.5	100.	52.5	100.	57.7	100.

Table 7
Distribution of Agricultural Land (in thousand dönüms).

	1991	%
A. Cultivable Land	904,016	64.66
Cereal	600,021	42.92
Fallow	131,355	9.40
Citrus	54,315	3.88
Fruit	57,910	4.14
Others	60,415	4.32
B. Uncultivated	494,197	35.34
TOTAL	1,398,123	100.00

Table 8
Distribution of Irrigated Land According to the districts (1991 figures).

Land	G.yurt	%	Girne	%	G.M.sa	%	L.sa	%	Total	%
1. Irrigated	53,025	68	8,177	11	15,445	20	758	1	77,405	100
2. Citrus	46,250	85.2	4,496	8.3	3,534	6.5	0.0		54,315	100

Table 9
Production and Marketing of Citrus Products (Tons).

	1987-88	%	1988-89	%	1989-90	%	1990-91	%
EXPORT	116175	71	103440	53	112829	46	111517	58
Lemons	12071		11363		10132		8586	
Grapefruit	28149		29714		22215		26088	
Orange	75820		62152		80220		76666	
Tangerines	134		167		187		168	
Others	1		44		75		9	
DOMESTIC USE	20698	13	20947	11	21219	9	21503	11
Lemons	5227		5290		5358		5430	
Grapefruit	836		846		857		869	
Orange	13590		13753		13932		14118	
Tangerines	1045		1058		1072		1086	
INDUSTRIAL USE	25451	16	68196	36	106522	45	57340	31
Lemons	1052		4531		7541		4849	
Grapefruit	10395		16679		27947		20564	
Orange	14004		46986		71034		31927	
NOT USED	-----		5000		70		-----	
TOTAL	162324	100	197583	100	240640	100	190360	100

Table 10
Citrus Exports to the Main Countries.

	1987-88	%	1988-89	%	1989-90	%	1990-91	%
1.	83494	72	74057	72	76187	67	68485	61
2.	1659	1	861	1	5672	5	9373	8
3.	16004	14	12966	12	23995	21	21822	20
4.	7754	7	12341	12	6457	6	8636	7
5.	7264	6	3215	3	518	1	3048	4
6.	116175	100	103440	100	112829	100	111517	100

Key for Countries: 1. EC, 2. Other European, 3. Eastern, 4. Middle East, 5. Turkey, 6. Total.

Table 11
Production and Productivity of Citrus Production.

Yafa						
YEARS	GÜZELYURT		GİRNE		GAZİ MAĞUSA	
	Ton.	Productivity	Ton.	Productivity	Ton	Productivity
1985	9583	3.0	15	1.0	4822	2.7
1986	10030	3.1	13	0.9	5390	3.0
1987	5290	1.6	24	1.6	3839	2.2
1988	9138	2.8	35	2.3	5471	3.1
1989	5250	1.6	28	1.9	3873	2.2
1990	11112	3.5	22	1.5	4929	3.1
1991	11334	3.5	14	0.9	4631	2.7
Aver.	8819	2.7	22	1.4	4708	2.7
Valencia						
1985	79830	2.6	362	1.7	3512	3.6
1986	74855	2.4	544	2.6	4111	4.2
1987	66910	2.2	559	2.6	3470	3.5
1988	58045	1.9	813	3.4	4475	4.2
1989	88092	2.9	739	3.5	3734	2.5
1990	80315	2.9	743	3.4	3598	3.9
1991	83810	2.2	732	2.9	3574	3.3
Aver.	75980	2.4	641	2.8	3782	3.7
Lemon						
1985	12040	4.1	9590	2.3	43	1.1
1986	10983	3.7	9914	2.4	124	1.3
1987	10993	3.8	8343	2.1	163	1.8
1988	10500	3.6	8141	2.1	131	2.0
1989	10377	3.5	7778	1.9	126	1.6
1990	10053	3.4	5052	1.3	131	1.7
1991	10155	3.5	5121	1.3	151	1.6
Aver.	10729	3.7	7705	1.9	124	2.0

Table 11 (Continued)

YEARS	GÜZELYURT		GİRNE		GAZI MAĞUSA	
	Ton.	Productivity	Ton.	Productivity	Ton.	Productivity
1985	34475	4.0	236	1.4	3680	3.3
1986	33220	3.9	349	2.1	4498	4.1
1987	28654	3.3	351	2.1	4336	3.9
1988	30825	3.6	345	2.0	4339	4.0
1989	37873	4.4	345	2.0	4212	3.8
1990	30840	3.6	348	2.1	3801	4.2
1991	32013	3.8	345	2.2	3545	3.9
Aver.	32557	3.8	331	2.0	4059	3.9
Clementines						
1985	552	2.5	9	0.8	40	4.0
1986	700	3.2	10	0.8	50	5.0
1987	334	1.5	17	1.4	2	2.0
1988	535	2.5	44	3.7	30	3.0
1989	543	2.6	10	0.8	50	5.0
1990	619	2.9	9	0.8	60	6.0
1991	602	2.8	10	0.8	60	6.0
Aver.	555	2.6	16	1.3	42	4.2

Table 12
Average Productivities of Güzelyurt and Gazi Mağusa in Yafa Production (1991 - 1992).

Village	Güzelyurt		Gazi Mağusa		Gazi Mağusa			
	Ton	Prod.	Ton	Prod.	Ton	Prod.		
1.	180	4.0	1.	4200	3.0	20.	10	2.0
2.	40	4.0	2.	60	3.0	21.	12	2.0
3.	350	4.7	3.	20	2.0	22.	1	1.0
4.	400	2.7	4.	20	2.0	23.	1.5	0.5

Table 12

Village	Güzelyurt		Gazi Mağusa			Gazi Mağusa		
	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.
5.	150	4.3	5.	60	3.0	24.	12	2.0
6.	140	4.0	6.	60	2.0	25.	4	4.0
7.	5500	3.1	7.	17	3.4	26.	3	3.0
9.	220	5.5	8.	17	3.4	27.	8	2.0
10.	25	5.0	9.	30	1.2	28.	7	2.3
11.	12	4.0	10.	4	0.9	29.	2	2.0
12.	32	4.0	11.	3	1.0	30.	6	3.0
13.	8	4.0	12.	30	2.0	31.	2	2.0
14.	35	3.5	16.	22	4.4	-----	-----	-----
15.	80	4.0	18.	5	4.0	-----	-----	-----
17.	350	5.8	19.	14	2.0	-----	-----	-----
Aver.	442	3.6				71.5	2.6	

Güzelyurt Village Codes

1. Aydıncık	2. Güneşköy	3. Gaziveren	4. Bostancı
5. Akçay	6. Zümrütköy	7. Güzelyurt	8. Kalkanlı
9. Yayla	10. Yuvacık	11. Mevlevi	12. Şahinler
13. Serhadköy	14. Gayretköy	15. Doğanç	16. Taspınar
17. Yeşilyurt			

Gazi Mağusa Village Codes

1. Gazi Mağusa	2. Y. Boğaziçi	3. Mormenckşe	4. Ötügen
5. Kuzucuk	6. Aygün	7. Sınırustü	8. Boğaziçi
9. İskele	10. Yıldırım	11. Akova	12. Güvercinlik
13. Aslanköy	14. Akdoğan	15. Türkmenköy	16. Çayönü
17. İncirli	18. Beyarmudu	19. Mehmetçik	20. Kumyalı
21. Çayırova	22. Yedikonuk	23. Sazlıköy	24. Zeybekköy
25. Boltaşlı	26. Derince	27. D. Karpas	28. Gelincik
29. Y. Erenköy	30. Yeşilköy	31. Ziyamet	

Table 13
Average Productivities of Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa in Valencia Production (1991-1992).

Güzelyurt			Gazi Mağusa			Gazi Mağusa		
Village	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.
1.	7500	2.6	1.	12	2.5	1.	3000	4.0
2.	2400	3.0	2.	600	3.5	2.	17	3.4
3.	2450	3.3	4.	105	3.0	4.	55	3.7
4.	9000	1.9	5.	8	3.2	5.	33	3.3
5.	6000	3.0	8.	7	2.9	6.	60	3.0
6.	3500	2.9	-----	-----	-----	8.	35	3.5
7.	30000	2.5	-----	-----	-----	9.	4	1.3
8.	1800	2.9	-----	-----	-----	25.	3	3.0
9.	8000	3.5	-----	-----	-----	28.	7	2.3
10.	2000	3.3	-----	-----	-----	31.	2	2.0
11.	2800	3.2	-----	-----	-----	-----	-----	-----
12.	900	2.8	-----	-----	-----	-----	-----	-----
13.	300	2.5	-----	-----	-----	-----	-----	-----
14.	900	3.1	-----	-----	-----	-----	-----	-----
15.	500	3.3	-----	-----	-----	-----	-----	-----
16.	90	3.0	-----	-----	-----	-----	-----	-----
17.	2000	3.2	-----	-----	-----	-----	-----	-----
Averages	4714		3.1	146	2.7		321.6	2.9

Girne Village Codes

1. Çamlıbel	2. Akdeniz	3. Tepebaşı	4. Koruçam
5. Hisarköy	6. Doğanköy	7. Karakum	8. Ozanköy
9. Çatalköy	10. Karaağac	11. Esentepe	12. Zeytinlik
13. K. Oğlu	14. Edremit	15. Karaman	16. Lapta
17. Alsancak	18. Yeşiltepe	19. Karşıyaka	

Table 14
Average Productivities of Güzelyurt, Girne and Gazi Mağusa in Lemon Production (1991-1992).

Güzelyurt			Gazi Mağusa			Gazi Mağusa		
Village	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.	Village	Ton	Prod.
1.	200	3.3	1.	14	1.0	8.	5	4.5
2.	15	3.0	2.	70	2.5	13.	6	2.0
3.	1200	4.7	3.	40	1.0	14.	25	1.3
4.	200	4.0	4.	24	1.0	15.	40	2.2
5.	150	3.3	5.	50	1.0	17.	5	2.5
6.	190	3.5	6.	450	1.5	18.	20	1.4
7.	3000	3.0	7.	4	2.0	22.	0.5	1.0
8.	90	3.0	8.	390	1.5	24.	0.5	1.0
9.	60	3.0	9.	225	1.5	-----	-----	-----
10.	15	3.0	10.	10	2.0	-----	-----	-----
11.	30	3.0	11.	15	3.0	-----	-----	-----
12.	75	3.0	12.	68	1.0	-----	-----	-----
13.	75	1.7	13.	260	1.0	-----	-----	-----
14.	15	3.0	14.	200	1.0	-----	-----	-----
15.	70	3.9	15.	30	1.0	-----	-----	-----
16.	60	2.5	16.	1500	1.5	-----	-----	-----
17.	1500	3.1	17.	1200	1.5	-----	-----	-----
-----	-----	-----	18.	120	1.0	-----	-----	-----
-----	-----	-----	19.	450	1.5	-----	-----	-----
Aver.	409	3.2		246	1.3		13.3	1.8

NOTES AND REFERENCES

- TAHIROĞLU, M., "Structural Changes in the Economy of North Cyprus", in *The Structural Changes in the Economy of North Cyprus*. Proceedings of a Conference Organised by the Cyprus Turkish German Association and The Eastern Mediterranean University, *Gazi-Mağusa* North Cyprus (3-4 December, 1990).
- BIÇAK, H., "The Economic Impact of the Universities on the Turkish North Cyprus Economy", (Unpublished paper) Presented at the International Conference on *The Evolution of the Purpose and the Management of the Universities*, Organized by the University of Lefke, Kyrenia (22 April, 1994).
- DONALD, H., *Sunders, Statistics: A Fresh Approach*, McGraw - Hill International Editions, Statistic Series, Princeton, USA, 1990.

4. GÖKERİ, F. 'Economic Development in the TRNC since 1975', in *The Structural Changes in the Economy of North Cyprus*, Proceedings of a Conference Organised by the Cyprus Turkish German Association and the Eastern Mediterranean University, Gazi-Mağusa, North Cyprus (3-4 December, 1990)
5. State Planning Organization, Prime Ministry, TRNC. *Annual Program for 1995* (Draft), State Printing House, Lefkosa, North Cyprus (in Turkish), 1994.
6. Nadir Şirketler Grubu. *İletişim Dergisi*, No.2, Lefkoşa, Kuzey Kıbrıs.
7. State Planning Organization, Prime Ministry, TRNC. *Guide for Foreign Investors in the Turkish Republic of Northern Cyprus*, State Printing House, Lefkoşa, North Cyprus (Devlet Planlama Örgütü, Başbakanlık, KKTC. *Yabancılar İçin KKTC'de Yatırım İmkânları*, Devlet Basımevi, Lefkoşa, KKTC, 1994.), 1994.
8. State Planning Organization, Prime Ministry, TRNC. *Economic Developments in the Turkish Republic of Northern Cyprus*, State Printing House, Lefkoşa, North Cyprus (Devlet Planlama Örgütü, Başbakanlık, *KKTC'deki Ekonomik Gelişmeler*, Devlet Basımevi, Lefkoşa, KKTC, 1993.), 1993.
9. Central Bank, TRNC *Bulletin*, State Printing House No:17-19, Lefkoşa, North Cyprus, 1992.
10. State Planning Organization, Prime Ministry, TRNC. *Third Five Year Development Plan 1993- 1997*, State Printing House, Lefkosa, North Cyprus (Devlet Planlama Örgütü, Başbakanlık, KKTC. *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1993 - 1997*, Devlet Basımevi, Lefkoşa, KKTC, 1992.), 1992.
11. Ministry of Agriculture and Forestry, TRNC. *The Summary of Agricultural Statistics 1991*, State Printing House, Lefkoşa, North Cyprus, 1992.
12. Ministry of Agriculture and Forestry, TRNC. *The Summary of Agricultural Statistics 1990*, State Printing House, Lefkoşa, North Cyprus, 1991.
13. ALTAN, M. 'An Analysis on the Quality of the Valencia Oranges and the Effects of Some Minerals on the Citrus Fruit', (Unpublished M.Sc. Thesis), Gardens and Plants Department, Ege University, İzmir, 1986.
14. TÜMER, M. *An Analysis of Citrus Production in Güzelyurt*. (Unpublished Project for Agricultural Economy Course) (ECON 431), Gazimağusa, North Cyprus.
15. RICHARD, I L. (1992). *Statistics for Business*, McGraw-Hill International Editions, New-York, USA, 1988

KKTC'DEKİ NARENCİYE ÜRETİMİNİN BÖLGELER VE DEĞİŞİK GRUPLAR İTİBARIYLA VERİMLİLİK KARŞILAŞTIRMASI

ÖZET

Çalışmanın amacı K.K.T.C'deki narenciye üretiminin önemini belirterek, Güzelyurt, Gazi Mağusa ve Girne bölgelerindeki narenciye verimliliğini karşılaştırmak ve hangi tür narenciye üretiminin daha verimli olduğunu göstermektir. Üç türlü narenciye üretim yöntemi kapama, avans ve serbest olarak saptanmıştır.

Yukarıda belirtilen amaca ulaşmak için istatistikî testler uygulanmıştır. Güzelyurt, Gazi Mağusa ve Girne bölgelerindeki narenciye verimliliğini karşılaştırmak için *Varyans Analiz Testi* yürütülmüş, hangi tür narenciye üretim yönteminin iyi olduğunu anlayabilmek için ise *Ki-Kare* ve yine *Varyans Analiz Testi* uygulanmıştır.

Varyans analiz testi bize Güzelyurt bölgesinin önemli derecede 1985-1991 yılları arasında ortalama verimliliğinin Girne ve Gazi-Mağusa bölgelerinden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Üç tür narenciye üretim yöntemi arasında yürütülen *varyans analiz testi* kapama, avans ve serbest türleri arasında verimlilik açısından fark olmadığını göstermiştir. Diğer taraftan avans yöntemi ile yapılan narenciye üretiminde birinci sınıf valencianın üretim oranı diğer iki yöntemden daha yüksek olarak bulunmuştur.

1996-1997 Ders Yılı
Eşzamanlı Yöntemle Yapılan Bir Araştırma Denemesi:
KIBRIS-TÜRKİYE
ÇOCUK DİLİ SÖZCÜKLERİ

Oğuz YORGANCIOĞLU*

ÖZET

Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyan, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin değişik yörelerinde gelen 60 öğrenci ile, eşzamanlı yöntemle KKTC-Türkiye çocuk dili sözcükleri konusunda bir çalışma yapılmıştır. Bunun için bu 60 öğrenciden geldikleri yörede 0-2 yaş gurubundaki çocukların kullandığı sözcükleri tesbit etmeleri istenmiştir.

Yapılan tasnif ve değerlendirmede, çocukların kullandığı sözcüklerin Türkiye ile Kuzey Kıbrıs'ta büyük oranda aynı olduğu saptanmıştır. Bölgesel özellikler, birkaç sözcük dışında yalnızca bazı ses farklılaşmaları göstermektedir.

GİRİŞ

Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okuyan, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin değişik yörelerinde gelen 60 öğrenci ile, eşzamanlı yöntemle KKTC-Türkiye çocuk dili sözcükleri konusunda bir çalışma yapılmıştır. Bunun için bu 60 öğrenciden geldikleri yörede 0-2 yaş gurubundaki çocukların kullandığı sözcükleri tesbit etmeleri istenmiştir.

Bu yazı, yapılan çalışmanın sonuçlarını içermektedir.

* Araştırmacı-yazar; Doğu Akdeniz Üniversitesi Kıbrıs Araştırmaları Dergisi Yayın Kurulu Üyesi.

ÇALIŞMANIN SONUÇLARI

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Türkiye ve KKTC'nin değişik yörelerinden gelen 60 üniversite öğrencisinin, kendi yörelerinde 0-2 yaş grubundaki çocukların kullandığını saptadıkları sözcüklerin tasnifinden doğan sonuç aşağıdaki gibidir:

Sözcüğün Ash	Sözcüğün Çocuk Dilinde Kullanılış Biçimi	Nerelerde Kullanıldığı
Aba	-aba-abla abba	Kıbrıs, Akseki, Ordu, Mersin, Erzurum Hatay
Ağabey	-abi abbi	Kıbrıs, Akseki, Ordu Erzurum
Ağgu	-ağgu	Türkiye ve Kıbrıs (genel)
Ağınmak	-uff, uff olmak	Türkiye (genel), Kıbrıs (genel)
Acı duymak	-uff olmak	Türkiye (genel), Kıbrıs (genel)
Ağlamak	-inga, unga	Kıbrıs, Aydın
Ağrı (acı)	-uvva, uvvacık	Lefkoşa
Alkışlamak	-cibbana, çibbana, çıppana	Kıbrıs (genel)
Anne	-anne ane ede	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel) Elazığ Erzurum
Araba	-araba bab bab bib bib bub düt düt anan iin düttü	Kıbrıs (genel) Yeni Erenköy Mağusa Aydın İzmir, İstanbul, Mağusa Adana Mersin, Denizli Fethiye
Asker	-rap rap	Elazığ, İzmir
At	-ette	Erzurum
Ateş	-ciss ciss etmek (yakmak)	Kıbrıs, Akseki

	ciss olmak (yanmak)	
Atmak	-otti, oddi	Adana
Ayakkabı	-pabul papi popi pappa popul patik buççi	Akseki, Ordu Mersin Mağusa, Denizli İstanbul Erzurum Kıbrıs genel (elle örülmüş yün ayakkabı) Güzelyurt, Gime
Ayakta durmak	-day day	Mersin, Erzurum, Kars
Baba	-babbe babba buba bappe	Akseki, Denizli Ordu, Elazığ Kıbrıs Mersin
Bakmak	-ida, ida etmek	Kıbrıs (genel)
bakmak	dee	İzmir
Banyo yapmak (yikanmak)	-bışı bışı cıbi cıbi bici bici biççi biççi	Aydın Elazığ, İzmir Girne, Aydın Girne, Güzelyurt, Gazi Mağusa
Bay bay (Allaha ismarladık)	-bay bay baş baş	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel) Gazi Mağusa, Elazığ, İstanbul
Bebek	-bebek bebbek ninni ebe bebbi bebbe bebe	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel) Yeni Erenköy Gazi Mağusa Şanlıurfa Hatay İstanbul Fethiye
Ben	-men	Yeni Boğaziçi, Gazi Mağusa, Erzurum
Benim	-menim	Kıbrıs (genel), Hatay

Bir (sayı)	-biy	Gazi Mağusa, Denizli, Ünye
Boru (araba borusu)	-bip	Gazi Mağusa
Buzağı	-bico	Erzurum
Çikolata	-çuku çuku	Adana, İstanbul, İzmir
Dayak	-dette dette etmek (dövmek)	Gazi Mağusa, Girne Gazi Mağusa, Girne
Dede	-dede, dedde	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel)
Dövmek	-ehh ehh etmek	Kıbrıs (genel) Kıbrıs (genel)
Düşmek	-bum etmek bum yapmak pam etmek	Antalya Gazi Mağusa Girne, Gazi Mağusa, Yeni Erenköy
Ekme	-emmek ebbek mamma pepe	Kıbrıs Tarsus, Hatay Kıbrıs (genel), Türkiye (genel) Akseki, Ordu, Erzurum
Elbise (giyecek)	boppo cici, cici boppo	Kıbrıs (genel) Kıbrıs (genel)
El sallamak	-baş baş bay bay	Gazi Mağusa Kıbrıs (genel)
Emzik	-emme	Kıbrıs (genel)
Eşek	-uşi, uşsicik	Kıbrıs (genel)
Gelmek	-delmek	Girne, Yeni Boğaziçi, Ünye
Gezme (Gezmek, gezmeye gitmek)	-hoppa, hobba hoppa atta adda obba	Kıbrıs, Akseki, Ordu İzmir, Mersin, Denizli, Erzurum G. Mağusa, İzmir, Tarsus, Ankara Elazığ, Lefkoşa Girne, Yeni Boğaziçi, Yeni Erenköy
Gitmek	-ditmek	Gazi Mağusa, Girne, Ankara
Gülücük	-ağu, ağgu	Girne, Aydın, Ankara

Güzel	-cici ooo	Kıbrıs, Akseki Güzelyurt
Hasta olmak	-uf uf	Hatay
Hindi	-gulu gulu	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel)
Horoz	-üüüüü	Kıbrıs (genel)
Karpuz	-happuz(s)	Yeni Boğaziçi
Keçi	-mece meci	Girne, Lefkoşa, Yeni Erenköy Lefkoşa
Kedi	-mis, missi bissi, pissi miyav pisi	Elazığ
Kirli	-pis, ahh, ahha kaka	Kıbrıs (genel) Gazi Mağusa, Yeni Erenköy
Korkulacak nesne	-öcü	Kıbrıs, Akseki, Ordu, Mersin, Denizli
Koyun	-meci	Gazi Mağusa
Köpek	-hav hav hoş hoş kuçu kuçu aççu oşso	Gazi Mağusa, Elazığ Kıbrıs (genel) Gazi Mağusa, İstanbul, Adana Güzelyurt, Gazi Mağusa Mutluyaka
Kuş	-cik cik cik	İzmir, Aydın Gazi Mağusa
Meme	-memme mama mamma	Akseki Ordu, Ankara Erzurum
Oynamak	-şıkıdım	Aydın
Oyuncak	-cici	Ünye, Ordu, Akseki
Öküz	-möö	Kıbrıs (genel)
Oturmak	-cuccu cuçcu etmek	Gazi Mağusa, Güzelyurt

Öpmek	-maci etmek muccu, mucuk-öpücük	Gazi Mağusa, Güzelyurt
Para	-lilli bimpi paya	Kıbrıs (genel) Adana Unye, Mersin, Erzurum
Pis (insan pisi) - çiş	-çiş gakka	Lefkoşa, Girne, Akseki Güzelyurt, Lefkoşa, Gazi Mağusa
Pislik (genel anlamda)	-ahh, ahha	Lefkoşa, Girne, İzmir
Saat	-tik tak	Gazi Mağusa
Sakız	-cakıs çakış	Kıbrıs (genel), İzmir Adana
Salıncak	-hella	Kıbrıs (genel)
Sallanmak	-hella bulla hella da bulla	Kıbrıs (genel)
Sıcak (kızgın)	cızzı-cıssı ıssı	Kıbrıs Akseki, Ordu, Erzurum
Sidik	-biş, bişşa	Gazi Mağusa, Güzelyurt, Girne
Su	-bu buf buvv bubu bumbu umbu hu mu bumma dudu dubr dubr	Hatay, Elazığ Güzelyurt Denizli İstanbul Kıbrıs, Düzova, Antalya Kıbrıs Girne Mağusa İzmir Erzurum Akseki
Süt	-düt	Kıbrıs, Elazığ, İzmir
Tavuk	-gıt gıt gıt gıdak	Elazığ Kıbrıs
Telefon	-alo	Kıbrıs, Şanlıurfa
Top	-pat pat	Kıbrıs (genel)

	pop	Hatay
Tren	-cuf cuf	Gazi Mağusa, Girne, İzmir, Aydın
Uyumak	-eee	Kıbrıs, Balıkesir
Uyku, uyuku	-nen nenni	Kıbrıs, Mersin Yeni Boğaziçi, Lefkoşa, Girne
Yanmak	-cızz veya cıss etmek	Yeni Boğaziçi, Lefkoşa, Girne
Yara	-uua, uvva, uff mimmi	Girne, Gazi Mağusa Güzelyurt
Yaralanmak	-uff olmak	Girne, Gazi Mağusa
Yatmak	-bebpe	bebpe etmek Kıbrıs (genel)
Yemek (eylem anlamında)	-ham etmek ham yapmak	Kıbrıs (genel), Türkiye (genel)
Yemek (isim)	-hamma, ufru, uffucuk mama mamma	Kıbrıs (genel) Ankara, İzmir, Elazığ Mersin
Yemiş (şekerli)	-gokko, goggo memiş	Kıbrıs (genel) Gazi Mağusa, Lefkoşa
Yılan	-sıs sıs	Gazi Mağusa
Yumurta	-gugga gogga guk gugga minni koko ka umuh duyta bibi	Akseki Ordu, Mersin, Gazi Mağusa Girne, Lefkoşa Adana Adana Aydın, Hatay Şanlıurfa Konya Elazığ, İzmir Güzelyurt, Girne, Yeni Boğaziçi
Yürümek	-day day	Kıbrıs (genel)

SONUÇ

Yaptığımız çalışmadan doğan sonuç şöyledir:

Anadolu'nun ayrılmaz bir parçası olan Kıbrıs ve buradaki Türklerle

Türkiye Türk'leri, Türk dili bakımından da bir bütünü iki parçası gibidirler. Daha bebek çağındaki çocukların bile kullandığı sözcükler çok büyük oranda aynıdır. Bölgesel özellikler; birkaç sözcük dışında yalnızca bazı ses farklılaşmaları getirmiştir. Geniş kalan özellikler benzerdir. Kıbrıs-Konya, Kıbrıs-Erzurum, Kıbrıs-Ordu hiç farketmez. Yani Kıbrıs çocuk dili, Türkiye'nin her bölgesi ile uyum içindedir.

Kuşkusuz yaptığımız çalışma tam ve mükemmel değildir; ancak yukarıdaki kanaatlere varmamıza olanak vermektedir. Daha geniş kapsamlı bir araştırmanın, saptamalarımızı daha da güçlendireceğine inanıyoruz.

Use of the Isochronical Method in a Survey WORDS USED BY TURKISH AND TURKISH CYPRIOT CHILDREN

ABSTRACT

This paper provides information about words used by the 0-2 years old group of Turkish and Turkish Cypriot children and examines the results of a survey using the isochronical method, conducted for such words. Sixty students of Department of Turkish Language and Literature, Eastern Mediterranean University, realized this survey.

An examination of the results of this survey showed that most words used by the Turkish and Turkish Cypriot children are the same. There are only some phonetical differences with some words of different regions.

Akdeniz Ülkeleri Uzmanı Ünlü Fransız Tarihçi LOUIS DE MAS LATRIE VE KIBRIS TARİHİ

Taçgey DEBEŞ*

ÖZET

1815 doğumlu Fransız tarihçi Louis de Mas Latrie, Akdeniz ülkeleri ve özellikle Kıbrıs üzerinde uzmanlaşmış bir bilim adamıdır.

"*Lusignan Hanedanı'ndan Prenslar Zamanında Kıbrıs Adası'nın Tarihi*" (3 cilt), "*Lusignan Döneminde Küçük Asya ve Kıbrıs İlişkileri*", "*Hristiyan Prensleri ve Mağrip Devletleri Arasındaki Ticaret ve Barış Anlaşmaları*", "*Kıbrıs Adasındaki Kiliselerin Takvimi*", "*Eski Dönem Eserleri ve Şimdiki Durumuyla Kıbrıs Adası*" adlı eserleri birer tarih klasığıdır.

Latrie, kendisinden sonra Kıbrıs'a ilgilenenlere kaynaklık etmiştir.

1815 doğumlu ünlü tarihçi Louis De Mas Latrie, 19. yüzyılda Akdeniz ülkeleri üzerinde yaptığı uzun çalışmalarıyla tanınır. Akdeniz ülkeleri deyince de tabiiyle Kıbrıs'tan bahsedilmeden geçilemez. Latrie, bu ihtisas alanını daha da daraltarak, zamanla bir Kıbrıs uzmanı olmuştur. Genel tarih yanında, özellikle Fransız etkilerini araştırıp ortaya çıkartmış ve de tanıtmıştır. Haçlı Seferleri, bu arada Lusignan yönetimi altındaki Kıbrıs konusunda kapsamlı çalışmalar yapmıştır. 1852-1861 yıllarında, yani Kıbrıs daha Türk yönetimi altında iken yazıp bastığı, üç ciltlik eseri *Historie de L'île de Chypre, sous le règne des princes de La Maison de Lusignan* ("*Lusignan Hanedanı'ndan Prenslar Zamanında Kıbrıs Adası'nın Tarihi*")¹ başlığını taşır. Bu üç cilt, adanın tarihiyle ilgili dokümanlarla doludur. Mas Latrie, özellikle 1840'lardan itibaren kendi araştırmalarıyla ortaya çıkardığı Kıbrıs'ta ve Fransa'daki Fransızca ve Latince arşivleri derlemesiyle de ünlüdür. Adada değişik kentlerde yaptığı gezilerde gördüğü yazıtlarla diğer

* Doğu Akdeniz Üniversitesi Turizm Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi.

sanat ve mimarî eserleri, çizimleri ve yazıları ile kaydetmiş ve bunlar günümüze kadar gelebilmiştir.

Bu tesbit ve çalışmalar yüzeysel değildir. Örneğin 1840-1850'li yıllarda Mağusa'da bugünkü Lala Mustafa Paşa Camii, eski Lusignan Latin Katedrali çevresinde yaptığı çalışmalarda bulunduğu ve gördüğü herşeyi yazmış ve çizmiştir. Bu sayede Türk döneminde bu Fransız eserlerinin nasıl korunduğunu, oysa İngiliz yönetiminin ilk yıllarında Mağusa limanı genişletme çalışmalarının bahanesi ve yine İngiliz fimalarının yürüttüğü Mısır'da Port Said limanı çalışmaları için, özellikle Mağusa'nın kuzey bölgelerinden, taşların nasıl toplanıp kaybolduğunu öğrenmek mümkündür. İngiliz döneminde bu antikalardan adadan ayrılmış o boyutlara ulaşmıştı ki Osmanlı devleti 1892 yılında İngiliz devletine resmî bir yazı göndererek antika eserlerin adadan çıkartılmasının tümüyle yasaklanmasını istemiştir². İngilizler isteği politik bir hareket olarak yorumlamışlar ve pek hoş karşılamamışlardır. Ancak *Mağusa Taşlarını Koruma Yasası*'ni çıkartmaktan da geri kalmadılar³. Tabii bu çok geç kalmış bir yasa idi. Mağusa'nın pek çok tarihî yapısı İngilizlerin bu tedbirsizliğinden ötürü bir daha tamir edilemeyecek şekilde taşlarından ayrılmıştı.

Daha sonraları Kıbrıs eski eserlerine ve tarihine son derece faydalı katkıları olmuş iki mimar Mas Latrie'den çok yararlanmışlardır. Hatta denebilir ki adadaki tüm mimarî yapıtları inceleyen Fransız Camille ENLART, Mas Latrie'ye özenerek ve onun teşvikiyle ilk çalışmalarına başlamış ve üstad olarak kabul ettiği bu tarihçiden sık sık söz etmiştir⁴. Aynı şekilde adada uzun yıllar Eski Eserler Müdürlüğü'nü yürütmüş olan İngiliz mimar George JEFFERY de araştırmalarında MAS LATRIE'den ve onun çalışmalarından bolca yararlanmışlardır⁵.

Tabii ki bu iki mimar, yani İngiliz JEFFERY ve Fransız ENLART yapıtlarında daha ziyade eski eserlere ağırlık verirken Mas Latrie'nin yaklaşımı profesyonel bir tarihçi yaklaşımıdır. Bölgenin tümüyle ilgilendir. Bildiğimiz ilk eseri Paris'te 1844 yılında bastırıldığı *Relation de L'Asie Mirewe avec Chypre au Moyer-Age Relation de L'Asie Mirewe avec Cypre au Moyer-Age (Lusignan Döneminde Küçük Asya ve Kıbrıs İlişkileri)*'dir. Benzer konudaki diğer eseri *Traties de Paix et de Commerce, entre les Princes Chneciens et les Etats Barbenesques (Hristiyan Prensleri ve Mağrip Devletleri Arasındaki Ticaret ve Barış Antlaşmaları)*⁷ başlığını taşır. 1850 yılında bastığı *Description des eques de construction française dans lile de Chypre (Kıbrıs Adasındaki Kiliselerin Tasviri)*⁸ adlı kitabı bu konuda ilktir. Ancak daha önce bahsettiğimiz üç ciltlik *Kıbrıs Tanhı*,⁹ doküman ve önem açısından onun en zengin eseridir.

Mas Latrie ki sonradan kontluk payesi de almıştır, yapıtlarıyla bu yıllarda epeyce etkili olmuştur. 1878 yılında İstanbul'da bulunan ve Kıbrıs'ın

İngiltere'ye geçişini sağlayan "Kıbrıs Konvensiyonu"nda da imzası bulunan İngiliz Büyükelçisi Sir Henry Layard'a bir yapıt sunar. Eser önce Layard'a ithaf olunur ve bir yıl sonra da 1879'da Paris'te basılır. *Lile de Chypre, sa situation présente et ses souvenirs du Moyer Age (Eski Dönem Eserleri ve Şimdiki Durumuyla Kıbrıs adası)*¹⁰ adını verebileceğimiz eser o dönem için adeta bir el kitabıdır. MAS LATRIE bu dönem İngilizlerin Kıbrıs'a ilgili düşüncelerini iyi bilmektedir. Bu eserin bir Fransız'a değil de bir İngiliz büyükelçisine sunulmuş olması ilginçtir. Kitap o günlerde konuyla ilgili herkesin başvurduğu gerçek bir kaynaktır. 28 Ekim - 2 Kasım 1991 tarihlerinde düzenlenen "Kıbrıs'ın Dünü Bugünü" adlı Sempozyumda Erzurum Üniversitesinden Prof. Ekrem KORUKÇU yazarın bu kitabı hakkında bir bidiri sunmuştur¹¹. Bu konuda Türkçe olarak yapılan ilk bidiri olmasına karşın yazının ne yazık ki epey eksikliği vardır. Oysa bu eserin çok daha geniş bir şekilde incelemeğe ihtiyacı var.

İngiliz döneminin hemen hemen tüm yazarları da Mas Latrie'den bolca yararlanmışlardır. Ancak görebildiğimiz kadarıyla eserlerinden hiçbirini İngilizce'ye çevirmemişlerdir. COBHAM dahi¹² bilinmeyen bazı sebeplerden buna teşebbüs etmemiştir. Netice itibarıyla MAS LATRIE pek çok konuda ilki başarmasına rağmen yeterince kaynak olarak gösterilmemiş ve eserlerine çoğu zaman indirek olarak gönderme yapılmıştır. Konuyla ilgili yazılı itiraflar çok azır. Oysa örneğin ilk İngiliz Yüksek Komiseri Sir Garnet WOLSELEY ve mahiyetindekiler yaptıkları ada içi gezilerinde kendi ifadelerine göre en güvenilir harita olarak 1862 de MAS LATRIE'nin hazırladığı haritayı kullanmaktadırlar. Sözü edilen Yüksek Komiser'in danışmanlarından olan Joseph HERBERT'in "Kıbrıs Oykusu 1878" adlı yapıtında yer alır¹³. İlk resmî ve detaylı İngiliz haritası olan Lord KITCHENER'in haritasının ortaya çıkması daha sonra olmuştur¹⁴.

MAS LATRIE bazı konularda çok titiz hesaplamalar yaparak bazı önemli miktarları kendi zamanında kullanılan para birimleri ve değerlerine çevirmeğe çalışır. Örneğin Aslan Yürekli Richard'ın Mabedi Sövalyeleri ne sattığı adanın 1190'lardaki 100000 (yüz bin) Altın Bezant'ın, 1870'lerde 320000 (üçyüzyirmi bin) İngiliz Sterling'i olduğunu yazar. Bizim kullandığımız bir metotla bu rakamların 1990'lı yıllar için yaklaşık değeri 35 (Otuzbeş) Milyon Amerikan Doları civarındadır. Demek oluyor ki Aslan Yürekli Richard değerlendirmesiyle adanın o zamanki ederi bugünkü parasal değerlerle 35 Milyon Dolar'dır. Bu da adanın stratejik önemini gösteren oldukça yüksek bir rakamdır.

Ünlü İngiliz yazar Deleval COBHAM *Excerpta Cyprina with an Appendix on the Bibliography of Cyprus (Kıbrıs Bibliyografyası)* adlı önemli eserinde MAS LATRIE'den tam yirmi üç ismi verir ki bu tek bir kısım yaptığı en büyük katkıdır¹⁵. Demek oluyor ki Mas Latrie 19. yüzyılda Kıbrıs tarihini

kaleme alanlar arasında en prolific ya da en üretken olanıdır. Bu konuda en çok belge yayımlayan da hiç şüphesiz yine odur. Özellikle Lüsignan döneminin dilimizde daha iyi anlaşılabilmesi için MAS LATRIE'nin orijinal olarak Fransız dilinde yazdığı eserlerinin Türkçeye çevrilmesinde büyük yarar olacaktır. Buna gerçekten gereksinim de vardır.

NOTLAR VE KAYNAKLAR

1. LATRIE, Comte Louis de Mas. *Histoire de L'île de Chypre, sous le regne des princes de la Maison de Lusignan*, Paris, 1852. Genellikle bu yapıt literatürde *Histoire de Chypre 1852-1861* olarak geçer.
2. Bkz.: HILL George, *A History of Cyprus Vol.IV.*, Cambridge, 1952., s.609-Note 1.
3. Bu yasanın tam ismi *Famagusta Stones Law (No 14 of 1891)*dir.
4. Bkz.: ENLART Camille, *L'Art Gothique en Chypre*, Paris, 1898. Bu eser Sir David Hant tarafından İngilizceye çevrilmiştir.
5. Bkz.: JEFFERY George, *Historic Monuments of Cyprus*, Nicosia, 1918.
6. LATRIE, Comte Lois de Mas, *Relation de L'Asie Mineure avec Chypre au Moyen-Age*, Paris, 1844.
7. LATRIE, Comte Lois de Mas; *Traites de Paix et de Commerce, entre les Princes Chneciens et les Etats Barbenesques, ??.*
8. LATRIE, Comte Lois de Mas; *Description des églues de construction française dans l'île de Chypre*, Paris, 1850.
9. Bkz.: 1 No.lu Not.
10. LATRIE, Comte Lois de Mas; *L'île de Chypre, sa situation présente et ses souvenirs du Moyen age*, Paris, 1879.
11. KÖRÜKÇÜ, Enver. *Louis de Mas Latrie'nin Kıbrıs Notları (1878)*, Kıbrıs'ın Dünü Bugünü, Uluslararası Sempozyumu, Gazi Mağusa 28 Ekim-2 Kasım 1991, Ankara, 1993.
12. COBHAM. 80 yazarın 12 ayrı dilde yazılmış eserlerini tercüme ederek ünlü *“Experta Cypria”*nda toplamıştır.
13. İnternet aracılığıyla temin ettiğimiz bu eserin kitap formunda basılıp basılmadığını tesbit ve İngilizce adını edemedik. Eseri dikkatine getiren Dr. Ö Warner de münasebetle teşekkür ederim.
14. O yıllarda teğmen olan KITCHENER'nin hazırladığı harita ilk kez 1885 de ortaya çıkmıştır.

15. Bkz.: COBHAM C.D.: *Excerpta Cyprica With an Appendix on the Bibliography of Cyprus*, Nicosia, Cyprus, 1969.

LOUIS DE MAS LATRIE AND CYPRUS HISTORY

ABSTRACT

Louis de Mas Latrie, born at 1815, is a well known French historian, wrote about Mediterranean and specially about Cyprus.

His books about Cyprus are: *“Histoire de L'île de Chypre, sous le regne des princes de la Maison de Lusignan”*; *“Relation Le L'Asie Mineure avec Chypre au Moyen-Age”*; *“Traites de Paix et de Commerce, entre les Princes Chneciens et les Etats Barbenesques”*; *“Description des églues de construction française dans l'île de Chypre”*; *“L'île de Chypre, sa situation présente et ses souvenirs du Moyen age”*.

Mas Latrie, became source for historians after him.

BOOK REVIEW

KİTAP TANITIMI

KIBRIS TÜRĐ EDEBİYATI'NDA KÖROĞLU'YA ADANMIŞ BİR ŞİİR KİTABI: "LEYLÂ İLE KÖROĞLU"

Feyyaz SAĞLAM*

ÖZET

Köroğlu, tüm Türk dünyasında yaygın olarak bilinen bir halk kahramanı ve Őairdir. Ozan Orbay Deliceirmek, "*Leylâ ile Köroğlu*" adlı kitabı ile Köroğlu'ndan Kıbrıs'ın da etkilendiğini göstermektedir.

Bu çalışmada Orbay Deliceirmek ve onun sanatçı kişiliği hakkında bilgi verilmekte, ayrıca "*Leylâ ile Köroğlu*" adlı kitabı erdelenip tanıtılmaktadır.

Yazar irdeleyip tanıttığı kitaba dayanarak Köroğlu destanının Kıbrıs'ta da yankı bulduğu ve kalıcı izler bıraktığı sonucuna varmaktadır.

I. GİRİŞ

Türk Halk Edebiyatı'nın büyük temsilcilerinden birisi olan Köroğlu üzerine yapılan çalışmaların büyük ölçüde Anadolu-Kafkaslar (Azerbaycan, Gürcistan) İran, Türkmenistan güzergâhında yoğunlaŐtıđı görölmektedir. Bu sahalardan dışında kalan bölgelerde Köroğlu'nun etkileri üzerinde yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Oysa Köroğlu; Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Dede Korkut gibi doğusuyla-batısıyla, kuzeyiyle-güneyiyle bütün Türk Dünyası'na mal olmuş, sevilmiş, benimsenmiş ve örnek alınmış bir şahsiyettir... Türk Dünyası coğrafyasında belirtilen sahalardan dışında kalan bölgelerdeki Türk topluluklarının gerek halk, gerekse çağdaş edebiyatlarında Köroğlu ile ilgili muhtelif bilgi ve müstakil metinlere rastlamak mümkündür. Bu çerçevede, Balkanlar ağırlıklı araŐtırmalarımızda Makedonya, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya ve Moldova'da Köroğlu

* Araştırmacı-Yazar, Dokuz Eylül Üniversitesi Türk Dili Okutmanı, P.K: 382 Pasaport İZmir.

ile ilgili bilgi ve edebî metinlere sınırlı da olsa ulaşılmıştır. Aslında bu noktada, "Koroğlu Destanı-Balkan Türkleri" ilişkilerinin ayrı bir çalışma konusu olabilecek yoğunlukta olduğunu belirtmek gerekir. Biz bu çalışmamızda Türk Dünyası'nın küçük bir parçası olan Kıbrıs Türkleri'nin edebiyatında Koroğlu'nun yeri ve konumu üzerinde durmaya gayret edeceğiz. Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Koroğlu'ya adanmış *"Leylâ ile Koroğlu"* kitabını tanıtmadan önce, konumuzla dolaylı olarak ilgili bir ayrıntıyı daha gündeme getirmekte yarar var: Koroğlu'nun şiirleri incelendiğinde, bu büyük kahramanın yaşadığı devirde değişik bölgeleri dolaştığı, buralarda yaşayan insanlarla çeşitli temasları olduğu anlaşılmaktadır. Biz, bu araştırmamıza başlamadan önce, Koroğlu'nun şiirlerini "Kıbrıs" perspektifiyle bir kez daha okuduk ve bir dörtlüğü özellikle ilgimizi çekti. Koroğlu, bir konuşmasına şu dörtlükle başlıyor:

"Kıbrıs şarabın içmişler,
Can ile serden geçmişler,
Bugün oradan göçmüşler,
Bir er yurtır, söker gider."¹

Bu dörtlükten anlaşıldığı üzere, o dönemde "Kıbrıs", şarabıyla Koroğlu'nun şiirine girmiştir...

Bu yan bilgi dışında, "Kıbrıs Türkleri-Koroğlu Destanı" ilişkileri açısından esas belirtilecek husus, Kıbrıs Türk şairlerinden Orbay Deliceirmak'ın, Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda *Koroğlu Destanı*'nın etkilerini en bariz biçimde gösteren *"Leylâ ile Koroğlu"* adlı şiir kitabı olmaktadır.

II. ORBAY DELİCEIRMAK VE SANATÇI KİŞİLİĞİ

1) Hayatı

Şair Orbay Deliceirmak 22 Ekim 1942 tarihinde Lefkoşa'da doğmuştur. Kendi ifadesiyle 12 yıl okula gitmiş, 14 yıl Kıbrıs'ta askerlik yapmıştır. Memurluk görevlerinin dışında çeşitli serbest mesleklerle de uğraşmıştır. Hâlen, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı basın danışmanı olarak görev yapmaktadır. Kıbrıs dışında Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde uluslararası toplantılara katılmış, sanat ve siyaset alanlarında tebliğler sunmuştur.

2) Sanatçı Kişiliği

İlk denemelerinde "Orbay Mehmet" adını kullanan şair, 35 yıldır Kıbrıs'ta şiir yazmakta ve yayımlanmaktadır. Bir dönem Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği başkanlığı da yapmıştır. Kendi sanat felsefesini açıklarken, "sevdasız ve kavgasız yaşanılmayacağını" ifade etmektedir. Türk Edebiyatı ile ilgili iki ayrı kaynak, Orbay Deliceirmak'ın sanatını ve şiir anlayışını şöyle vermektedir:

"... Şiirinde toplumsal temalara ve içeriğe önem vermektedir. Ne söyleyecekse, en kısa en kestirme yoldan söyleme yöntemini seçen şair, sağlam bir dile sahiptir."² *"Kıbrıslı Türk Şiiri Antolojisi"* nde ise, şairin "milliyetçi şiir" çizgisinde görülüp,

"... Kıbrıs'ta bu çizginin öbür temsilcileri gibi, savaş temaları ve anonim imgeler etrafında dolanan anlatımcı bir şiir yazdığı..." ifade edilmektedir.³

3) Edebi Eserleri

Orbay Deliceirmak'ın edebiyat dışı siyasi eserleri de vardır. Edebi çalışmalarını ve yayın yılları şöyledir: *El Kapılarında* (Roman-1960), *Peykin Telsizinden* (Şiir-1961), *Bursa Gözlüm* (Şiir-1962), *Sömürge Çocuğunun Türkiyesi* (Destan-1963), *Dumdum* (Şiir-1965), *Asî* (Süleyman Uluçamgil ile, Şiir-1966), *Süleyman Uluçamgil- Bütün Eserleri* (Monografi-1989), *Leylâ ile Koroğlu* (Şiir-1994).

III. LEYLÂ İLE KOROĞLU

Leylâ ile Koroğlu Orbay Deliceirmak'ın 1994 yılında yayımladığı altıncı şiir kitabıdır. Kitabın dış kapağının alt kısmında "Sevda ve Kavga Türkülerim" ifadesi özellikle verilmiştir. Kitapta altı ayrı bölümde uzun-kısa toplam 45 şiir yer almaktadır. Dördüncü ara bölüm başlığı şu mısralarla verilmiştir:

"Kim ki yüreğinde bir nebze Koroğlu saklar
Zulüm çeşmesine çanak mı tutar?"

Kitapta yer alan şiirlerin neredeyse tamamına "Koroğlu destanının ruhunun simniş ve şairce özümsemiş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Değişik konularda gibi görünen bazı şiirlerin başlıkları ve metinleri de yine Koroğlu destanından izler taşımaktadır:

"Direnc Şarkımız, Özgürlük Türküsü, Diren, Özgürlük vd..." Kitapta yer alan "Koroğlu" konulu şiirlerin öncelikle metinlerini görmek ve daha sonra içerik açısından ele alıp, değerlendirmeye çalışmak daha doğrudur.

1. Metinler

"*Leylâ ile Koroğlu*" adlı kitapta yer alan "*Koroğlu Destanı*" ile ilgili şiir metinlerini iki grupta tasnif etmek mümkündür.

- a. Bütünüyle *Koroğlu Destanı*'ni işleyen müstakil şiirler
- b. İçinde *Koroğlu Destanı* ile ilgili bölümlerin bulunduğu diğer şiirler.

Şimdi bu iki grubu örneklendirelim. Önce müstakil şiirler:

BAĞIMSIZLIK

IV

Koroğlu'nun

Kır atının

Kır tayı

Önüne yığınla koysalar da arpa
Bağlı durmaz çeker gider
Bir rüzgardır eser gider
Coşar gider, koşar gider
Gider dağlara dağlara...
Ferman ne ki
Dağlar vaken...

Yücelir özgür insan

Yücelir uçar,

Can bedenden çıkarken...

(s.33)

KOROĞLU SONFRASINDAN TANRI AFİYETİ

Ben sizi kul yarattım kül değil,
Hem sizi gül yarattım zül değil,
Tüfek icat olsa da doğrul,
Tek benim önümde eğil.

(s.35)

LEYLÂ İLE KOROĞLU

Ölüm menzilindedir sevdanın

Gülüm yar

Korkunun ne yararı var...

Az biraz Karacaoğlan kuşan

Kır çiçekleri sevince açar...

Ölüm menzilindedir kavganın

Korkunun ne yararı var...

Kim ki yüreğinde bir nebze Koroğlu saklar

Zulüm çeşmesini çanak mı tutar...

Yağız atlar er meydanında coşar...

Ölüm neresinde dilerse

Orasında olsun yaşamın

Bir sevdası bir kavgası olmalıdır insanın...

Kırlangıçlar mıdır işareti Nisanın,

Aslan sevince kükrer

Kuşlar sevince uçar...

(s.39)

AŞK VE ZULÜM

Gün geçmez günümüzde fink atmasın

Bolu Beyleri...

Oysa biz bileşik kaplar gibiydik

Sevişirken...

(s.40)

Kitapta yer alan bu müstakil şiirler dışında içinde "*Koroğlu Destanı*"ndan bölümler geçen başka şiirler de bulunmaktadır. Onlardan da bazı örnekler sıralayabiliriz:

"Cevriyemin bileziği

Cevriyemin kollarından güzeldir

"Tüfek icat olmuş, mertlik bozulmuş"

O bir gazeldir."

(Nötron, s.51)

"....."

Bahar geldi artık
Aştı dağları *Köroğlu'nun kır atı*
Şirin kucakladı Ferhat'ı
Şirin'den de güzelsin ey özgürlük
Şiirden de güzelsin."

(Hüzzam ile Özgürlük, s.18)

"Dağlarda sabah oldu
Sen neredesin *Köroğlu'nun kır atı...*
Alem bir afat alem
Zalimler saltanatı...

"....."

(Sitem, s.23)

"Ne yapıp yapmalı kurtulmalı kâğıttan...
Egemen oldukça kağıt
Hep *Köroğlu düşecektir kır attan.*"

(Kağıt Ağıdı, s.51)

2. Metin Eserin İçeriği

Yukarıda örnekleme çalıştığımız bu metinlerde herşeyden önce *"Köroğlu Destanı"*ndan Kıbrıs Türk şiirine yansıyan bir şahıs ve mekân kadrosunu rahatlıkla görebilmek mümkündür. Köroğlu, Bolu Beyi (Beyleri), kırat, kıratın tayı, yağız atlar, er meydanı, dağlar vd... Orbay Deliceirmak'ın şiirlerinde iki yerde Köroğlu'nun meşhur "Tüfek icad oldu mertlik bozuldu" sözüne telmih yapılmaktadır:

"....."

Tüfek icad olsa da doğru,
Tek benim önümde eğil..."

(Köroğlu Sonrasında Tanrı Ayeti, s.35)

"....."

Tüfek icad olmuş, mertlik bozulmuş
O bir gazledir."

(Nötron, s.51)

Orbay Deliceirmak'ın *"Leylâ ile Köroğlu"* şiir kitabı bir bütün olarak, içerik açısından ele alındığında, en fazla şairin Kıbrıs Türk toplumunun özgürlük-bağımsızlık mücadelesi ile *Köroğlu Destanı* arasında kurduğu paralellikler ilk plânda dikkati çekmektedir... Bu açıdan kitaptan çok sayıda ilginç örneği sunmak mümkün. Sadece bir kaç örneği sıralayalım:

İLKEM

Bu dünyada en güzel şey
"Zulüm üstüne seferdir"
Sonra da sevmek...

Ölümden öteye köy olsa gerek
Zalime boyun eğmek...

Varlığım özgürlüğe armağan olsun...
(s.8)

Açıkça görüldüğü gibi, bu şiirde yer alan "Zulüm üstüne sefere çıkma", "Zalime boyun eğmeme", "sevme", "özgürlük" gibi temalar Köroğlu destanında ana çizgilerini oluşturan unsurlardır. Şair,

"....."

Zor olan bu dünyada,
Yaşarken boyun eğmek..."

mısrarlarıyla biten "Toprak" başlıklı şiirinde de yine aynı çizgiyi sürdürmektedir.

Kıbrıs Türkleri'nin zulme başkaldırısı ile Köroğlu'nun zulme başkaldırısı *"Bağımsızlık III"* başlıklı şiirde çok kısa ama çarpıcı bir şekilde şöyle harmanlanmaktadır:

BAĞIMSIZLIK

III

Kula kul kılma beni
Güç ver ulu Tanrım...

Ağa olsa, paşa olsa, bey olsa hükmeden bana
Boyun eğemem,
Ütanırım...

(s.31)

Yine aynı sentezi "Ozan" başlıklı şiirde de görebilmek mümkündür:

".....
Ozan,

Baskılara,

Zulümlere,

Esarete

Kızdıgınca Ozandır.

....."

(s.47)

Kitapta yer alan "Sitem" başlıklı şiir üzerinde de, bu noktada durmakta yarar var. Şair bu şiirinde dikkatini bir an için Kıbrıs dışına yönelmektedir. Balkanlarda yaşanan Bosna felaketinden o da etkilenmiştir. Bu insanlık ayıbının çözümü için de yine "Koroğlu"yu aramaktadır:

"Dağlarda sabah oldu
Sen neredesin Koroğlu'nun kıratı...
Âlem bir afat âlem
Zalimler saltanatı...
.....

Yedi düvel kayıtsız
Bakmıyor göz ucuyla...
Destanlara saklandı dedem
Paslanan kılıcıyla..."

(s.23)

IV SONUÇ

Büyük destan kahramanımız Koroğlu, Kıbrıs dahil Türk Dünyası'nın önde gelen ortak değerlerinden birisidir. Yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, Kıbrıs Türkleri arasında da Koroğlu bilinmekte, sevilmekte, örnek alınmaktadır. Koroğlu destanı ile Kıbrıs Türkü'nün zulme, haksızlığa karşı mücadelesi arasında paralellikler kuran Kıbrıs Türk şairlerinden Orbay Deliceirmak, "Leyla ile Koroğlu" kitabıyla ilginç bir çalışmayı ortaya koyabilmiştir. Bu kitap Koroğlu ruhu ve felsefesinin Kıbrıs'ta da doğru özümsemediği; bu Türk toplumunun milli mücadelesinde Rum ve İngiliz tahakkümüne karşı koyarken, Türk milletinin milli değerleri arasında bulunan "Koroğlu"ndan da esinlendiğinin edebî belgesi olabilmıştır. Kıbrıs Türklerinin haklı mücadelesiyle, Koroğlu destanı adeta Orbay Deliceirmak'ın şiirlerinde kaynaşmıştır...

Sonuç olarak, bu kitap ve örneklemeye-yorumlamaya çalıştığımız metinler, Koroğlu destanının Türk Dünyası'nın Kıbrıs coğrafyasında da yankı bulduğunu, kalıcı izler bıraktığını belgelemektedir. Bu açıdan, uluslararası çapta sürdürülen Koroğlu araştırmalarında; Kıbrıs Türkleri'nin, Orbay Deliceirmak'ın ve onun "Leyla ile Koroğlu" adlı şiir kitabının da dikkate alınması doğru olacaktır...

NOTLAR VE KAYNAKLAR

- 1 ÖZTELLİ, Cahit (Haz.). "Koroğlu ve Dadaloğlu" (4. Baskı). Varlık Yayınları, İstanbul, 1977, s.36.
- 2 "Kıbrıs Türk Edebiyatı-Başlangıçtan Bugüne". KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Lefkoşa, KKTC, 1989, s.95.
- 3 YAŞIN, Mehmet (Haz.). "Kıbrıs Türk Şiiri Antolojisi". Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1994, s.319.
- 4 DELİCEIRMAK, Orbay. "Leyla ile Koroğlu". Lefkoşa, KKTC, 1994

A POETRY BOOK ABOUT KÖROĞLU:
"LEYLÂ AND KÖROĞLU"

ABSTRACT

Köroğlu is an epos hero and poem, well known at Turkish speaking world. The book "*Leylâ ile Köroğlu*", by poem Orbay Deliceirmak shows that Köroğlu is a well known epos and hero in Cyprus too.

This paper gives information about Orbay Deliceirmak and his works and reviews his book, named "*Leylâ ile Köroğlu*".

The author, conclude that Köroğlu effected and left marks at Cyprus too.

YAZARLARA DUYURU

1. Dergimizde yayımlanacak yazılar Türkçe veya İngilizce olabilir ve üç kopya halinde aşağıdaki adrese gönderilir:

İsmail Bozkurt
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi
Doğu Akdeniz Üniversitesi
Gazi Mağusa
Mersin 10 - Turkey.

2. a) Dergiye gönderilen yazılar, başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi bütün yayın haklarına sahip olur.

b) Gönderilen yazılar yayımlansın ya ya yayımlanmasın geri verilmez.

c) Yazılardaki düşünce, görüş, varsayım, tez ya da savlar yazarlarına aittir. Doğu Akdeniz Üniversitesi ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamaz.

d) Yazılar, kaynak gösterilerek (Yazar, başlık, cilt, sayı, yıl ile Dergi'nin, Merkez'in ve Üniversite'nin adları) aktarılabilir.

3. Yazılar kâğıdın bir yüzüne çift aralıklı yazılmalıdır. Başlıklar ve alt başlıklar kısa olmalıdır. Notlar, kaynaklar, tablolar ve şekiller ayrı sayfalara yazılmalıdır. Yazının ilk sayfasında şu bilgiler olmalıdır: (i) yazının başlığı; (ii) yazar(lar)'ın bağlı buldukları kuruluşlar; (iii) en çok 100 kelimelik Türkçe özet; (iv) en çok 150 kelimelik İngilizce özet; (v) varsa, yazar(lar)ın yardımlarını gördüğü kişi ve/veya kurumlara teşekkür. Aynı sayfadaki bir dipnotta, iletişim kurulacak yazarın adı, kurumu belirtilmelidir.

4. Tablo ve figürlere başlık ve sıra numarası verilmeli, başlıklar tablo ve figürlerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ve figürlerle ilgili notlar ise alta yazılmalıdır. Denklemlere sıra numarası verilmelidir. Sıra numarası parantez içinde ve sayfanın sağ tarafında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi kısa olarak gösteriliyorsa, hakemlere verilmek üzere türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada gösterilmelidir.

Yazılarda dipnotlarına yer vermektense kaçınılması ve burada söyleneceklerin metin içine yedirilmesi yeğlenmelidir. Zorunlu olarak verilecek dipnotlarla kaynakların numaralanması ve ayrı bir sayfada "Notlar" veya "Notlar ve Kaynaklar" başlığı altında toplanması gereklidir.

Dipnotlar az sayıda ise, sayfa altında da verilebilir. Gönderme yapılan dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir

Kaynaklarda aşağıda örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

Kitaplar

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Kitabın Adı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi Tarihi, (Eğer ilk baskı değilse önce ilk baskı tarihi ve parantez içinde kullanılan nüshanın baskı tarihi)

Dergiler:

Yazarın Soyadı (büyük harflerle), Adı. Yazının Başlığı, Derginin Adı, Derginin Cildi/sayısı, Yayımlandığı Kent, Yayınevi, Tarihi. Sayfa numarası her iki halde de en sonda verilir.

Aynı kaynak ikinci kez verildiği zaman, yazarın soyadı ve a.g.e. (kitap için) veya a.g.m. (yazı için) ile sayfa numarası (gerekirse), İngilizce olarak da ibid sözcüğü yazılır.

6. Yazıların bir kopyasının bilgisayar dosyası şeklinde gönderilmesi tercih edilmektedir. Dosya tercihen DOS formatında, 5.25" veya 3.5" diskete kopya edilmelidir. Disketteki dosya ile yazının aynı olması gerekmektedir. Disket ile birlikte kullanılan yazının programı, bilgisayar ismi ve dosya ismi gönderilmelidir.
7. Bu duyuruda belirtilen kurallara uymayan yazılar, gerekli düzeltmelerin yapılması için yazar(lar)a geri gönderilebilir.

ABONELİK KOŞULLARI

Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, yılda dört kez yayımlanır. Abonelik koşulları, için "Yazarlara Duyuru"nun 1 inci maddesinde sözü edilen adres ya da (392) 366 1999 ve (392) 366 6588 No.lu telefonlar veya (392) 366 1604 No.lu faks aracılığı ile Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ne başvurulmalıdır.

NOTICE TO CONTRIBUTORS

1. Papers either in English or Turkish are accepted. Papers for publication should be sent in triplicate to:

Ismail Bozkurt
Centre For Cypriot Studies
Eastern Mediterranean University
Gazi Mağusa
Mersin 10 Turkey.

2. a) Submission of a paper implies that it contains original unpublished work and is not been submitted for publication elsewhere. Upon acceptance of an article, author(s) will be asked to transfer copyright of the article to Journal For Cypriot Studies.
- b) Manuscripts submitted to the Journal For Cypriot Studies will not be returned, regardless whether or not they are accepted for publication.
- c) All of the ideas, views, thoughts and theories published in the Journal For Cypriot Studies are the sole responsibility of the authors and do not reflect the views, beliefs or policies of Eastern Mediterranean University or The Centre For Cypriot Studies.
- d) Articles published in the Journal For Cypriot Studies may be cited as references, provided full bibliographical credit is given as listed: Author, title, names of the Journal, Centre and University; issue; volume; year.
3. Manuscripts should be typed double spaced on one side of the paper. Titles and subtitles should be short. Notes, references, tables and figures should be printed on separate pages. The first page should include (i) the title of the manuscript; (ii) the name of the author(s); (iii) institutional affiliation(s) of the author(s); (iv) an abstract of not more than 100 words; and (v) acknowledgments, if any. A footnote on the same sheet should give the name and address of the corresponding author.
4. Tables and figures should be numbered consecutively and titled. The number and title should appear at the top; the sources and notes about figures at the bottom. Equations should be numbered consequently. Equation numbers should appear in parentheses at the right margin. In cases where the derivation of formulae has been abbreviated, it is of great help to the referees if the full derivation can be presented on a separate sheet (not to be published). Footnotes should only be used if absolutely essential. Footnote and references should be numbered and typed on a separate page under the heading "Notes" or "Notes and

References". If the footnotes are not too many, maybe shown underneath of the page(s). Ensure that the page numbers for periodicals and collections are included.

5. References should appear as follows:

I Books

Surname(s) of Author(s) in block letters, Name(s) of Author(s).
The name of the Book, Place, Press, Year.

I Periodicals

Surname(s) of Author(s) in block letters, Names(s) of Author(s).
The Title of Manuscript, Name of Periodical, Number of Periodical,
Place: Press, Date.

The page number(s) should appear at the end.

If any reference should appear once again, only the surname of the author, the word *ibid* and the page number(s) (if necessary) should be cited.

6. Submission of accepted papers as electronic manuscripts is encouraged. The preferred storage medium is 5.25 or 3.5 inch disk in DOS format. Authors are requested to make absolutely sure that the files on the disk and the printout are identical. Please specify the software and hardware used as well as the title of the file to be processed.

7. Any manuscript which does not conform to the above instructions may be returned for the necessary revision before publication.

CONDITIONS OF SUBSCRIPTION

Journal for Cypriot Studies is published in one volume for four issues per year. For subscription please apply to the address mentioned on page (1) or telephone No.'s (392) 366 6588, (392) 366 1999, fax No. (392) 366 1604.

KIBRIS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT 3 (1997) YAZILAR DİZİNİ

JOURNAL FOR CYPRIOT STUDIES VOLUME 3 (1997) PAPERS INDEX

	Issue / Page Sayı / Sayfa
<i>A Conceptual Framework to Study Ethnic Relations</i> VURAL, Yücel	3 271
<i>Advertisement in Turkish and Cyprus Turkish Newspapers</i> SÖZEN, Ahmet	2 183
<i>Akdeniz Ülkeleri Uzmanı Ünlü Fransız Tarihçi Louis de Mas Latrie ve Kıbrıs Tarihi</i> DEBEŞ, Taçgey	4 443
<i>An Analysis on the Social Change in Cyprus Caused by the Turkish Conquest of 1570-1571 (ABSTRACT)</i> ÇEVİKEL, Nuri	1 68
<i>An Evolutional View to the Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)</i> FEDAİ, Harid	3 290
<i>A Note on the Population of Cyprus</i> İNALCIK, Halil	1 3
<i>A Poetry Book About Koroğlu: Leylâ And Koroğlu (ABSTRACT)</i> SAĞLAM, Feyyaz	4 460
<i>A Survey of Education in Cyprus</i> LARBALESTIER, Paul	3 311
<i>A Tourism Master Project Made Jointly by France and Cyprus (ABSTRACT)</i> DEBEŞ, Taçgey	2 205
<i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Loizidou Davasındaki Hükümü Üzerine Bir Eleştiri (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim	2 171

<i>1570-1571 Türk Fethi İle Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında Bir Tahlil Denemesi</i> ÇEVİKEL, Nuri	1	39
<i>1996-1997 Ders Yılı Eşanlımlı Yöntemle Yapılan Bir Araştırma Denemesi: Kıbrıs-Türkiye Çocuk Dili Sözcükleri</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	4	435
<i>Bölünmüş Egemenlik: Kıbrıs Konusu (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim	1	84
<i>Cyprus Under the British Rule II (1878-1952). The Turks in the Circle of Enosis Ahmet C. Gazioğlu (ABSTRACT)</i> YILDIZ, Netice	1	115
<i>Design for a House of Peace in Lefkoşa</i> ALSAC, Üstün	1	27
<i>Enosis, Autonomy and Independence</i> GAZIOĞLU, C. Ahmet	2	207
<i>Enosis Çemberinde Türkler, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) -Ahmet C. Gazioğlu</i> YILDIZ, Netice	1	109
<i>Enosis, Otonomi ve Bağımsızlık (ÖZET)</i> GAZIOĞLU, C. Ahmet	2	225
<i>Eski Bir Fransız-Kıbrıs Ortak Yapımı Turizm Master Planı</i> DEBEŞ, Taçeyaz	2	197
<i>Etnik İlişkilerin Araştırılmasında Bir Kavramsal Çerçeve (ÖZET)</i> VURAL, Yücel	3	282
<i>Identity and Social Subjects at Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)</i> NESİM, Ali	3	300
<i>Judgment of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination</i> NECATİGİL, Zaim	2	147
<i>Kıbrıs Nüfusu Üzerine Bir Not (ÖZET)</i> İNALCIK, Halil	1	11

KIBRIS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT 3 (1997) YAZILAR DİZİNİ

JOURNAL FOR CYPRIOT STUDIES VOLUME 3 (1997) PAPERS INDEX

	Issue / Page Sayı / Sayfa	
<i>A Conceptual Framework to Study Ethnic Relations</i> VURAL, Yücel	3	271
<i>Advertisement in Turkish and Cyprus Turkish Newspapers</i> SÖZEN, Ahmet	2	183
<i>Akdeniz Ülkeleri Uzmanı Ünlü Fransız Tarihçi Louis de Mas Latrie ve Kıbrıs Tarihi</i> DEBEŞ, Taçeyaz	4	443
<i>An Analysis on the Social Change in Cyprus Caused by the Turkish Conquest of 1570-1571 (ABSTRACT)</i> ÇEVİKEL, Nuri	1	68
<i>An Evolutional View to the Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)</i> FEDAİ, Harid	3	290
<i>A Note on the Population of Cyprus</i> İNALCIK, Halil	1	3
<i>A Poetry Book About Koroğlu: Leylâ And Koroğlu (ABSTRACT)</i> SAĞLAM, Feyyaz	4	460
<i>A Survey of Education in Cyprus</i> LARBALESTIER, Paul	3	311
<i>A Tourism Master Project Made Jointly by France and Cyprus (ABSTRACT)</i> DEBEŞ, Taçeyaz	2	205
<i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Loizidou Davasındaki Hükümü Üzerine Bir Eleştiri (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim	2	171

<i>1570-1571 Türk Fethi İle Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında Bir Tahvil Denemesi</i> ÇEVİKEL, Nuri	1	39
<i>1996-1997 Ders Yılı Eşanlımlı Yöntemle Yapılan Bir Araştırma Denemesi: Kıbrıs-Türkiye Çocuk Dili Sözcükleri</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	4	435
<i>Bölünmüş Egemenlik: Kıbrıs Konusu (ÖZET)</i> NECATİGİL, Zaim	1	84
<i>Cyprus Under the British Rule II (1878-1952), The Turks in the Circle of Enosis Ahmet C. Gazioğlu (ABSTRACT)</i> YILDIZ, Netice	1	115
<i>Design for a House of Peace in Lefkoşa</i> ALSAC, Üstün	1	27
<i>Enosis, Autonomy and Independence</i> GAZIOĞLU, C. Ahmet	2	207
<i>Enosis Çemberinde Türkler, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) -Ahmet C. Gazioğlu</i> YILDIZ, Netice	1	109
<i>Enosis, Otonomi ve Bağımsızlık (ÖZET)</i> GAZIOĞLU, C. Ahmet	2	225
<i>Eski Bir Fransız-Kıbrıs Ortak Yapımı Turizm Master Planı</i> DEBEŞ, Taçgey	2	197
<i>Etnik İlişkilerin Araştırılmasında Bir Kavramsal Çerçeve (ÖZET)</i> VURAL, Yücel	3	282
<i>Identity and Social Subjects at Turkish Cypriot Literature (ABSTRACT)</i> NESİM, Ali	3	300
<i>Judgment of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination</i> NECATİGİL, Zaim	2	147
<i>Kıbrıs Nüfusu Üzerine Bir Not (ÖZET)</i> INALCIK, Halil	1	11

<i>Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları</i> ÖZTOPRAK, İzzet	3	311
<i>Kıbrıs'taki Eğitim Hakkında Bir Araştırma (ÖZET)</i> LARBALESTIER, Paul	3	310
<i>Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Kimlik Ve Toplumsal Konular</i> NESİM, Ali	3	291
<i>Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Köroğlu'ya Adanmış Bir Şiir Kitabı: Leylâ ile Köroğlu</i> SAĞLAM, Feyyaz	4	451
<i>Kıbrıs Türk Yazın Kültürüne Evrimsel Bir Bakış</i> FEDAL, Harid	3	283
<i>KKTC'de Konutlarda Enerji Tüketimi Eğilimleri</i> ATIKOL, Uğur	3	233
<i>KKTC'deki Narenciye Üretiminin Bölgeler Ve Değişik Gruplar İtibariyle Verimlilik Karşılaştırması (ÖZET)</i> BIÇAK, A. Hasan & TÜMER, Mustafa	4	433
<i>Lefkoşa'da Bir Barış Evi Tasarımı (ÖZET)</i> ALSAC, Üstün	1	37
<i>Louis de Mas Latrie and Cyprus History (ABSTRACT)</i> DEBEŞ, Taçgey	4	447
<i>Maraş Bölgesi'ndeki Mevcut Dokunun Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasına Yönelik Öneriler</i> DAĞLI, Ulaş Uğur & BAYINDIR, Şeyda F.	2	173
<i>Marsilya Ticaret Odası Belgelerinde Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Kıbrıs</i> ÖZVEREN, Eyüp	1	13
<i>Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs'ı Fethinin (1570-71) Meşruiyeti Meselesi</i> ÇEVİKEL, Nuri	4	357
<i>Pre-nineteenth Century Cyprus as Documented in the Archives of the Chamber of Commerce of Marsilles (ABSTRACT)</i> ÖZVEREN, Eyüp	1	25

<i>Productivity Comparisons Among Regions and Different Groups of Producers in Citrus Production in the Turkish Republic of Northern Cyprus</i> BIÇAK, A. Hasan & TÜMER, Mustafa	4	401
<i>Proposals for the Preservation of the Existing Settlement Pattern in Maraş Region (ABSTRACT)</i> DAĞLI, Ulaş Uğur & BAYINDIR, F. Şeyda	2	181
<i>Sovereignty Divided: The Case of Cyprus</i> NECATİGİL, Zaim	1	69
<i>Taş Kolonisi Kıbrıs'ta Evkaf Dairesi'nin Yönetilmesine İlişkin Kral Fermanı</i> FEDAİ, Harid	1	85
<i>The Characteristics of the System of Communication and Correspondence of TMT (Turkish Resistance Organisation) (ABSTRACT)</i> TAMÇELİK, Soyalp	2	145
<i>The Issue of Legality of the Ottoman Turks' Conquest of Cyprus (1570-71) (ABSTRACT)</i> ÇEVİKEL, Nuri	4	399
<i>The King's Orders-in-Council Concerning the Administration of Evkaf in the Crown Colony of Cyprus</i> FEDAİ, Harid	1	104
<i>The 1931 Revolt in Cyprus and its Reflects (ABSTRACT)</i> ÖZTOPRAK, İzzet	3	345
<i>Trends of Domestic Energy Consumption in TRNC (ABSTRACT)</i> ATİKOL, Uğur	3	270
<i>Türkiye ve Kıbrıs Türk Gazetelerinde Reklam (ÖZET)</i> SÖZEN, Ahmet	2	196
<i>Türk Mukavemet Teşkilatı'nda (TMT) Muhabere Sistemlerinin Özellikleri</i> TAMÇELİK, Soyalp	2	125
<i>Use of the Isochronical Method in Survey Words Used by Turkish and Turkish Cypriot Children (ABSTRACT)</i> YORGANCIOĞLU, Oğuz	4	442

KIBRIS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ CİLT 3 (1997)
YAZARLAR DİZİNİJOURNAL FOR CYPRIOT STUDIES VOLUME 3 (1997)
AUTHORS INDEX

	Issue / Page Sayı / Sayfa	
ALSAC, Üstün :		
- <i>Design for a House of Peace in Lefkoşa</i>	1	27
- <i>Lefkoşa'da Bir Barış Evi Tasarımı (ÖZET)</i>	1	37
ATİKOL, Uğur :		
- <i>KKTC'de Konutlarda Enerji Tüketimi Eğilimleri</i>	3	233
- <i>Trends Of Domestic Energy Consumption in TRNC (ABSTRACT)</i>	3	270
BAYINDIR, F. Şeyda(& DAĞLI, Ulaş Uğur) :		
- <i>Maraş Bölgesi'ndeki Mevcut Dokunun Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasına Yönelik Öneriler</i>	2	175
- <i>Proposals for the Preservation of the Existing Settlement Pattern in Maraş Region (ABSTRACT)</i>	2	181
BIÇAK, A. Hasan (& TÜMER, Mustafa) :		
- <i>KKTC'deki Narenciye Üretiminin Bölgeler ve Değişik Gruplar İtibarıyla Verimlilik Karşılaştırması (ÖZET)</i>	4	433
- <i>Productivity Comparisons Among Regions and Different Groups of Producers in Citrus Production in the Turkish Republic of Northern Cyprus</i>	4	401
ÇEVİKEL, Nuri :		
- <i>An Analysis on the Social Change in Cyprus Caused by the Turkish Conquest of 1570-1571 (ABSTRACT)</i>	1	68
- <i>1570-1571 Türk Fethi ile Kıbrıs'ta Meydana Gelen Toplumsal Değişim Hakkında Bir Tahlil Denemesi</i>	1	39
- <i>Osmanlı Türkleri'nin Kıbrıs'ı Fethinin (1570-71) Meşruiyeti Meselesi</i>	4	357

- <i>The Issue of Legality of the Ottoman Turks' Conquest of Cyprus (1570-71)</i> (ABSTRACT)	4	399		
DAĞLI, Ulaş Uğur (& BAYINDIR, F. Şeyda) :				
- <i>Maraş Bölgesi'ndeki Mevcut Dokunun Sürdürülebilirliğinin Sağlanmasına Yönelik Öneriler</i>	2	173		
- <i>Proposals for the Preservation of the Existing Settlement Pattern in Maraş Region</i> (ABSTRACT)	2	181		
DEBEŞ, Taçrey :				
- <i>Akdeniz Ülkeleri Uzmanı Ünlü Fransız Tarihiçi Louis De Mas Latrie ve Kıbrıs Tarihi</i>	4	443		
- <i>A Tourism Master Project Made Jointly by France and Cyprus</i> (ABSTRACT)	2	205		
- <i>Eski Bir Fransız-Kıbrıs Ortak Yapımı Turizm Master Planı</i>	2	197		
- <i>Louis de Mas Latrie and Cyprus History</i> (ABSTRACT)	4	447		
FEDAİ, Harid :				
- <i>An Evolutional View to the Turkish Cypriot Literature</i> (ABSTRACT)	3	290		
- <i>Kıbrıs Türk Yazın Kültürüne Evrimsel Bir Bakış</i>	3	283		
- <i>Taç Kolonisi Kıbrıs'ta Evkaf Dairesi'nin Yönetilmesine İlişkin Kral Fermanı</i>	1	85		
- <i>The King's Orders-in-Council Concerning the Administration of Evkaf in the Crown Colony of Cyprus</i> (ABSTRACT)	1	104		
GAZİOĞLU, C. Ahmet :				
- <i>Enosis, Autonomy and Independence</i>	2	207		
- <i>Enosis, Otonomi ve Bağımsızlık</i> (ÖZET)	2	225		
INALCIK, Halil :				
- <i>A Note on the Population of Cyprus</i>	1	3		
- <i>Kıbrıs Nüfusu Üzerine Bir Not</i> (ÖZET)	1	11		
LARBALESTIER, Paul :				
- <i>A Survey of Education in Cyprus</i>	3	301		
- <i>Kıbrıs'taki Eğitim Hakkında Bir Araştırma</i> (ÖZET)	3	310		
NECATİGİL, Zaim :				
- <i>Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Loizidou Davasındaki Hukukî Üzerine Bir Eleştiri</i> (ÖZET)	2	171		
- <i>Bölünmüş Egemenlik: Kıbrıs Konusu</i> (ÖZET)	1	84		
- <i>Judgment of the European Court of Human Rights in the Loizidou Case: A Critical Examination</i>	2	147		
- <i>Sovereignty Divided: The Case of Cyprus</i>	1	69		
NESİM, Ali :				
- <i>Identity and Social Subjects at Turkish Cypriot Literature</i> (ABSTRACT)	3	300		
- <i>Kıbrıs Türk Edebiyatında Kimlik Ve Toplumsal Konular</i>	3	291		
ÖZTOPRAK, İzzet :				
- <i>Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları</i>	3	311		
- <i>The 1931 Revolt in Cyprus and Its Reflects</i> (ABSTRACT)	3	345		
ÖZVEREN, Eyüp :				
- <i>Marsilya Ticaret Odası Belgelerinde Ondokuzuncu Yüzyıl Öncesi Kıbrıs</i>	1	13		
- <i>Pre-nineteenth Century Cyprus as Documented in the Archives of the Chamber of Commerce of Marseilles</i> (ABSTRACT)	1	25		
SAĞLAM, Feyyaz :				
- <i>A Poetry Book About Koroğlu: Leylâ and Koroğlu</i> (ABSTRACT)	4	460		
- <i>Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Koroğlu'ya Adanmış Bir Şiir Kitabı: Leylâ ile Koroğlu</i>	4	451		
SÖZEN, Ahmet :				
- <i>Advertisement in Turkish and Cyprus Turkish Newspapers</i>	2	183		
- <i>Türkiye ve Kıbrıs Türk Gazetelerinde Reklam</i> (ÖZET)	2	196		
TAMÇELİK, Soyalp :				
- <i>The Characteristics of the System of Communication and Correspondence of TMT (Turkish Resistance Organisation)</i> (ABSTRACT)	2	145		
- <i>Türk Mukavemet Teşkilatı'nda (TMT) Muhabere Sistemlerinin Özellikleri</i>	2	125		

TÜMER, Mustafa (& BIÇAK, A. Hasan):		
- <i>KKTC'deki Narenciye Üretiminin Bölgeler ve Değişik Gruplar İtibariyle Verimlilik Karşılaştırması (ÖZET)</i>	4	433
- <i>Productivity Comparisons Among Regions and Different Groups of Producers in Citrus Production in the Turkish Republic of Northern Cyprus</i>	4	401
VURAL, Yücel :		
- <i>A Conceptual Framework to Study Ethnic Relations</i>	3	271
- <i>Etnik İlişkilerin Araştırılmasında Bir Kavramsal Çerçeve (ABSTRACT)</i>	3	282
YILDIZ, Netice :		
- <i>Cyprus Under the British Rule II (1878-1952), the Turks in the Circle of Enosis -Ahmet C. Gazioğlu (ABSTRACT)</i>	1	115
- <i>Enosis Çemberinde Türkler, İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952) -Ahmet C. Gazioğlu</i>	1	109
YORGANCIOĞLU, Oğuz :		
- <i>1996-1997 Ders Yılı Eşanlımlı Yöntemle Yapılan Bir Araştırma Denemesi: Kıbrıs-Türkiye Çocuk Dili Sözcükleri</i>	4	435
- <i>Use of the Isochronical Method in Survey Words Used by Turkish and Turkish Cypriot Children (ABSTRACT)</i>	4	442